

ՆՈԳԵՎՈՐ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

2

ԻՆՉՊԵՍ ԿԱՐԴԱԼ ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉԸ





ՀՐԱՄԱՆԱԻ

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. ԳԱՐԵԳՆԻ ԵՐԿՐՈՐԳԻ

ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ ԵՒ ՎԵՀԱՓԱՌ-
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՆՈԳԵՎՈՐ ԸՆԹԵՐՅՈՒՄՆԵՐ

2

ԻՆՉՊԵՍ ԿԱՐԴԱԼ ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉԸ

Երկրորդ՝ լրացված և վերանայված
հրատարակություն

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒՍՈՒՐԻ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
Ս. ԷԶՄԻԱԾԻՆ - 2008

ՀՏԴ 23/28

ԳՄԴ 86.37

Ի 621

Աշխատասիրությանը Գ. Դարբինյանի

Ի - 621 Ինչպես կարդալ Աստվածաշունչը: - Էջմիածին: Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 2008.- 228 էջ:

Այս գրքույկը նվիրված է առանձնական աստվածապաշտության կարևորագույն կողմերից մեկին՝ Ս. Գրքի ուղղափառ ընթերցանության սկզբունքներին:

Գրքույկը նախատեսված է Ս. Գիրքն ուղղափառորեն ընթերցել և սերտել ցանկացողների, մանավանդ՝ սկսնակների համար:

ԳՄԴ 86.37

ISBN 978-9939-59-003-5 © Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 2008 թ.

© Գրիգոր Դարբինյան, 2008 թ.

*Նվիրում եմ
ի Քրիստոս ննջած
մայրիկիս՝
Գայանե Գրիգորյանի
լուսավոր հիշատակին*

*Նվիրվում է
Քրիստոնեությունը Նայասարանում
պերսական կրոն հռչակելու 1700-րդ
տարեդարձին*

Այս գրքույկը նվիրված է առանձնական աստվածապաշտության կարևորագույն կողմերից մեկին՝ Ս. Գրքի ուղղափառ ընթերցանության սկզբունքներին: Կազմելով գրքույկը՝ թարգմանաբար և քաղվածաբար օգտագործել ենք Ընդհանրական և Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու հայրերի հոգեշահ ճառերի, քարոզների և մեկնությունների՝ մեր խնդրին առնչվող տեղիները, ինչպես նաև առանձին հոգևոր հեղինակների համապատասխան գրվածքները: Մեծապես օգտվել ենք Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցու հրատարակած համանուն խորագիրը կրող գրքից:

Նյութերը թեմատիկ առումով զետեղված են առանձին գլուխների բաժանված վեց մասերում, որոնց բաժանումը ինչ-որ առումով պայմանական է: Բանն այն է, որ միևնույն ասույթի մեջ միաժամանակ արծարծված են հոգևոր ընթերցանության տարբեր խնդիրներին վերաբերող խոսքեր, որոնց դասակարգումը այս կամ այն մասի ու գլխի կատարվել է դրան-

ցից մեկի՝ առավել հատկանշականի ընտրությամբ: Առանձին մասով, իբրև հավելված, համառոտակի շարադրված է մեր մատենագրության մեջ հանդիպող «Սուրբ Գրոց ուսման» պատմությունը Յայաստանում: Այն թեև ուղղակիորեն չի առնչվում մեր խնդրին, բայց արժեքավոր և ուսանելի է, քանզի ի հայտ է բերում Աստվածաշունչը սերտելու աստվածային պատվիրանի իրականացումը հոգևոր ավանդություններով հարուստ մեր հնամենի երկրում:

Որոշ կարևորագույն թեմաների նյութերը, որոնք հղումներ չունեն, շարադրվել են մեր կողմից երկյուղածաբար ու Եկեղեցու սրբազան ավանդության շրջանակներում:

Գրքույկը նախատեսված է Ս. Գիրքն ուղղափառորեն ընթերցել և սերտել ցանկացողների, մանավանդ՝ սկսնակների համար:

ՄՈՒՏՔ

*Վերածնվեցեք ո՛չ թե ապականության ենթակա սեր-
մից, այլ անապականից՝ Աստծու կենդանի և մշտնջենական
խոսքով, քանզի. «Ամեն մարմին նման է խոտի, և մարդու
ամբողջ փառքը նման խոտածաղկի. խոտը չորանում է, ծա-
ղիկն էլ թափվում, բայց Տիրոջ խոսքը մնում է հավիտյան»:
Այսինքն՝ այն խոսքը, որ ավետարանվեց ձեզ:*

(Ա. Պետ. Ա. 23-25)

Դարերի, հազարամյակների ընթացքում մարդ-
կության կուտակած բովանդակ կենսափորձն ու
գիտելիքը՝ շրջակա աշխարհն ու ինքն իրեն հասկա-
նալու, ճանաչելու և արտահայտելու արգասիքը, ամ-
փոփված է բազմաբնույթ ձեռագրերում ու գրքերում:
Այսպես. ցայսօր մարդկանց ձեռքերով տասնյակ մի-
լիոնավոր գրքեր են գրվել, որոնք մենք ընթերցում
ենք գիտելիքների ձեռք բերելու, մեր հետաքրքրասի-
րությունը բավարարելու և նաև զվարճանալու նպա-
տակով: Գրքերի այս ահռելի քանակը, սակայն, եթե
մի կողմից՝ խոսում է արարչագործության ճանա-
չողության անսահմանության, ճշմարտությանը,
երևույթների և իրերի բնությանը բանականությամբ
հասու լինելու դժվարության մասին, ապա մյուս
կողմից՝ վկայում է այս գործընթացի հակասակա-
նության, իրարամերժության և հարաբերականության

մասին: Արդյունքում, համաշխարհային գրադարանը գիտության և կենսափորձի սահմանների ընդլայնման համեմատ, անվերջ համալրվում է նոր գրքերով, որոնք փոխարինելու են գալիս հներին:

Այդպիսին չէ Աստվածաշունչը՝ Աստծու խոսքի հայտնությունը մարդկությանը՝ բոլոր ժամանակների ամենաընթերցվող, ամենահրատարակվող ու ամենահանրաճանաչ գիրքը: Սուրբ Գրքի խորհուրդը խորին և անանց է, իսկ բնույթը՝ համամարդկային՝ վերազգային ու տիեզերական, որքան էլ առաջին հայացքից նրա պատումները, իրադարձությունները և իրողությունները տեղի և ժամանակի մեջ սահմանափակված թվան և ազգային գունավորում ունենան: Նա իր ընթերցողին զգալ ու հասկանալ է տալիս, որ մարդը Աստծու արարած է, ինչպես Ադամն էր առանց ազգության ու հասարակական դիրքի, և նրան սրբանալու և ապաշխարելու ճանապարհով երկնաքաղաքացիության է հրավիրում: Ինչպես ասում է Պողոս առաքյալը. *«Հագե՛ք նորը, այն, որ նորոգված է գիտությամբ, ըստ իր Արարչի պատկերի. այլևս չկա հրեա, ոչ էլ հեթանոս, թլփատություն և անթլփատություն, բարբարոս, սկյութացի, ծառա, ազատ, այլ՝ Քրիստոս, որ ամեն ինչ է ամեն բանի մեջ»* (Կող. Գ 10-12):

Սուրբ Գրքին խորթ է որևէ ժամանակավրիպություն, քանզի նրա խոսքն ինքը ճշմարտությունն

է, որը հավետ արդիական հնչեղութիւն ունի. և ըստ այդմ նույնքան հոգեհարազատ և առիւնքնող է աշխարհի բոլոր ազգերի և սերունդների, բոլոր մարդկանց համար՝ անկախ տարիքից ու սեռից: Հետևաբար Սուրբ Գիրքը նույնն է թե խոր անցյալի և թե այսօրվա՝ գիտատեխնիկական դարաշրջանի մարդու համար և այդպիսին կլինի նաև հեռավոր ու մոտ ապագայում, քանզի հավիտենականության կնիքն ունի. «*Երկինք և երկիր պիտի անցնեն, բայց Իմ խոսքերը չպիտի անցնեն*» (Մատթ. ԻԴ. 35):

Աստվածաշունչը թեև մարդկության մշակութային ժառանգության գլուխգործոցն է, սակայն իր ծագմամբ, ճշմարտացիությամբ, հավիտենականությամբ, կատարելությամբ, հոգին և սիրտը կրթելու փրկագործական նպատակադրությամբ, ինչպես նաև սերտողության կարգով ընդհանրության և ոչ մի եզր չունի աշխարհի մյուս բոլոր գրքերի հետ: Քանզի այս Գիրք գրոցը ընդունում ենք «*ոչ որպես մարդկանց խոսք, այլ ճշմարտապես՝ որպես Աստծու խոսք*» (Ա. Թեոսադ. Բ 13), և որը նախ և առաջ «*Աստծու զորություն է՝ ի փրկություն բոլոր հավատացյալների*» (Հռոմ. Ա 16): Օժտված լինելով միմիայն իրեն հատուկ՝ բժշկելու, մխիթարելու և կենդանացնելու զորություններով՝ Սուրբ Գիրքը գիտելիքների, տեղեկությունների և իմաստության պարզ ամբողջությունն է, ինչպես մյուս գրքերը, այլ հոգու ճշմարիտ սնունդ՝ ըստ մեր Տեր

Հիսուս Քրիստոսի վկայության. «Միայն հացով չի ապրի մարդ, այլ՝ ամեն խոսքով, որ դուրս է գալիս Աստծու բերանից» (Մատթ. Դ 4): Եվ այս հոգևոր սննդից կամաթե ականա հրաժարվելն է, որ պատճառ է դառնում ժողովրդի «խոտորման» ու բարքերի անկման և պայմանավորում բովանդակ հասարակական կյանքի ճգնաժամը:

Որտե՞ղ, եթե ոչ այս Կենաց Մատյանում իմաստություն և ճշմարտություն փնտրող մարդը կգտնի իր ամենանվիրական հարցերի սպառիչ պատասխանները՝ ի՞նչ է չարն ու բարին, կյանքն ու մահը, երջանկությունն ու դժբախտությունը, և վերջապես, ո՞րն է մարդու երկրային կյանքի իմաստը:

Ո՞ր գիրքն է, եթե ոչ Աստվածաշունչը, որ աստվածահաճո կյանքով ապրողի, հավիտենական և ժամանակավոր բարիք ու խաղաղություն փնտրողի համար ծառայում է «*ուսուցման, հանդիմանության, ուղղելու և արդարության մեջ խրատելու համար, որպեսզի կատարյալ լինի Աստծու մարդը և պատրաստ բոլոր բարի գործերի համար*» (Բ Տիմ. Գ 16, 17):

Իր տեսակի մեջ եզակի այս երկնառաք Մատյանը՝ քրիստոնեության Սուրբ Գիրքը, որի, ինչպես ասում է Խոսրով Անձևացին, «պատվիրանների մինչանախեցն անգամ ավելի մեծ է, քան երկինքն ու երկիրը», թելադրում է ընթերցանության ուրույն եղանակներ: Էապես տարբերվելով գիտելիքի աշխարհի

նտավոր փորձառությամբ կատարվող պարզ յուրացումից՝ այն նման է մահկանացուի սրտում Աստծու հավիտենական խոսքի հանապազ սերմնացանությանը (ծլելու, աճելու և հավիտենական կյանքի համար պտղաբերելու ակնկալությամբ), պատվիրված է Աստծուց և յուրաքանչյուր քրիստոնյայի սրբազան պարտականությունն է:

Քրիստոսի Եկեղեցին իր հիմնադրման առաջին իսկ օրից, առաջնորդվելով Աստվածաշունչը հարատև ընթերցելու աստվածային պատգամով, առաջնային է համարել Աստծու խոսքի սերտողությունը, նրանով լցվելու և ապրելու անհրաժեշտությունը հավատացյալի կյանքում՝ իբրև առանձնական աստվածապաշտությունը՝ պահքը, աղոթքը, ողորմությունը և բարեպաշտությունը սնուցող օրհնաբեր աղբյուր և փրկության միջոց:

Այսօր էլ, ինչպես դարեր ու հազարամյակներ առաջ, Աստվածաշունչը մարդկության ուշադրության կիզակետում է, շատերի հոգևոր սնունդն ու մխիթարությունը: Սակայն, ցավոք սրտի, բոլորը չէ, որ ընթերցում են եկեղեցաբար, ինչպես առաջ, իբրև հազարամյա ուղղափառ ավանդության կրող, այլ կամա թե ակամա ընդօրինակում են սերտողության աշխարհիկ փորձառությունը: Նման մոտեցմամբ Ս. Գիրքն ընթերցելը ոչ միայն սխալ է և անօգտակար, այլև կարող է վնասակար լինել: Քանզի բնավ

պետք չէ մոռանալ, որ Աստծու խոսքը ոչ միայն մեր քարեղեն սրտերը փշրող «մուրճ» է, մութ տեղերում լույս տվող «ճրագ», այլև՝ «ազդու և ավելի հաստու, քան ամեն մի երկասայրի սուր» (Եբր. Դ 12), որը կարող է կորստյան պատճառ դառնալ այն մարդկանց համար, ովքեր «ծուռ են մեկնում» գրվածքները (տե՛ս Բ Պետ. Գ 16): Եկեղեցու շնորհակիր հայրերը, մեկնելով Աստվածաշունչը սերտելու աստվածային պատգամները, մշակել են հոգևոր ընթերցանության տեսական և գործնական համակարգեր, որոնք բացահայտում են Աստծու խոսքի շնորհման նպատակը, փրկագործական ու խրատական զորությունները, բարերար ազդեցությունը հոգու, սրտի և մտքի վրա, կարևորությունն ու դերը ընդհանրական և առանձնական աստվածապաշտության մեջ, երկյուղալից դիրքորոշումը նրա նկատմամբ, ընթերցանության կերպերն ու գրքերի հաջորդականությունն ըստ կարևորության և մատչելիության և այլն:

Համաշխարհային պրակտիկայում իրենց նմանօրինակը չունեցող այս համակարգերի ծանոթությունը մեզ հնարավորություն կընձեռի վերանայել մեր սխալ և մակերեսային մոտեցումները Սուրբ Գրքի ընթերցանության նկատմամբ և առավել արդյունավետ յուրացնելու այն, այսինքն՝ այնպես, ինչպես կամենում է երկնքի և երկրի Արարիչը:

Հրատարակելով հոգևոր կյանքի կարևորագույն

խնդրի լուսաբանմանը նվիրված այս գրքույկը՝ հույս ունենք առ Աստված, որ հոգևոր ընթերցանության սկզբունքները կօգնեն մեզ առատապես լցվելու և ապրելու Քրիստոսի խոսքով՝ արժանանալով աստվածային երանությունների:

*«Երանելի է այն մարդը,
որն ամբարիշտների խորհրդով չի գնում,
մեղավորների ճանապարհին ոտք չի դնում,
ժանտերի աթոռին չի նստում,
այլ Տիրոջ օրենքի մեջ է կամքը նրա,
գիշեր-ցերեկ խորհում է Նրա պատվիրանների
մասին:
Նա նման է ջրերի հոսանքի վրա տնկված ծառի,
որն իր պտուղը ժամանակին կտա,
իսկ նրա տերևը չի թափվի,
ու ամեն բան, ինչ էլ որ անի, կհաջողվի նրան»:*

(Սաղմ. Ա, 1-3):

Տ. Վազգեն եպիսկոպոս Միրզախանյան
Վիրահայոց թեմի առաջնորդ

ՄԱՍ ԱՌԱՋԻՆ

Ա. ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ՀՆՈՐՀՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿԸ

*Որովհետև ամոթ չեմ համարում պլետարանելը,
քանի որ այն Աստծու զորությունն է ի փրկություն բոլոր հա-
վատացյալների:*

(Հոմ. Ա 16)

Աստված Սուրբ Գիրքը պարզեցել է ինչպես բովանդակ մարդկությանը, այդպես էլ յուրաքանչյուր մարդու՝ ինձ և քեզ: Որովհետև Աստված կամենում է, որ «բոլոր մարդիկ» (հետևաբար և դու) «փրկվեն և հասնեն ճշմարտության գիտությանը» (Ա Տիմ. Բ 4): Այս է նրա՝ Սուրբ Գիրքը յուրաքանչյուրին շնորհելու պատճառը. որպեսզի կարգալով կամ լսելով այն՝ մարդիկ կարողանան հավիտենական փրկություն հասնել:

Հարկ է Սուրբ Գիրքը կարգալ կամ լսել ոչ թե նրբամիտ դառնալու, այս աշխահում իմաստուն լինելու կամ հաչս մարդկանց իմաստուն երևալու համար, քանզի սա հակառակ է Աստծու խոսքին: Այն մեզ չի շնորհվել, որ նրանով փառավորվենք այս աշխարհում: Ով այդ

նպատակով է կարդում կամ քարոզում Աստծու խոսքը, կամենում է Աստծու շնորհը, այսինքն՝ Աստծու խոսքը, ոչ թե Աստծու, այլ իր ունայն փառքին ծառայեցնել և այդպիսով Աստծու շնորհից աստվածային փառք հափշտակել իր համար, որը նույնն է, ինչ գողանալը (իսկ դա մեծագույն և պղծագույն մեղք է): Այլ Աստծու խոսքը հարկ է կարդալ կամ լսել փրկության մեջ իմաստնանալու, լուսավորված միտք ունենալու, ճշմարտությունը ճանաչելու, դեպի չարը հակված սիրտը բարուն և Տիրոջ կամքը կատարելուն ուղղելու համար, ինչպես նաև՝ քարոզելու մադկանց շինության և ոչ թե սեփական իմացությունը ցուցադրելու համար: Իսկ ով կարդում, լսում կամ քարոզում է Աստծու խոսքն այլ նպատակով, նրա համար այն ոչ միայն օգտակար չէ, այլև վնասակար է: Այդ պատճառով է, որ Աստվածաշնչին քաջատեղյակ բազում անձինք ավելի չար են լինում, քան անտեղյակները: Բանն այն է, որ Աստված այդպիսիներից վերցնում է շնորհը Իրեն անտեսելու և Իր աստվածային շնորհը չարաշահելու պատճառով. և այդպես առանց շնորհի նրանք մի մեղքից մյուսն են ընկնում, քանզի «Աստված հակառակ է ամբարտավաններիս, իսկ խոնարհներիս տալիս է շնորհ» (Ա Պետ. Ե 5):

Երկու տեսակի ուսյալ և իմաստուն մարդիկ կան. ոմանք դպրոցներում կրթվում են գրքերով, սակայն նրանցից շատերն ավելի անմիտ են, քան հասարակ ու անգրագետ մարդիկ, քանզի քրիստոնեական այբուբենն իսկ չգիտեն. մտքով սուր են, բառեր են ուղղում ու պերճախոսում, սակայն սեփական սիրտն ուղղել չեն ցանկանում: Մյուսներն աղոթքով, խոնարհուլթյամբ ու ջանասիրուլթյամբ սովորում և լուսավորվում են Սուրբ Հոգուց և ավելի իմաստուն են, քան այս աշխարհի իմաստասերները: Նրանք բարեպաշտ են, սուրբ և աստվածահաճո: Այդպիսիք թեև գրագետ չեն, բայց գիտեն, թե ինչ է բարին. հասարակ ու կոպիտ են խոսում, սակայն ապրում են գեղեցիկ ու պարկեշտ կյանքով: Այդպիսիներին հետևիր, քրիստոնյա՝ (ս. Տիտոն Զադոնսկի):

Ավետարան կարդալիս հաճույք և հրճվանք մի՛ փնտրիր, ոչ էլ՝ փայլուն մտքեր, այլ ձգտիր տեսնել սուրբ ճշմարտությունը: Մի՛ բավարարվիր միայն Ավետարանի անպտուղ ընթերցանությամբ, ջանա կատարել նրա պատվիրանները. կարգա այն գործերով: Այն կյանքի Գիրք է, և պետք է այն կյանքով կարդալ:

Երբ բացես սուրբ Ավետարանը ընթերցելու համար, հիշի՛ր, որ նա է լուծելու քո հավիտե-

նական վիճակը: Նրանով ենք մենք դատվելու. այստեղ նրա նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքի համեմատ էլ կհատուցվի մեզ կա՛մ հավիտենական երանություն, կա՛մ հավիտենական պատիժ: Աստված Իր կամքը հայտնեց չնչին հյուլեին՝ մարդուն: Գիրքը, որի մեջ շարադրված է այդ մեծ ու ամենասուրբ կամքը, քո ձեռքում է: Դու ըստ քո հայեցողության կարող ես և՛ ընդունել, և՛ մերժել քո Արարչի և Փրկչի կամքը: Քո հավիտենական կյանքն ու հավիտենական մահը քո ձեռքում են: Հապա խորհի՛ր, թե որքա՛ն զգուշ ու ողջամիտ պիտի լինես: Մի՛ խաղա քո հավիտենական վիճակի հետ (ս. Իգնատի Բրյանչանինով):

Տգիտություն և տկարություն՝ ահա մեղքի երկու աղբյուրները, որոնք երկուսն էլ մեր կամքից են կախված: Իսկ մենք չենք կամենում ո՛չ սովորել, ո՛չ էլ սանձահարել մեր ցանկությունները: Թե՛ մեկի, թե՛ մյուսի դեմ պայքարելու միջոցներ են շնորհվել մեզ. դրանք են ճանաչողությունն ու սուրբգրային ապացույցների վրա հիմնված խորին համոզմունքը (Կդեմես Աղեքսանդրացի):

Սիրելիներս, Աստվածաշունչ Մատյանի ընթերցանությունը մեծ շնորհ է: Նա իմաստնացնում է հոգին, միտքը երկինք հափշտակում,

մարդուն մղում երախտագիտության առ Աստված, թույլ չի տալիս նրան հակվել չար բարքերի, ստիպում է միշտ մտքով հաստատվել երկնքում, դրդում մեզ գործել Տիրոջից հատուցում ստանալու ակնկալիքով և մեծ նախանձախնդրությամբ ձգտել առաքինության սխրանքների: Այստեղից Սուրբ Գրքից կարելի է ստույգ իմանալ, թե ինչ փութով է մեզ օգնության գալիս աստվածային նախախնամությունը, այստեղ ենք հանդիպում բազում արդարների և ճանաչում Տիրոջ ողորմածությունն ու հատուցումների անսպառ հարստությունը: Հենց նրանով է կարելի սեփական անձի մեջ արթնացնել առաքինի այրերի՝ ողջախոհությանը հետեւլու և ընդօրինակելու բաղձանքը և թույլ չտալ սեփական անձին տկարանալ առաքինություն ձեռք բերելու սխրանքի մեջ, այլ ի սրտե ապավինել Աստծու խոստումներին նախքան նրանց իրականանալը: Ինչ որ նյութական սնունդն է մեր մարմնի կենսագործունեությունը պահպանելու համար, իսկ և իսկ Սուրբ Գրքի ընթերցանությունն է հոգու համար: Նա հոգևոր սնունդ է, որ բյուրեղացնում է միտքը, հոգին դարձնում զորավոր, հաստատակամ ու իմաստուն՝ թույլ չտալով վերջինիս ընկղմվել անմիտ կրքերի մեջ, այլ ընդհակառակը՝ էլ ավելի է դյուրացնում

նրա ճախրանքը՝ բարձրացնելով-հասցնելով նրան, այսպես ասած, ուղղակի երկինք: Ուստի աղաչում եմ, առավելագույն ջանադրույթյամբ ընթերցենք Աստվածաշունչ Մատյանը:

Որովհետև անհնար է, անհնար է, ասում եմ, որ որևէ մեկը փրկված լիներ կամ կարողանա փրկվել առանց Սուրբ Գրքի ընթերցանության (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Ով իսկապես ճանաչել է Սուրբ Գրքի գիտությունը, գիտե, որ Գրքի ամենապարզ և ամենախմաստուն խոսքի զորությունը հետապնդում է միևնույն նպատակը՝ մարդու փրկությունը, իսկ այս գիտությունն անհաղորդը հաճախ է գայթակղվում (ս. Պետրոս Դամասկացի):

Տգետ ու կույր են բոլոր նրանք, ովքեր չեն ընդունում, որ Ս. Գրքի ընթերցանությունը մղում է մարդու կոչմանն արժանի ու վեհ գաղափարների (Որոգիմես Ալեքսանդրացի):

Ծշմարտությունը հասնելու ամենահուսալի շավիղը Ս. Գրքի ընթերցանությունն է, քանզի այստեղից ենք իմանում, թե ինչ պետք է անել և ինչ չանել: Այստեղ վաղուց ի Տեր ննջած մարդիկ ասես հարություն են առնում իրենց վեհ կյանքով և ճանապարհ ցույց տալիս նրանց, ովքեր կամենում են հետևել իրենց բարի օրի-

նակին: Ահա թե ինչու յուրաքանչյուր ոք, ով տկարանում է իր պարտականությունների կատարման մեջ, ընթերցելով Ս. Գիրքը, կարող է զորանալ: Միայն թե խորհուրդ եմ տալիս. այդ ընթերցանությունը թող ուղեկցվի աղոթքով (ս. Բարսեղ Կեսարացի):

Մենք միշտ պետք է Ավետարանի խրատով դաստիարակվենք լուսավորվելու համար, որպեսզի ստանանք Կտակարաններում ամփոփված ճշմարտության Սուրբ Հոգու շնորհներից: Ուստի դադարենք դատարկ և վայրապարքնությունից և ընթանանք Ս. Գրքի՝ Հին և Նոր Կտակարանների խրատներով:

Գրքերն են մեր վարդապետները. նրանց միջոցով ընդունենք հավիտենական հույսը և նրանցով վեր բարձրանանք աշխարհից (ս. Գրիգոր Լուսավորիչ):

Սուրբ Հոգով շարադրված բոլոր Սուրբ Գրքերը խորհուրդ ու դիտավորություն ունեն և երբեք զուր տեղը չգրվեցին, այլ գրվեցին մեզ օգտակար լինելու և ուսուցանելու համար, որպեսզի նրանց միջոցով ճանաչենք Աստծու ամբողջ կամքը և չչեղվենք ուղիղ ճանապարհից, որը մեզ դեպի վեր՝ Աստծու մոտ է տանում: Այս մասին վկայում է նաև Պողոս առաքյալը.

«Աստծու շնչով գրված ամեն գիրք օգտակար է ուսուցման, հանդիմանության, ուղղելու և արդարության մեջ խրատելու համար» (Բ Տիմ. Գ 16) (Սարգիս Շնորհալի):

Հին կամ Նոր Կտակարանների աստվածային հեղինակությունն ունեցող էջերից կամ ուսուցումներից ո՞ր մեկը ուղղագույն կանոն չէ մարդկային կյանքի համար (ս. Բեռնեդիկտոս):

Քանի որ մենք շատ թույլ ենք, որպեսզի ճշմարտությունը գտնենք զուտ բանականության միջոցով, և հետևապես կարիք ունենք Սուրբ Գրքի հեղինակությանը, ես սկսեցի հավատալ, որ Դու այդ Գրքին այդպիսի հեղինակություն չէիր հաղորդի ողջ աշխարհով մեկ, եթե չուզենայիր, որ Նրա միջոցով Քեզ հավատան և Նրա միջոցով Քեզ փնտրեն: ... Սուրբ Գիրքը սկսեց ինձ թվալ ավելի արժանի հարգանքի նրանով, որ բաց էր բոլորի համար, և միևնույն ժամանակ պահպանում էր իր խորհրդավորության վեհությունը՝ խորը մտքի քննության համար: Այն ներկայանում էր բոլորին շատ պարզ խոսքերով և խոնարհ ոճով, միևնույն ժամանակ նրանց, ովքեր թեթևաբարո չեն սրտով, ստիպում էր մտքով լարվել, որպեսզի իր գիրկը բաց անի բոլորի համար և

նեղ անցումներով դեպի Քեզ տանի քչերին.
Թեև նրանք ավելի շատ են, քան կլինեին, եթե
Գիրքը իր հեղինակությամբ այդքան բարձր
չլիներ և իր սուրբ ու խոնարհ գիրկը չընդուներ
մարդկանց այդպիսի բազմություններ (ս.
Օգոստինոս Երանելի):

«Ոմանք,- գրում է մի հեղինակ,- դիմում են
Աստծու խոսքին՝ կարծելով, թե նրանում հին
ժամանակներին վերաբերող պատմական տեղե-
կություններ կգտնեն, և, իրոք, գտնում են, սա-
կայն խոսքի նպատակը այդ չէ: Մյուսները երկ-
րաբանական տեղեկություններ են փնտրում
և փութեռանդորեն փորձում կա՛մ երկրաբա-
նությունը հարմարեցնել Սուրբ Գրքին, կա՛մ
Սուրբ Գիրքը՝ երկրաբանությունը: Մենք կա-
րող ենք միշտ լիովին վստահ լինել, որ ճշմար-
տությունը երբեք ինքն իրեն չի հակասում, բայց
քանի որ դեռևս ոչ ոք ի զորու չէ լիովին երկ-
րաբանություն իմանալ (քանզի նրա փաստերը
դեռևս մեկնաբանված չեն որևէ գոհացուցիչ
տեսություն), մենք կսպասենք, որ փիլիսոփա-
ները լուծեն իրենց հարցերը: Իսկ մենք վստահ
ենք, որ երբ նրանք գտնեն ճշմարտությունը,
այն լիովին համահունչ կլինի Աստծու հայտ-
նությունը: Համենայն դեպս, մենք կարող ենք
գիտությունը թողնել գիտնականներին: Աստ-

վածաշնչի գլխավոր վարդապետությունը մարդկանց փրկության, դրախտի առաջին մարդկանց անկման, մարդկային բնության խաթարման և քավության միջոցների մասին է: Ընթերցե՛ք բովանդակ Աստվածաշունչը և կտեսնեք, որ նրա գլխավոր խնդրո առարկան մարդկանց կենսական շահերն են (լինեն նրանք հրեաներ, թե հեթանոսներ). մարդկանց, որ միևնույն ծագումն ունեն (լինեն նրանք բարբարոսներ, սկյուլթներ, հույներ, ստրուկներ կամ էլ ազատներ). մարդկանց, որ կանչված են շնորհի հանդիսությունը: Աստծու խոսքը սխալ է ընթերցում նա, ով չի լսում, որ այն առավելապես վերաբերում է իրեն և իր մերձավորներին:

Սա Գիրք է, որն անձամբ է խոսում մեզ հետ: Նա չի խոսում այն մասին, թե ինչ կա Լուսնի և Յուդայի մոլորակի վրա, ինչ է եղել հին ժամանակներում, ոչ էլ՝ առավել ևս գալիք ժամանակի մասին: Գիրքը վերաբերում է մեզ, մեր այժմյան պարտականություններին, խոսում է այն մասին, թե ինչպես այսօր մեղքը կարող է ներված լինել, և ինչպես մեր հոգիները կարող են միավորվել Քրիստոսի հետ»:

Մեր կողմից վկայակոչված իմաստունը իր ստեղծագործություններից մեկում նշում է, որ քրիստոնյան չպետք է ընթերցի Ավետարանը

բանաստեղծի, գիտնական պրոֆեսորի, մեկնաբանի ու պատմաբանի նման: «Ընթերցեք, գրում է նա, ինչպես մարդ: Կա մի բան, որ գերիվեր է երևակայությունից, գիտությունից, խելքից, հանճարից (թեկուզ աշխարհի ամենամեծ խելքն ու հանճարը լինի). դուք ինձ չեք առարկի, եթե ասեմ, որ խղճմտանքն է այդ բանը, որով պետք է ընթերցել Ավետարանը»:

Իրական կոպիտ սխալ թույլ տված կլինենք, եթե, տեղի տալով մեր մտքի անհազ հետաքրքրասիրությունը, Աստվածաշնչում փնտրենք բոլոր հարցերի լուծումը: Աստված հաճեց հավիտենական ճշմարտությունից մարդկությունը հայտնել այն, ինչն անհրաժեշտ է երկրային կյանքի իմաստը հասկանալու և Աստծու կամքը այս աշխարհում կատարելու համար: Չհետևենք մեր բանականության քմահաճույքներին այնտեղ, որտեղ մարդու գիտակցություն համար հանապազօրյա հացի չափով է ամփոփված Աստծու հավիտենական ճշմարտությունը:

Աստվածաշնչում չփնտրենք աստղագիտությունը, երկրաբանությունը, բնախոսությունը կամ կազմախոսությունը վերաբերող այն հարցերի պատասխանները, որոնք մարդու երկրային կյանքի իմաստի ընկալման հետ ընդհանրություն ունեն կարող են չունեն: Եվ վստահ լինենք,

որ կգտնենք վերոհիշյալ գիտություններին առնչվող բոլոր այն հարցերի պատասխանները, որոնք անհրաժեշտ են մարդու երկրային կյանքի իմաստը հասկանալու և Աստծու կամքը կատարելու համար: Բայց մի բան լավ հիշենք, որ այն ամենը, ինչ հաղորդում է մեզ աստվածային Հայտնությունը, բացարձակ ճշմարտություն է, և ոչ թե նրա հետ համեմատել, այլ նրանով պետք է ստուգել բոլոր գիտական հիպոթեզները, որոնք շատ հաճախ հիմնված են միամիտ ու անհեթեթ գիտական հեքիաթիկների վրա և, իբրև որևէ հեղինակավոր գիտնականի անձնապատան երևակայության արդյունք՝ հաճախ զուրկ են նվազագույն իսկ գիտական հիմունքներից¹:

Բ. ԱՍԾՈՒ ԽՈՍՔԻ ՎԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆ ԻՐ ԻՍԿ ՄԱՍԻՆ

*Սրբաբոր՛ւ Գրանց Քո ճշմարտությամբ, որովհետև
Քո խոսքը ճշմարտությունն է:*

(Հովհ. ԺԷ 17)

Պողոս առաքյալն ասում է, որ ամբողջ Սուրբ Գիրքն Աստծու շնչով է գրված, և ավելացնում է. «Օգտակար է ուսուցման, հանդիմանության, ուղղելու

¹ Как читать Библию, Москва, 1996, стр. 6-7.

և արդարության մեջ խրատելու համար, որպեսզի կատարյալ լինի Աստծու մարդը և պատրաստ՝ բոլոր բարի գործերի համար» (Բ Տիմ. Գ 16-17): **Սակայն ինչպե՞ս է այդ իրականանում: Դա իրականանում է Աստծու՝ այդ նույն «ազդու և ավելի հատու» (Եբր. Դ 12) խոսքի միջոցով, երբ մարդը հավատով ընդունում է այն իր սրտում:**

Աստվածաշնչում Աստծու խոսքն անվանվում է «սուսեր», «մուրճ», «հուր», «ճրագ», «սերմ» և «կյանքի խոսք»:

Աստծու խոսքը «Հոգու սուսերն» է (Եփես. Զ 17), որ «կտրում անցնում է մինչև ոգու և հոգու, հողերի և ողնաձուծի բաժանման սահմանը. նա քննում է արտի մտածումներն ու խորհուրդները» (Եբր. Դ 12):

Աստծու խոսքը «մուրճ» է, որ ջարդում է մեր քարեղեն սրտերը (Երեմ. ԻԳ 29):

Աստծու խոսքը «հուր» է, որ այրում է մեր մեղսալից անմաքրությունը և ջերմացնում մեր՝ բնությունամբ «երկնքի արքայություն խորհուրդների» նկատմամբ անտարբեր սրտերը (Մատթ. ԺԳ 11-15): Սրտի մեջ հավատով ընդունված Աստծու խոսքը մաքրագործում, սրբագործում է այն (Հովհ. ԺԵ 3, ԺԷ 6):

Աստծու խոսքը «իբրև ճրագ է, որ լույս է տալիս մութ տեղում» (Բ Պետ. Ա 19) և իր լույսով փարատում մեր տգիտության, կրքերի ու մոլորությունների խավարը:

Աստծու խոսքը «սերմ է» (Ղուկ. Ը 11-15): Ինչպես մշակված հողն է սերմանվում ու պտղաբերում, այդպես էլ Աստծու խոսքով փշրված, խոնարհված ու փխրեցված սիրտն է աճեցնում Նրա խոսքի սերմերը և «պտուղ տալիս. մեկի դիմաց՝ երեսուն, մեկի դիմաց՝ վաթսուն, և մեկի դիմաց՝ հարյուր» (Մարկ. Դ 20):

Եվ վերջապես՝ Աստծու խոսքը «կյանքի խոսք» է (Փիլիպ. Բ 16), խոսք, որ շնորհում է կյանք՝ հավիտենական կյանք¹:

Մերս

Ինչպես որ հողն է աճեցնում այն, ինչ սերմանվում է իր մեջ, այդպես էլ հողեղեն մարդու բնությունն է պտղաբերում այն, ինչ սերմանվում է իր մեջ՝ մեղքի փուչ կամ առաքինության ծաղիկ: Հետևաբար, Աստծու պատվիրանների լույսը թող լույս տա մեր եղբայրության հոգում, ու ամեն տեսակի բարի ծաղիկներ աճեն նրա մեջ (Հովհաննես Երզնկացի):

Մեր նյութական մարմինը հող է, միտքը՝ մշակ և հողագործ, սերմը՝ Աստծու օրենք՝ թե՛ բնականը², թե՛ գրավորը, թե՛ Ավետարանը:

¹ Անդ, էջ 27-28:

² Բնական օրենքը խղճի վկայությունն է, գրավորը՝ Մովսեսի օրենքը:

Ինչպես մշակը, որ շտեմարանից վերցնելով սերմը՝ բերում և ցանում է, այնպես էլ մեր միտքը, Սուրբ Գրքի շտեմարանից վերցնելով Աստծու օրենքների սերմը, հավատի իմաստությամբ, իբրև ջրով, ոռոգում է այն՝ միշտ մտքում հիշելով այս աշխարհից մահվամբ դուրս գալու մասին, «խորհելով վերին բաների մասին, ուր Քրիստոս նստած է Աստծու աջ կողմում» (հմմտ. Կող. Գ 2): Այն նման է ջրի և զվարթարար ցողի: Իսկ հավատի դավանությունը սրտով ու լեզվով խոստովանելը նման է արևի, որը ծագում է և սնուցում հոգևոր բույսերը: Ապա մեր հողը պտղաբեր է դարձնում բույսերի արմատը, որ հաստատված է հոգում, և մարմնի զգայարաններում ծաղկեցնում է զանազան անուշահոտ առաքիլություններ՝ այստեղ պտղաբերելով գործով, իսկ հանդերձյալ կյանքում՝ արդյունքով և ըստ գործերի հատուցմամբ (ս. Գրիգոր Տաթևացի):

«Աստծու խոսքը սերմ է,՝ գրում է մի հեղինակ,՝ արտը, ուր ցորեն չի ցանվել, աճեցնում է մարդու սննդի համար անպիտան որոմ, որը հյուսվեղ ու գեղեցիկ է, քանի դեռ մատաղ է, և այլանդակ, երբ չորանում է: Այդպիսին է նաև այն մարդու սիրտը, որի մեջ ցանված չէ Աստծու խոսքը. այն մեղքով ապականված իր բնությամբ ոչ մի բարի, աստվածահաճո բան աճեցնել չի կարող:

Մեր բնատուր հատկությունները կարող են գրավիչ լինել, քանի դեռ լեցուն են պատանեկան եռանդով, խանդավառությամբ, երիտասարդության պոեզիայով: Ծերանալիս (մի քանի երջանիկ բացառություններով) մարդու մեջ գերիշխում է բոլորիս այնքան հայտնի չոր, վանող եսասիրությունը: Սակայն երբ մարդու սիրտը հավատով ընդունում և պահում է Աստծու խոսքի՝ կենդանի խոսքի սերմը, մաքրագործվում է անպիտան որոմներից՝ կրքերից ու բղջախոհությունից: Սերմը սրբագործում ու կերպարանափոխում է սիրտը և թթխմորի պես, որ խառնվում է ալյուրին, մնալով նրա մեջ, վերածվում է հավիտենական կյանքի սերմի, ինչպես ինքն է հավերժ կենդանի (Ա Պետ. Ա 23, Ա Հովհ. Բ 17, Մատթ. ԺԳ 33) ու «կյանքի խոսք» (Փիլիպ. Բ 16, Գործք Ե 20): Այդժամ նաև ձերության մեջ «երիտասարդությունը նորոգվում է արծվի պես» (Սաղմ. ԾԲ 5)¹:

¹ Անդ, էջ 16-17:

Կերակուր

Հավատի մեջ մանուկ մեր հոգիների համար Աստծու խոսքի կաթը խմենք Սուրբ Գրքից, ուր պատմվում է ամեն բանի պատճառ Հոր, Նրանից ծնված Որդու, որ մեզ ծնեց ավագանով և ընծայեց Հորը, ինչպես նաև Հորից բխող Սուրբ Հոգու՝ Մխիթարիչի և Հոր և Որդու Փառակցի մասին: Սուրբ Գրքի ընթերցումը համարենք մեր ամենօրյա զբաղմունքն ու հոգսը, հանգիստն ու փառքը, կերակուրը և ուրախության գինին: Ինչպես որ ջուրը պտղավետ ու տերևաշատ է դարձնում ծառը, նմանապես աստվածային Գրքերի ընթերցումը աճեցնում է աստվածասերների միտքն ու հոգին և զարդարում առաքինության պտուղներով (Սարգիս Ծնորհալի):

Շատերն ասում են, թե ամեն ոք գիտե՞ ինչ են մեղքն ու արդարությունը, ամեն մարդ տեղյակ է չարից հեռանալու և բարիք գործելու մասին, բայց Գրքով զբաղվելը չա՛հ չէ և խափանում է կարևոր գործերը: Սա իրականացումն է Ամոսի բերանով ասված Տիրոջ սպառնալիքի. «Ոչ թե հացի սով կամ ջրի ծարավ, այլ Տիրոջ խոսքը լսելու սով պիտի ուղարկեմ» (Ամոս Ը 11): Մարգարեն նկատի ունի, որ այս սովից սմբում և ապականվում են այն հոգիները, որոնք չեն լսում Աստ-

ծու պատգամները: Քանզի ինչպես մարմինն է մահանում առանց կերակրի, նույնպես և հոգին չի կարող ապրել առանց Գրքի խրատների: Այս մասին է Մովսեսի խոսքը (Բ Օրենք Ը 3): Նույն բանը վկայում է նաև Տերն Իր փորձության ժամանակ. «Միայն հացով չէ, որ կապրի մարդ, այլ՝ Աստծու ամեն խոսքով» (Ղուկ. Դ 3):

Եթե Աստծու պատվիրանները հավիտենական կյանք են, ապա ակնհայտ է, որ զբանցից զրկվածները մեռած են հավիտենական կյանքի համար, ինչպես որ անհրաժեշտ կերակրից զրկվածներն են մահանում այս կյանքում...

Պողոս առաքյալը նույն բանը նկատի ունի, երբ ասում է. «Աստծու շնչով գրված ամեն գիրք օգտակար է ուսուցման, հանդիմանության, ուղղելու և արդարության մեջ խրատելու համար, որպեսզի կատարյալ լինի Աստծու մարդը և պատրաստ՝ բոլոր բարի գործերի համար» (Բ Տիմ. Գ 16-17), այնինչ նրանք պնդում են, թե Գրքերը պետք չեն:

Արդ, ի՞նքզ ուրոշիր, թե ով է իրավացի՝ Պողոսը, թե՞ Սուրբ Գիրքն արհամարհող վայրենամիտները, որոնց Եսայի մարգարեն վայ է տալիս. «Վա՛յ նրանց, որոնք արհամարհում են, արհամարհելով արհամարհում են օրենքները» (Եսայի ԻԴ 16)... Բայց հարցնեմ նրանց. մի՞թե Աստված զուր հրամայեց Մովսեսին ու մարգարեներին

գրել Սուրբ Գիրքը, կամ մի՞թե առաքյալները զուր գրեցին Ավետարանները, իրենց թղթերը և Գործք առաքելոցը, իսկ վարդապետները՝ իրենց գրվածքները: Աստծու պատվիրանի նշանախեցն (փոքրիկ տառանշանը) իսկ ավելի պատվական է, քան երկինքն ու երկիրը: Այդ իսկ պատճառով Աստված Մովսեսի միջոցով պատվիրում է. «Այս պատգամները, որ այսօր հաղորդում եմ քեզ, կպահես մտքիդ ու հոգուդ մեջ: Դրանք կհաղորդես քո որդիներին և դրանց մասին կխոսես, երբ տանը նստած ես, ճանապարհ գնալիս, պառկելիս ու վեր կենալիս: Դրանք, որպես նշան, կկապես քո ձեռքին, որ մնան անշարժ քո աչքերի առջև, դրանք կգրես քո տների մուտքին և դռների վրա» (Բ Օրենք 26-9): Մատանայի շուրթերով են խոսում նրանք, ովքեր խափանում են Սուրբ Գիրքը լսելը (Խոսքով Անձևացի):

Սուրբ Գրքի ընթերցումը սնում է, խոկում է՝ կերակրում և աղոթքը զորացնում է (Օգոստինոս Երանելի):

«Միայն հացով չի ապրի մարդ, այլ՝ այն ամեն խոսքով, որ դուրս է գալիս Աստծու բերանից» (Մատթ. Դ 4):

Տերը չասաց, թե՝ «Ոչ միայն հացով է ապրում մարդը», և լռեց, որովհետև կան նաև այլ կերակուրներ, որոնցով ապրում են մարդիկ. այլ ավելացրեց, թե՝ «այն ամեն խոսքով,

որ դուրս է գալիս Աստծու բերանից»։ Քանզի մարդը կազմված է հոգուց և մարմնից. ինչպես որ մարմինն է ապրում նյութական հացով, այնպես էլ հոգին՝ աննյութական խոսքով, բայց ոչ մարդկանց ունայն խոսքով, այլ նրանցով, որ Աստծուց են և կյանք են շնորհում մարդկանց։ Որո՞նք են այդ խոսքերը. դրանք Աստծու՝ միայն Մովսեսի և մյուս մարգարեների հետ խոսածները չեն կամ Աստծու Բանի՝ այս աշխարհում խոսածները, այլև բոլոր Գրքերը, որ Աստծու պատվիրաններն են ուսուցանում մարդկանց, Աստծու խոսքերն են և մանավանդ՝ Ավետարանի ինքնախոս խոսքերը։ Դարձյալ՝ այլ մտքեր ևս. ասում է՝ ոչ միայն զգալի հացով կապրի երևելի մարդը, այլ ինձնով, որ Աստծու խոսքն եմ՝ միացած սրան, որ ոչ միայն իմ անձին կարող եմ կյանք տալ, այլև բոլոր մարդկանց, ովքեր հավատով և սրբությամբ են մոտենում ինձ (ս. Ներսես Շնորհալի)։

Յուրաքանչյուր մարդկային միտք, յուրաքանչյուր մարդկային խոսք ներգործություն է։ Եվ եթե դա հավաստի է մարդկային մտքի և խոսքի համար, ապա մանավանդ հավաստի է Աստծու խոսքի՝ Քրիստոսի խոսքի համար։

Երբ մենք լսում ենք Քրիստոսի ավետարանական խոսքը՝ անուշաբույր, մեղմիկ ու

Քաղցրալուր. «Երանի՛ նրանց, որ սրտով մաքուր են, որովհետև նրանք Աստծուն պիտի տեսնեն» (Մատթ. Ե 8), «Սովորեցե՛ք Ինձնից, որ հեզ եմ և սրտով խոնարհ» (Մատթ. ԺԱ 29), բնավ չենք մոռանում, որ այդ հեզ խոսքը այն անըմբռնելի և անսահման գործությունն է, որը խավարի անէությունից լուսեղեն կյանքի կոչեց ամենայն գոյավորը, բոլոր անթիվ աշխարհները, իրենց բազմազանություն մեջ անհամար բոլոր բանական և ոչ բանական արարածներին:

Քրիստոսի խոսքը՝ զգեստավորված խոնարհ, զգայականորեն ընկալելի մարդկային խոսքի ձևի մեջ, որը կարող է արտահայտվել նույնիսկ գծագրական-տեսողական նշաններով՝ գրավոր կերպով, այն խոսքն է, որն իր խորքում, իր հիմքում մեծ, ամենակարող, ամենայնի Արարիչ Աստծու ներգործությունն է:

Խոսքի մասին հարկ է ասել այն, ինչ Աստվածաշնչում ասվում է Իր՝ Աստծու մասին, այսինքն՝ Նա «ոչնչացնող կրակ» է, որին հոգեղենները պետք է մոտենան մեծ ահով ու դողով (Եբր. ԺԲ 28-29):

«Խիստ ընտիր են Քո խոսքերը» (Սաղմ. ԾԺԸ 140),- ասում է սաղմոսագուհին:

Քրիստոսի խոսքը ամենախորհրդավոր խոսքն է. այն անմատչելի է, անըմբռնելի հան-

ճարների համար, բայց միաժամանակ այնքան պարզ է, որ մատչելի է նույնիսկ մանուկներին:

Քրիստոսի խոսքը այնքան մոտ է մեզ, այնքան հասկանալի, բնականաբար խորապես հոգեհարազատ մեր մարդկային սրտին և, այդուհանդերձ, անկասկած անսահմանորեն գերիվեր է արարածի բնության զորությունից. այն աստվածային է, անհասանելի, գերբնական և, ինչպես ասում է Պողոս առաքյալը, «մարդկային չէ և մարդուց վերցված չէ» (տե՛ս Գաղ. Ա 11-12):

Ազատ մարդուն ուղղված Քրիստոսի խոսքը հակիրճ է, անբռնադատ և միաժամանակ՝ մարդուն ամենևին ոչ հատուկ անսահման իշխանությամբ օժտված, իբրև բացարձակ հեղինակության խոսք, իբրև բովանդակ կեցության ամենագոր Տիրոջ խոսք. «Երկինք ու երկիր պիտի անցնեն, բայց իմ խոսքերը չպիտի անցնեն» (Մատթ. ԻԴ 35):

Խոր հավատով ընկալված Քրիստոսի խոսքը մարդուն առաջնորդում է դեպի հավիտենական կյանք մի ճանապարհով, որում նա կհանդիպի շատ անսովոր, խորհրդավոր բաների: Այդ վսեմ ճանապարհին կբացվի նրան այն ամենը, ինչ մարդն իր կեցության ընթացքում կարող է վերապրել և ճանաչել:

Քրիստոսի խոսքը հասնում է խավարչտին

անդուհուհի ծայրասահմաններին՝ ի հայտ բերելով ճշմարտության բազմաթիվ հատկանիշների բնությունը, որոնք խավարում առինքնում են մարդուն:

Քրիստոսի խոսքը կրակ է, որ փորձում է այն ամենը, ինչ որ կա մարդու և առհասարակ աշխարհի կեցության մեջ, քանզի, ինչպես վկայում է Պողոս առաքյալը, «Նրա առաջ չկա անտեսանելի արարած» (Եբր. Դ 13):

Քրիստոսի խոսքը հոգի է և կյանք, սիրո լրում և երկնային խնդություն, Քրիստոսի խոսքը աստվածային ինքնագո լույսն է: Այն ներազդում է ոչ թե մակերեսային տրամաբանական բանականության, այլ մարդու սրտի խորքերի վրա: Եվ նա, ով ընդառաջ ելնելով նրան՝ անմնացորդ բացում է իր սրտի ամենախորին պարունակները, որ պատշաճ կերպով ընկալի այդ աստվածային լույսը, որպեսզի միաձուլվի նրա հետ, դառնում է աստվածանման: Կյանքով ընկալված Քրիստոսի խոսքը աստվածացնում է մարդուն (վարդապետ Սոֆրոնի):

Գ. ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԻ ԲԱՐԵՐԱՐ ԱԶԴԵՅՈՒԹՅՈՒՆԸ

*Ոսկուց ու շատ թանկագին քարերից ցանկալի են դրանք,
Նույնպես և քաղցր՝ մեղրի խորսիկից սպելի:
Եվ քանի որ Քո ծառան պահպանում է դրանք,
Պահպանելու վարձը մեծ կլինի:*

(Սաղմ. ԺԸ 11, 12)

Մեր օրերում Ավետարանի՝ մարդկանց վրա գործած բարերար ազդեցություն մասին ամենից լավ է հարցնել նրանց, ովքեր բարեպաշտ սովորություն ունեն ամեն օր այդ հրաշալի Գրքից ինչ-որ բան կարդալու: Հավանաբար նրանք կասեն մեզ, թե Ավետարանը դյուրացնում և ամոքում է ամեն վիշտ, նվիրագործում ու հաստատում մաքուր խնդությունը, ինչպես բովի մեջ՝ փորձում, մաքրագործում և վսեմացնում է զգայական ուրախությունը:

Ավետարանն օժտված է նաև խորհրդավոր, մարդու քննող բանականության հայացքից սպրդող շնորհական զորությունը, որը մարդու հստակ գիտակցումից անկախ ի զորու է վերականգնել, կենդանացնել, մխիթարել և բժշկել: Այս զորությունը ելնում է Ավետարանի՝ Աստծու կենդանի, ազդու և հատու խոսքից: Այս զորությունն ի հայտ է գալիս այն ժամանակ,

երբ մարդն ընկնում է ծանր կացության մեջ (օրինակ՝ երբ նրանից երես են թեքում երջանկությունը, ընկերներն ու հարազատները, արդարությունը, նրան լքում է այն ամենը, ինչի վրա կարող էր հույս դնել): Դիմելով Ավետարանին՝ նա այնտեղ գտնում է օգնություն, մխիթարություն և հանգստություն նեղությունների ծանրության տակ կքած իր հոգու համար:

Այսպիսով, եթե դուք կարիքի, վշտի և անձկության մեջ եք, եթե ձեզ հալածում են, նվաստացնում, վիրավորում, զրկում հասանելիքից, փութով դիմե՛ք սուրբ Ավետարանին՝ փրկարար համբերության շնորհական արիությանը ու ցանկալի մեծահոգությանը հավաստիորեն լցվելու համար: Ոչի՛նչ, եթե դժբախտություններն ու տրտմությունը կարծես դարձել են ձեր անբաժան ուղեկիցն ու մշտական վիճակը. այս դեպքում ևս սուրբ Ավետարանից կստանաք այն, ինչը ձեր ծանր ու խավարամած կյանքը կդարձնի դյուրին ու լուսավոր: Սուրբ Ավետարանն իր հրաշալի կենարար զորությամբ իրական կդարձնի ձեզ համար Տիրոջ՝ հրեաների հետ զրուցելիս ասած խոսքը. «Եկե՛ք Ինձ մոտ, քոյոք հոգնածներդ ու բեռնավորվածներդ, և Ես ձեզ կհանգստացնեմ» (Մատթ. ԺԱ, 28):

Սուրբ Ավետարանի էջերը տոգորված են

աստվածային առանձնահատուկ զորությամբ, որը կարող է վերականգնել, մխիթարել, բժշկել, կենդանացնել, բարելավել, վսեմացնել ու սրբագործել մարդուն: Ո՞վ չունի այս զորության կարիքը : Բոլորն էլ անխտիր ունեն: Հետևաբար բոլորն էլ, առանց բացառություն, պետք է լսեն կամ կարդան սուրբ Ավետարանը¹:

Սուրբ Սերաֆիմ Սարովսկին, որն յուրաքանչյուր շաբաթ կարդում էր բոլոր Ավետարանները, Գործք առաքելոցը և առաքելական թղթերը, Սուրբ Գրքի ընթերցանություն մասին այսպիսի խոսքեր ունի. «Սրանով ոչ միայն հոգիս, այլև մարմինս է երանանում ու ոգեղենանում: Սուրբ Գիրքն ընթերցելիս ես զրուցում եմ Տիրոջ հետ, հիշողությունս մեջ մտապահում եմ Նրա կյանքն ու չարչարանքները, զօր ու գիշեր բարեբանում, փառաբանում եմ Նրան և գոհանում Նրա բոլոր ողորմությունների համար, որ առատորեն շնորհվում են մարդկությունն ու ինձ՝ անարժանիս»:

Այնքան շոշափելի է ինձ համար շնորհի ներկայությունը Աստծու խոսքի մեջ, որ սիրտս հոգևոր ցնծությունմբ է համակվում. ինձ նույնիսկ թվում է, թե կարդում եմ, և Աստծու շնորհը հեղվում է իմ մեջ (ս. Իոսան Կրոնշտադտսկի):

¹ Աճդ, էջ 17-18:

Թեկուզ միայն ընթերցի՛ր Գիրքը: Եթե նույնիսկ ոչինչ չհիշես, միևնույն է, ընթերցանության ընթացքում օգուտ կստանաս (Ամբրոսի Օպտինսկի):

Մխիթարություն

Ուրեմն, ինչ որ գրվեց, գրվեց, որ մենք սովորենք, որպեսզի համբերությամբ և գրքերի պարզևած մխիթարությամբ հույսն ընդունենք:

(Հռոմ. ԺԵ 4)

Լսե՛ք, աղաչում եմ ձեզ, բոլոր կանչվածներ՛րդ. ձեռք բերեք հոգու բժշկության Գրքերը: Եթե չեք կամենում բոլոր գրքերը, ձեռք բերեք գոնե Նոր Կտակարանը, Գործք առաքելոցը, Ավետարանը՝ մեր մշտական դաստիարակներին: Թե վշտացել ես, կառչի՛ր դրանց, ինչպես բալասանով լեցուն անոթի. եթե զրկվել ես ինչոր բանից կամ մերձավորիդ մահը, կորուստն ես տեսել, այդտեղի՛ց մխիթարություն գտիր քո դժբախտության մեջ: Կամ, կառչելուց առավել, սրտիդ մեջ ընդունի՛ր և մտապահի՛ր...

Ո՛չ փառքի մեծությունը, ո՛չ իշխանություն բարձրությունը, ո՛չ ընկերների ներկայությունը, ո՛չ էլ մարդկային որևէ այլ բան ի զորու չեն ամոքել վիշտն այնպես, ինչպես Աստվածաշնչի ընթերցանությունը: Ինչո՞ւ: Որովհետև

սրանք երկրավոր և ժամանակավոր բաներ են, ուստի և նրանց սփոփանքն էլ վաղանցիկ է, իսկ Սուրբ Գրքի ընթերցանությունը զրույց է Աստծու հետ:

Սուրբ Գրքի չիմացությունն է բոլոր չարիքների աղբյուրը: Մենք պատերազմելու ենք գնում անգեն, հապա ինչպե՞ս պիտի փրկվենք: Դյուրին է փրկվել Աստվածաշնչով, իսկ առանց դրա անհնար է (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Խաղաղություն

Քո օրենքը սիրողները մեծ խաղաղության մեջ են,
և նրանց համար չկա գայթակղություն:

(Սաղմ. ԾԺԸ, 165)

Անհնար է, որ հոգին խաղաղության մեջ հանգրվանի առանց զօր ու գիշեր Տիրոջ օրենքը ուսանելու, քանզի այն գրված է Սուրբ Հոգու կողմից: Սուրբ Հոգին Գրքից անցնում է հոգու մեջ, և հոգին լցվում է քաղցրությամբ ու բավականությամբ և այլևս չի ցանկանում սիրել երկրայինը, քանզի սերը երկրայինի նկատմամբ ամայացնում է հոգին: Իսկ նման վիճակում հոգին վհատվում է ու վայրենանում:

Տեսնելով, որ հոգին չի հաղորդակցվում

Աստծու հետ՝ թշնամին սասանում է այն և, չհանդիպելով դիմադրության, նվաճում է միտքը՝ հոգին մի չար մտածումից մյուսին մղելով: Այդպիսով, հոգին ամբողջ օրն անցկացնում է այս թոհուբոհի մեջ և ի զորու չի լինում հստակորեն հայել Աստծուն (Սիլուան վանական):

Եկե՛ք և հաղորդվեցե՛ք անգերազանցելի և իր նմանը չունեցող իմաստությանը, սովորեցե՛ք Աստծու խոսքից, ճանաչեցե՛ք հավիտենական Թագավորին: Աստծու խոսքն իր զորությամբ թափանցում է մեր հոգիների մեջ: Օ՛, ինչպիսի՛ խաղաղության բանբեր է քեզ համար, մարտնչո՛ղ հոգի: Ինչպիսի՛ միջոց է կրքերի անագորույն պոռթկումները սանձահարելու համար: Այս զորությունը մեզ չի դարձնում ո՛չ բանաստեղծ, ո՛չ իմաստուն, ո՛չ էլ անվանի հռետոր, այլ առաջնորդում է դեպի վեհ գաղափարներ. մեզ՝ մահկանացուներին, տանում է անմահության՝ այսրաշխարհից ուղեկցելով դեպի անդրաշխարհ (ս. Հուստինոս վկա):

Եթե խռովված ես, նախ և առաջ կարդա՛ Ավետարանը շնչալով, որ ականջներդ լսեն, կարդա՛ թեկուզ առանց հասկանալու: Սուրբ Հոգու խոսքը կհալածի հոգեկան խավարը, առավել ևս՝ թշնամականը (Ամբրոսի Օպտինակի):

Մի ծեր ասաց, թե Սուրբ Գրքի ընթերցումը, տքնությունն ու աղոթքը առ Աստված են դարձնում մոլորված մտքերը, իսկ սաղմոսերգությունը, համբերությունը և ողորմությունը հանդարտեցնում են բարկությունը (Վարք հարանց):

Տիրոջ խոսքը մաքրագործում, իմաստբանում և լուսավորում է հոգիները

Տիրոջ օրենքն՝ անբիծ է և վերափոխում է հոգիները.

Տիրոջ վկայությունը ստույգ է և իմաստուն է դարձնում տհասներին:

Տիրոջ արդարությունն ուղիղ է և զվարճացնում է սրտերը.

Տիրոջ պատվիրանները լույս են և լույս են տալիս աչքերին:

Տիրոջ երկյուղը սուրբ է և սուրբ է մնում հավիտյան:

Տիրոջ դատաստանները ճշմարիտ են և ինքնին՝ արդար:

(Սաղմ. փԼ 8-10)

Ոչինչ այնպես չի սնում հոգին և զորացնում միտքը, որքան Ս. Գրքի ընթերցանությունը: Դուք դրանից առավելագույն օգուտ կստա-

¹ Օրենքը միայն Աստծու պատվիրանների ամբողջությունը՝ Թորան չէ: Հրեաները Հին Կտակարանը անվանում են ըստ իրենց կողմից ընդունված գրքերի բովանդակության եռամաս բաժանման՝ Օրենք, Մարգարեներ և Գրվածքներ, կամ հակիրճ՝ Օրենք: Սա, փաստորեն, փոխանունություն է, այսինքն՝ երբ մասով անվանում են ամբողջը, որը և նույնանում է բովանդակ հինկտակարանյան հայտնություն հետ:

նաք. կլինեք հաստատակամ, ազնիվ, բարեպաշտ, Քրիստոսի սիրով կկատարեք ձեր պարտականությունները և անցողիկը ավելի ցածր կհամարեք, քան ամենայն մարդկային միտք ու հասկացություն գերազանցող խոստացված հավիտենական բարիքները (ս. Թեոն)

Փութաջանորեն կառչի՛ր Ս. Գրքին, և Գիրքը դուրս կքշի անմաքրությունները (այսինքն՝ պիղծ մտքերը) (ս. Անտոն Անապատակա՛ն):

Ինչպես որ գիշերն ի գորու չէ կլանել երկնակամարում փայլող աստղերը, այդպես էլ, անշուշտ, երկրի չարությունը չի կարող խավարեցնել Ս. Գրքի հիմքին ամուր կառչած հավատացյալների հոգիները (Հոոմի պապ Զեֆիրիոս):

Զգիտեմ՝ արդյոք կարո՞ղ է նորոգվել միտքն այն մարդու, ով անտարբեր է Ս. Գրքի և հոգևոր գիտության մեջ վարժվելու նկատմամբ: Եթե նույնիսկ այս վարժանքի միջոցով չնորոգվի այս միտքը, որն այստեղ իր գիտական ճանաչողության սահմանների ընդլայնումն է փնտրում, ապա, համենայն դեպս, կնորոգվի այն միտքը, որն առաջնորդում է մեզ դեպի ազնվություն, մարդասիրություն, հավատ և կայունություն... Ով այսպես չի նորոգում իր միտքը, նա մոլորված է և խաբված (Որոգիմես Ալեքսանդրացի):

Այնժամ, երբ միտքը ցրված է, աղոթքից առավել անձնատո՛ւր եղիր ընթերցանությանը, քանզի Սուրբ Գրքի ընթերցանությունը անազարտ աղոթքի աղբյուրն է:

Եթե անգամ կարճ ժամանակով ընդհատվի Ս. Գրքի ընթերցումը, մարդը կբռնվի կրքերով (ս. Իսահակ Ասորի):

Աստծու պատվիրանների խորհրդով սուրբ գորությունները մաքրում են մեզ բոլոր աղտեղություններից և բնության խորհուրդներով ու աստվածային խոսքերով բերում են մեզ կատարյալ իմաստության (Եվագր Պոստագի):

Դարձի՛ր Աստվածաշունչ Գրքերի ամենօրյա զրուցակիցը և նրանց հետ զրույցի միջոցով կհալածես օտար մտքերի հարձակումները: Ով Սուրբ Գրքերի մեջ վարժվելով՝ սրտում ամբարում է հոգևոր գիտության գանձերը, նա դյուրությամբ վանում է օտար մտքերը:

Հսկումի գիշերային ընթերցանության ժամանակ Աստվածաշունչ Գրքերը լսելիս քնով չխլացնենք մեր լսողությունը, ոչ էլ հոգին գերության հանձնենք մտքերին: Այլ Գրքի խայթոցով խոցենք մեր սրտերը, որ խոնարհվելով՝ լցվենք փրկության հանդեպ նախանձախնդրությամբ և խափանենք զազրելի ան-

փութությունը (ս. Նեղոս Սիմայեցի):

Լույս են սրբազան Գրքերը՝ Աստծուց մեզ պարգևւած, և լույսի ցոլքեր են արձակում մեր մտքերում ու լուսավորում՝ գրվածքների միջոցով տեսնելու հոգեղենը (ս. Դիոնիսիոս Արեոպագացի):

Աստծու խոսքը լույս է և հուր, քանզի սրբագործում է բնական մտքերը և այրում անբնականները, ինչպես նաև փարատում է նրանց զգայական կյանքի խավարը, ովքեր պատվիրանապահուծութամբ ձգտում են բաղձալի լավագույն կյանքին, և դատաստանի ու դատապարտության հրով պատժում է նրանց, ովքեր ինքնահաճ կերպով, մարմնի սիրուն կառչում են զգայական կյանքի այդ խավար գիշերին (ս. Մաքսիմ Խոստովանող):

Սուրբ Գրքի ընթերցանությունը կարող է բավականաչափ լուսավորել ու հավաքել միտքը, քանզի աստվածաշնչյան Գրքերը Սուրբ Հոգու խոսքերն են և ըստ ամենայնի իմաստնացնում են ընթերցողներին... Հոգևոր զորություն ստանալուց առաջ մի՛ կարգա ճշմարիտ հավատին խորթ գրքեր, քանզի դրանք լցված են խավարով և մթազնում են տկարների մտքերը (ս. Հովհաննես Կղեմարոս):

Ինչպես որ աստղերի փայլփլող բույնն է լուսավորում երկիրնքը, այդպես էլ աստվածային խոսքերի ճշմարտությունն է լուսավորում մարդուն՝ ներսում դրված ճրագի պես: Ուստի բոլորս էլ կրենք ճշմարտության միևնույն պատկերը, քանզի Տերը համախոհներին է տանը բնակեցնում (ս. Նեղոս Սինայեցի):

Իրենց ձեռքը Ավետարանի մաճի վրա դրածները թող այլևս հետ չնայեն և չլսեն իրենց հետ պահողներին, ամբողջ մտքով թող առաջադիմեն և մարմնով ընթանան այնպես, ինչպես վայել է այն կոչմանը, որին կոչվեցին (Հովհաննես Սարկավագ):

Հոգևոր գինին, որ Սուրբ Գրքի իմաստությունն է, տո՛ւր նրանց, ովքեր զուրկ են առաքինությունից, տրտում ու տկար են մեղքերի առատությունից, նրանց, ովքեր մշտապես ցավում ու տրտում են խղճմանքից, նրանց տո՛ւր այն գինին, որն ասում է. «Ոչ թե արդարներիմ, այլ մեղավորներիմ ապաշխարության կոչելու եկա», և թե՛ «Եկե՛ք բոլոր հոգնածների, և ես ձեզ կհանգստացնեմ», և թե՛ «Հիսուս Քրիստոս աշխարհ եկավ մեղավորների համար, որոնց գլուխը ես եմ» (ս. Գր. Տաթևացի):

Դ. ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԻ ԸՆԹԵՐՅԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՌԱՆՁՆԱԿԱՆ ԱՍՏՎԱԾՊԱՇՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵՉ¹

Թող Քրիստոսի խոսքը բնակվի ձեր մեջ առատապես, որ կատարյալ իմաստությամբ ուսուցանեք և խրատեք միմյանց՝ սաղմոսներով, օրհներգություններով, հոգևոր երգերով և երախտագիտությամբ ձեր սրտերում օրհնելով Աստծուն:

(Կող. Գ 16)

Աստվածասիրությունը Գրքից է ծնվում մարդու մեջ: Աղոթքների և արտասուքների, պահքի և ողորմության, խոնարհության ու սիրո հանդեպ սերը Գրքից է ծագում մարդկանց մտքում: Արիության ու համբերության, հուսո և երկյուղի ու բոլոր բարեգործությունների պատճառը մեզանում Սուրբ Գիրքը մաքուր մտքով կարդալուց է: Նաև օրենքների, կանոնների և բոլոր բարեկարգությունների պատճառն ու հաստատությունն աշխարհում Գիրքն է:

¹ Աստվածպաշտություն ասելով հասկանում ենք եկեղեցում հոգևորականների ձեռամբ և ժողովրդի մասնակցությամբ մատուցվող սրբազան արարողությունների ու խորհրդակատարությունների ընդհանրական և հավատացյալի՝ պահքով, աղոթքով, ողորմությամբ ու բարեպաշտությամբ արտահայտվող առանձնական կարգերը՝ ուղղված Աստծուն պաշտելուն և Նրա ամենասուրբ կամքը կատարելուն: Առանձնական աստվածպաշտության մեջ մանավանդ կարևոր է Սուրբ Գրքի հանապազ ընթերցանությունը, որը հավատացյալի սրբազան պարտականությունն է, նրա բովանդակ հոգևոր կյանքի օրհնաբեր աղբյուրը:

Այլև մեռոնի, խաչի և Եկեղեցու օրհնություններ, քահանայական ձեռնադրություններ, թագավորական օծումը և քրիստոնեական պատարագի բաշխումն ըստ Սուրբ Գրքի ենք կատարում: Նաև քրիստոնեական հավատն ու մկրտությունը, օրինավոր ամուսնությունը, մահն ու կյանքը, հանդերձյալ կյանքի ծանոթությունը, երկնքի արքայություն մասին տեղեկությունն ու աստվածճանաչողությունը և ամեն ինչի սկիզբն ու վախճանը մենք Գրքից ենք իմանում: Եվ չկա որևէ հոգևոր գործառություն կամ բարեկարգություն, որ առանց Գրքի լինի (Խոսքով Անձնացի):

Կատարյալ քրիստոնյայի բովանդակ կյանքը նման է սրբազան հանդեսի. նրա զոհաբերությունները աղոթքներն են, նրա աստվածպաշտությունը՝ Աստվածաշնչի ընթերցանությունը... Քաջատեղյակ լինելով Սուրբ Գրքին և ծերության մեջ էլ ընթերցելով այն՝ նա ապրում է՝ լիովին հնազանդվելով Ավետարանին... Նրա բովանդակ կյանքը ոչ այլ ինչ է, քան ուսում և գործեր՝ հիմնված Տիրոջ վարդապետության վրա (Կղեսմես Աղեքսանդրացի):



ՄԱՍ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ա. ՀԱՎԱՏՈՎ ԿԱՐԴԱՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ահա թե ինչու մենք շարունակ գոհությամբ ենք տալիս Աստծուն նրա համար, որ մեզանից Աստծու խոսքի լուրն առնելով՝ այն ընդունեցիր ոչ որպես մարդկանց խոսք, այլ ճշմարտապես՝ որպես Աստծու խոսք, որ ներգործում է նաև ձեր՝ հավատացյալներիդ մեջ:

(Ա. Թեոսաղ. Բ 13)

Հավատն ունի մեկ անուն, բայց՝ երկու գորուծյուն: Առաջինը դավանության հավատն է՝ Սուրբ Երրորդության խոստովանությունը, որ յուրաքանչյուր անձ ստանում է ավագանից: Երկրորդն այն հավատն է, որ Սուրբ Գրքում գրված խոսքերը, որոնք Սուրբ Հոգին խոսեց մարգարեների, առաքյալների և Եկեղեցու վարդապետների բերանով, սուտ և առասպել չի համարում, այլ հավատում է, որ ճշմարիտ և ուղիղ են, որպես թե իր աչքերով է տեսնում այն ամենը, ինչ եղել է, պիտի լինի, և որ է (ս. Ներսես Ծնորհալի):

Սուրբ Հոգու ներշնչանքով գրված Սուրբ Գրքը կարող է հասկանալի լինել միայն Սուրբ

Հոգու օգնականությամբ: Իսկ այդ շնորհին արժանանալու համար պետք է մանուկներին հատուկ դյուրահավատ սիրտ ունենալ: Հիշենք Փրկչի խոսքերը. «Գոհություն եմ հայտնում Քեզ, Հայր, Տեր երկնքի ու երկրի, որ ծածկեցիր այս բանը (Երկնքի արքայության խորհուրդները) իմաստուններից և գիտուններից ու հայտնեցիր մանուկներին» (Մատթ. ԺԱ, 25): Հետևաբար մանկական վստահությամբ ընթերցենք Աստծու խոսքը՝ իբրև երկնային Հոր՝ մեզ հասցեագրված ուղերձ:

Մեծ տարբերություն կա Աստծու խոսքի տառացի իմաստը սեփական մտքով հասկանալու և այն իբրև ճշմարտություն ընդունելու կամ հավատի շուրթերով ճաշակելու և սրտում ընդունելու միջև: Ինչպես որ համտեսված սնունդը հաճելի է քիմքին և սնուցում է մարմինը, այդպես էլ հավատով ճաշակված Աստծու խոսքը ուրախացնում ու սնում է հոգու կյանքը. «Ծաշակեցե՛ք և տեսե՛ք, թե որքան քաղցր է Տերը» (Սաղմ. Լ, Գ 9),- բացականչում է սաղմոսագուն, ում համար «Տիրոջ դատաստանները» քաղցր են «մեղրից ու խորսիսից ավելի» (Սաղմ. ԺԸ 11):

Մեծ տարբերություն կա Աստծու խոսքն իբրև ճշմարտություն ընդունելու և Աստծու խոսքին հավատալու միջև: Կարդալով հարավային պտուղների նկարագրությունները՝ մենք

իմանում ենք, թե ինչպիսին է դրանց տեսքը և համը, չենք կասկածում դրանց գոյությունը, սակայն որքա՛ն մեծ է տարբերությունը, երբ ճաշակում ենք դրանք: Ի՛նչ հաճելի, թարմացնող ու կենարար զգացողությունը ենք համակվում: Այսպիսին է Սուրբ Գրքի խոսքի ներգործությունը, երբ հավատով ենք ընթերցում: Աստվածաշունչը սիրող յուրաքանչյուր ոք գիտե այս բանը: Երբեմն ընթերցվում են տողեր և էջեր, բայց սիրտը սառն է մնում: Հանկարծ ինչ-որ խոսքի հանդիպելիս սիրտն ասես հալչում է, ինչպես սառույցն՝ արեգակի ճառագայթներից, հոգին լցվում է խաղաղությունը ու խնդությունը. այն խանդաղատվում է, ցնծում ու գոհանում կամ սարսափահար է լինում ու խոնարհվում. հոգին հաստատ որոշում է կայացրել, նա աղոթում է: Խաղաղությունը կրկին հանգրվանել է նրա մեջ, հոգին ճաշակել է Աստծու խոսքը¹:

Բ. ՀԱՄԿԱՆԱԼՈՎ ԿԱՐԴԱԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

*Իմաստո՛ւն դարձրու ինձ, որ քննեմ Քո օրենքը
և ամբողջ սրտովս պահպանեմ այն:*

(Սաղմ. ԾԺԸ 34)

Եվ արդ, պատվենք Սուրբ Գիրքն ընթերցանությունը, որը պատճառն է մեր բոլոր բա-

¹ ԱՊղ, էջ 11:

րելավուլթյունների. սիրով փափագենք Սուրբ Գրքի ուսումնասիրությունը և ընթերցելիս հոգանք երկու բանի մասին. նախ՝ որ հասկանանք ընթերցվածը, և երկրորդ՝ որ մտքում անմոռաց պահենք, մանավանդ գործով կատարենք և օրենքը կատարող լինենք, որ թեթևատուլթյամբ չզրկվենք մեծագույն բարիքներից (Խոսարով Անձնագի):

Թերևս կարելի է արտագրություններ անել Գրքերից, սակայն պետք է յուրացնել: Կարդալ այն, ինչը հասկանալի է: Պետք է քիչ կարդալ, բայց՝ հասկանալով (Ամբրոսի Օպտինսկի):

Երբ ձեռնամուխ լինես աստվածային Գրքերն ընթերցել և իմանալ խոսքերի զորությունը, աղաչում եմ, ուշադրություն դարձրու, որ ոչ մի տառ չվրիպի քո մտքից: Բոլոր գրվածքները երկնավոր իմաստություն են պարունակում և ծնում են իմաստուն մտքերի հոգևոր խոսքեր, որոնք ամուլ են չհասկացողների համար, իսկ հասկացողների համար՝ բազմուսուլց: Այդպես էլ՝ յուրաքանչյուր միտք լսելիս. ով ճիշտ է հասկանում, նրա մտքի ճաշակելիքն անուշանում է (Մամբրե վերծանող):

Ս. Աթանասը Անտոն Անապատականի մասին խոսելիս ընդգծում է այն ճշմարտություն-

նը, որ նա «այնքան ուշադիր էր Աստվածաշնչի ընթերցանությանը, որ նրանուժ գրված ոչ մի խոսք գետին չէր ընկնում, այլ հիշում էր ամբողջը, և հիշողությունը գրավում էր Գրքերի տեղը» («Աբբա՛, մի խոսք ասա՛ ինձ»):

Հետամո՛ւտ եղիր հասու լինել սուրբգրային յուրաքանչյուր բառի իմաստին, որ հասնես սրբերի մարգարենների և առաքյալների մտքերի խորքերին և մեծ ստուգությամբ հասկանաս դրանք: Իրենց կյանքում աստվածային շնորհով դեպի լույս առաջնորդվողները միշտ զգում են, որ ասես մտավոր ինչ-որ ճաճանչ է անցնում տողերի վրայով՝ գիտակցության համար մերկ բառերը զանազանելով հոգևոր գիտությամբ արտահայտված խոր մտքերից:

Եթե մեկը կարդում է բազմիմաստ համարներ՝ չխորանալով դրանց իմաստի մեջ, ապա սիրտն էլ է մնում աղքատ, անհաղորդ, և նրա մեջ մարում է սուրբ գորությունը, որը հոգու հրաշալի ընկալման դեպքում սրտին քաղցրություն է պատճառում (ս. Իսահակ Ասորի):

Ընթերցողներն առանց որևէ դժվարության հասկանում են աշխարհիկ գրքերը, սակայն աստվածային ու փրկագործական Գրքերը ոչ ոք չի կարող ինքնուրույն հասկանալ կամ ըն-

կալել առանց Սուրբ Հոգու օգնության (Սիմեոն Նոր Աստվածաբան):

Շնո՛րհ տուր, Տե՛ր, որ մենք բոլորս կատարենք ավետարանական այս պատվիրանը. «Բննեցե՛ք Գրքերը» (Որոգիներս Ալեքսանդրացի):

Լավ է մի տուն սաղմոս ասել հասկանալով ու ըմբռնելով, քան թե հազար տուն՝ առանց հասկանալու և միտքը քննելու:

Աստվածաշունչը վերընթերցանության գիրք է

Աստվածաշունչն ընթերցելիս, երբ անհասկանալի մտքի ենք հանդիպում, չպետք է կանգ առնենք դրա վրա. կհասկանանք հետո՝ երկրորդ անգամ ընթերցելիս: Առհասարակ օգտակար է միևնույն բանը հաճախ վերընթերցելը: Այսպես՝ Պողոս առաքյալի որևէ թուղթն ընթերցելուց հետո անմիջապես կարդանք երկրորդ, երրորդ անգամ: Մի հեղինակ ասում է. «Երբ ամբողջ գրվածքն ընթերցվել է, և բոլոր մանրամասնությունները ձուլվել են մի կուռ ամբողջության մեջ, անհրաժեշտ է կարդալ երկրորդ անգամ, որպեսզի այդ ներդաշնակ ամբողջության լույսի ներքո հասկանալի դառնան մանրամասները, որ նրա կազմի մեջ են

մտնում իբրև բաղկացուցիչ մասեր»։ Նմանօրինակ կրկնողական ընթերցանություն ղեկավարում ոչ միայն հասկանալի է դառնում մինչ այդ անհասկանալին, այլև արդեն մի անգամ հասկացված խոսքերի մեջ ջանասեր ընթերցողը ամեն անգամ նոր մտքեր է բացահայտում, որոնք ընդլայնում ու խորացնում են նրա ըմբռնումը՝ ուրախություն պատճառելով սրտին։ Այդժամ աստվածային յուրաքանչյուր խոսք իրավամբ սերմ է դառնում, որից հավատի աչքերով ու շաղրությունք քննելիս միշտ աճում են ցողուններ, ծաղիկներ և նոր մտքերի պտուղներ։ Այնպես որ, ինչքան շատ ենք ընթերցում Սուրբ Գրքի որևէ հատված, այդքան նորանոր բաներ ենք գտնում նրանում. նրա բովանդակությունն աստիճանաբար ընդլայնվում է մինչև անսահմանություն՝ իր մեջ ի հայտ բերելով Աստծու խոսքի հատկանիշը, որը նույնքան հավերժ ու անսահման է, որքան Նա, Ումից այն բխել է¹։

¹ Աճղ, էջ 20-21:

Գ. ԽՈԿՈՒՄ ԵՎ ԽՈՐՀՐԴ-ԱԾՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՐԴ-ԱՅԱԾԻ ՀՈՒՐՁ

Այս օրենքների Գիրքը քո շուրթերից չհեռացնե՛ս, այլ գիշեր-ցերեկ դրա մասին մտածի՛ր, որպեսզի գիտենաս կատարել դրա մեջ բոլոր գրվածները. այն ժամանակ հաջողակ կլինես, ուղիղ ճանապարհով կընթանաս և խելամտորեն կգործես:

(Հեւու Ա, 8)

«Երանելի է այն մարդը, ով ամբարիշտների խորհրդով չի գնում, մեղավորների ճանապարհի մեջ չի կանգնում և ժամտերի աթոռին չի նստում» (Սաղմ. Ա 1), այսինքն՝ քննում է Աստծու օրենքը՝ ոչ թե իմանալու՝ ճշմարիտ են կամ իրեն հաճելի, այլ տեսնելու, թե Աստված դրանով ինչ է հրամայում անել կամ չանել: Եվ որպեսզի ցույց տա, որ պետք է հարատևել այդ բանում, ավելացնում է՝ գիշեր-ցերեկ: Այսինքն՝ միշտ պետք է խորհի կամ էլ՝ երբ հարկ լինի, ցերեկ թե գիշեր, «տանը նստելիս թե ճանապարհ գնալիս, պառկելիս թե վեր կենալիս», ինչպես ասվում է Բ Օրենք 2 6-7-ում: Օրինակ՝ մի բան անելիս կամ ձեռնարկելիս նախ մտածի՝ արդյո՞ք Աստծու օրենքներին համապատասխանում է այն, ինչ անում է, թե՞ հակառակ է դրանց: Նույնպես և՛ գիշերը:

Ոչ միայն այսչափ, այլև օրվա ընթացքում

բազում անգամ քննում է, թե Տերն ինչ է հրամայում, որպեսզի ըստ այնմ կարգավորի իր կյանքն ու գործերը: Այլև քննում է բազմատուժյամբ, այսինքն՝ համեմատելով իր գործերն ու կյանքը Աստծու օրենքների՝ իբրև տիպարի կամ էլ կյանքի փորձաքարի հետ, որ տեսնի՝ համահոփ՞ւնչ են միմյանց, իսկ եթե ոչ, ապա ջանա համաձայնեցնել իր վարքը օրենքի հետ:

Այս մտածությունը կամ խորհրդածությունը ախտերի ու տրտմությունների հալիչ է, առաքինություններ աճեցնող ու անարատ վարքի տիպար: Բանն այն է, որ Տիրոջ օրենքների քննությունն ու նրանց մասին խորհրդածությունը նման են ջրի, իսկ ախտն ու տրտմությունը՝ դառն աղի. ինչպես որ աղն է ջրին հավելիս հալչում, այդպես էլ ախտն ու տրտմությունն են հալչում օրենքի շուրջ խորհրդածությանը հավելիս: Ասացի, որ նաև տիպար են, որովհետև պատվիրանների քննությունը նման է բարի վարքի և կյանքի անարատության նախանկարի (նախատիպ օրինակի), ըստ որի էլ կառուցվում է մարդու բարի ու աստվածահաճո կենցաղավարությունը: Ուստի նրանք, ովքեր կամենում են ապրել ըստ Աստծու օրենքի, պետք է այս մտահոգությունն ունենան ու այսպես գործեն: Այդպես էին անում սրբերը, և

այդպես են անում Աստծու ծառաները. այդպես գործելով՝ նրանք իմաստնանում ու երջանկանում են, քանզի նմանօրինակ մտածությունն աճեցնում է հոգևոր կյանքը...

Իսկ նրանք, ովքեր անհոգ են ընթերցելու և խորհելու նկատմամբ, չեն կարող աճել առաքինություններով ու առաջնորդվել ըստ Աստծու օրենքների: Եթե նրանք, ովքեր միշտ խորհում ու քննում են, բազմիցս են վրիպում, ապա որքան առավել կվրիպեն նրանք, ովքեր անփուլթ են, քանզի եթե չենք հետևում այդ խորհուրդներին, ապա «եղծամեղի մարմինը ծանրացնում է հոգին, և հողեղեն այս հարկը բազմահոգ է դարձնում միտքը» (Իմաստ. Թ 15) (Միքայել վրդ. Չամչյանց):

Մովսեսը հրամայում է խոկալ Աստծու օրենքների շուրջ տանը նստելիս, ճանապարհ գնալիս, պառկելիս ու վեր կենալիս, գրել դրանք տների մուտքին ու դռների վրա, «որ մնան,- ասում է,- անշարժ քո աչքերի առջև» (Բ Օրենք 28):

Դավիթը Սաղմոսարանում ասում է. «Աստծու օրենքների շուրջ գիշեր-ցերեկ խորհող մարդը անան է ծառի, որ տնկված է ջրերի հոսանքների վրա, որն իր պտուղը ժամանակին է տալիս, և նրա տերևը չի թափվում» (տե՛ս Սաղմ. Ա 2-3):

Քանզի ո՞ր ջուրը կարող է այնպիսի տնկիներ աճեցնել, պտղաբեր ու տերևաչատ դարձ-

նել դրանք, ինչպես սուրբգրային ընթերցվածքները՝ միտքը: Կամ ո՞ր անձրևը կարող է այնպես սնել բույսերն ու փարթամացնել ճյուղերը, ինչպես սուրբգրային գիտությունը՝ աստվածասեր հոգին:

Տեսնո՞ւմ ես՝ ինչպես հոգաց Քրիստոս թե՛ անձամբ, թե՛ առաքյալների ու մարգարեների միջոցով՝ հորդորելու մեզ կրթվել և աճել Սուրբ Գրքի ընթերցվածքներով: Հարատև պարապել և գիշեր-ցերեկ տքնել ու նույն բանում ջանալ, միշտ խոկալ և ընթերցանությունն իր հոգևոր կերակուրն ու ջուրը համարել (Սարգիս Ծնորհալի):

Սուրբ Գրոց հոգևոր խրատները տալիս են ճշմարիտ վարքի իմացություն և հորդորում են մեզ դեպի հոգևոր կարգը: Քանզի երբ մարդը նյութական բաներ է խորհում, նմանապես և մարմնավոր հիշողություններով աղտեղի շարժումներ է ունենում, որոնք պղտորում են միտքն ու մարմնի զգայարանները: Իսկ եթե հոգևոր սրբությունների մասին է մտորում, Սուրբ Հոգու ազդեցությամբ հոգևոր վարքի մասին է խորհում և ջանում առաքինության գործեր կատարել (ս. Գրիգոր Լուսավորիչ):

Պետք է Գրքերը կարդալ առավոտյան, աշխատանքից առաջ, մոտ քառորդ ժամ, ապա

ամբողջ օրը ծամծամել կարդացածը, ինչպես ոչ-խարն է որոճում (Ամբրոսի Օպտինսկի):

Ամեն հոգս ու երկրային մտածում մեր-
ժելուն համեմատ պետք է ըստ ամենայնի ջա-
նալ փութեռանդորեն և նույնիսկ անդադրում
զբաղվել Սուրբ Գրքի ընթերցանությամբ, մինչև
որ հարատև ընթերցանությունը համակի հո-
գիդ... Այս խորհրդածության օգուտը երկակի
է. նախ՝ հոգին կլանվում է ընթերցանությամբ
ու խորհրդածությամբ: Երկրորդ՝ այն, ինչ հա-
ճախակի կրկնությամբ (երբ փորձում ենք յու-
րացնել հիշողությամբ) չենք կարողացել հաս-
կանալ մեր՝ այդ ժամանակ զբաղված մտքով,
հետո, բոլոր գործերից ու հոգսերից ազատ-
վելով և հատկապես գիշերային լռության մեջ
խորհրդածելով, ավելի լավ ենք հասկանում,
այնպես որ հանգստանալիս և նույնիսկ խոր-
քուն մտնելիս բացահայտվում է ամենածածուկ
իմաստի ընկալումը, որը մենք անգամ դույզն-
ինչ չէինք հասկացել արթմնի (ս. Իոանն Կասիան):

Զբաղվի՛ր Գրքի ընթերցանությամբ և, երբ
դառնաս աղոթքին և քո գործին, ապա աշխար-
հում տեսածիդ ու լսածիդ փոխարեն կխորհր-
դածես Սուրբ Գրքերից ընթերցված հատված-
ների մասին: Դրանով մոռացության կմատնվեն
աշխարհային հիշողությունները. այդպիսով

միտքը մաքրության մեջ կհաստատվի: Ընթերցանությունն օգնում է հոգուն, երբ վերջինս աղոթքի է կանգնում. ընթերցանությամբ հոգին լուսավորվում է, որպեսզի առանց ծուլանալու և այլայլվելու հանապազ աղոթի:

Եթե կամենում ես, որ Սուրբ Գրքի ընթերցանությունը հաճելի լինի և իմաստով հասկանալի, մի կողմ դիր ընթերցածիդ չափն ու քանակը, և թող միտքդ խորամուխ լինի Հոգու խոսքերի մեջ, մինչև որ հոգիդ սքանչանա Աստծու փրկագործության առջև ու խորունկ խորհրդածության միջոցով ձգտի բարեբանության կամ հոգեչափ տխրության (ս. Իսահակ Ասորի):

Սուրբ Գիրքը վերցնելիս մի՛ ձգտիր միմիայն ընթերցել թերթ թերթի հետևից, այլ խորհրդածելով թափանցի՛ր յուրաքանչյուր բառի մեջ: Կանգ առ այն բառերի վրա, որոնք դրդում են քեզ խորասուզվել անձիդ մեջ կամ ապաշխարության պատճառ են դառնում կամ էլ հոգևոր խնդրությամբ ու սիրով համակում են սիրտդ: Այդ Աստված է մոտենում քեզ. բաց սրտով խոնարհաբար ընդունի՛ր Նրան այնպես, ինչպես Ինքն է կամենում, որ հաղորդվես Իր հետ (ս. Նիկողոսիմ Սվյատոգորեց):

Անապատի վանականները Աստվածաշունչն ընթերցում էին օր ու գիշեր, և վանական զգեստ չէր ստանում նա, ով անգիր չէր իմանում առնվազն Ավետարաններն ու Սաղմոսները: Ընթերցանությամբ անգիր սովորած ամբողջական հատվածների մտովին ծամումը, նրանց շուրջ խորհրդածությունը (խոսքն իրենց սրտում պահպանելու համար), լուսթյունը, որ հնարավորություն էր ստեղծում ունկնդրել Հոգուն, միայնությունը, որ ազատում էր նրանց իրենց սեփական եսից և աշխարհային ցանկություններից, դարձնում էին այս արբանե-րին Աստվածաշնչով լի մարդիկ («Աբբա՛, մի խոսք ասա՛ ինձ»):

Դ. ՍՈՒՐԲ ԳԻՐՔԸ ՀԱՐԱՏԵՎ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՄԲ ՍԵՐՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Այս խոսքերն ի պահ դրե՛ք ձեր մտքում ու ձեր հոգում: Դրանք որպես մշակ կապեցե՛ք ձեր ձեռքերին, որ մշտապես մնան ձեր աչքերի առջև: Դուք դրանք սովորեցրե՛ք ձեր որդիներին և դրանց մասին խոսեցե՛ք տանը մտելիս ու ճամապարհ գնալիս, պատկելիս ու վեր կենալիս: Դրանք գրեցե՛ք ձեր տների մուտքերին ու դռների վրա, որ ձեր կյանքը երկար լիմի:

(Բ Օրենք ԺԱ, 18-21, տե՛ս Աս Բ Օրենք Զ 6-9, ԹՎեր ԺԵ 39-40, Հեու Ա 8, Առակ. Զ 21-23)

Ամեն օր ընթերցելով Աստվածաշունչը՝ մարդը մտնում է նրա ճշմարտությունների ծիրի մեջ, հարազատանում դրանց ու դարձնում դրանք ամեն ինչի մասին իր դատողությունների հենակետը, և ի վերջո նրանում ձևավորվում է սուրբգրային ոգուն համապատասխան տրամադրություն. «Ո՞վ է հիշում Աստուծո խոսքը և չի շտկվում, հարցնում է ս. Եփրեմ Ասորին և պատասխանում.՝ միայն թույլ ու թշվառ մարդը»:

«Աստվածաշնչի անդադրում ուսումնասիրությունը, կարդում ենք ս. Եփրեմ Ասորու մոտ, լույս է հոգու համար, քանզի հոգուն հիշեցնում է զգուշանալ կրքերից, հարատևել առ Աստված սիրո և անաղարտ աղոթքի մեջ. այն նաև ցույց է տալիս սրբերի հետքերով ընթացող խաղաղ ճանապարհը»:

«Աստվածաշնչի վրա մի հայացքն իսկ ինքնին մեզ ետ է պահում մեղքից,՝ ասում է ս. Հովհաննես Ոսկեբերանը: Եթե նույնիսկ համարձակվենք և օրինազանց լինենք, պղծենք ինքներս մեզ և ապա, տուն վերադառնալով, տեսնենք Ս. Գիրքը, խղճմտանքը մեզ առավել կդատապարտի: Եթե այս բանին միանա նաև մեծ ուշադրություն մեք ընթերցանությունը, այդժամ հոգին, որն ասես դեզերում է սուրբ վայ-

րերում, կմաքրագործվի ու կբարեկամվի, քանզի Գրքերի միջոցով մեզ հետ խոսում է Ինքն Աստված»¹:

Արեգակը ծագելիս թող քեզ գտնի Սուրբ Գիրքը ձեռքիդ (Եվագր Պոնտացի):

Մարդու բնությունը կրող է խրատի ու օրենքների. թեև բնականից նույնն ունի, սակայն սրա մեջ ևս վարժամա՞ր է առաջադիմում: Առանց վարժման մարդիկ դժվարությամբ են կարողանում ճշմարիտ վարք ձեռք բերել (Ներսես Լամբրոնացի):

Եթե քննես Գրվածքները, միշտ նախանձախնդրորեն սովորես նրանցից և ձգտես գործել նրանց համաձայն, ապա քո ճանապարհին կհայտնվի Հիսուսը և կմեկնի Գիրքը, այնպես որ դու էլ կբացականչես. «Մեր սրտերն էլ միթե չէի՞նք ճմլվում մեր մեջ, մինչ Նա ճանապարհին խոսում էր մեզ հետ. և ինչպե՞ս էր մեզ բացատրում Գրքերը» (Ղուկ. ԻԴ 32): Նա մոտ է նրանց, ովքեր միշտ հիշում են Նրան և զօր ու գիշեր քննում Նրա պատվիրանները (Որոգիան Ալեքսանդրացի):

Ուժերիդ չափով պարտադրի՛ր քեզ ըստ կարելիվոլյն հաճախ ընթերցել Աստվածաշունչը, որ ի մի բերի մտքերդ, որոնք ցրել էր թշնա-

¹ Աճդ, էջ 7:

մին՝ իր խաբեպատիր հնարքներով չար խորհուրդներ ներշնչելով:

Աստվածաշունչ Մատյանի գրքերի ընթերցանությունը կարգի է բերում ցրված միտքը և աստվածգիտություն պարգևում: Ուստի ջանասե՛ր եղի՛ր ու վարժի՛ր անձդ ընթերցանությունում ու աղոթքով, որպեսզի միտքդ լուսավորվի (ս. Եփրեմ Ասորի):

Ինչպես գեղանկարիչները որևէ նկար արտանկարելիս, ուշադրությամբ զննելով այն, ջանում են նրա գծերը փոխանցել իրենց ստեղծագործությունը, այդպես էլ առաքինության բոլոր մասերի մեջ նախանձախնդրորեն կատարելություն տենչացողը պետք է ամեն առիթով ուշադրությամբ զննի աստվածաշնչական սրբերի՝ իբրև շարժվող և գործող արձանների վարքը և, ընդօրինակելով ինչ որ բարի է, յուրացնի դրանք (ս. Բարսեղ Կեսարացի):

Սուրբ հայրերը, կատարելապես ընթերցելով Սուրբ Գիրքը, այնուհետև իրենց խոսքերով ու գործերով հոժարությամբ նմանվում էին իրենց սկզբնատիպին՝ Աստծուն: Եվ կերտվում էին աստվածային այդ հիմքի վրա բարվոք շինություններ, այսինքն՝ ընտիր առաքինությամբ, որի գլուխն է ինքը Քրիստոս (Հարանց վարք):

Հարկ է ավետարանական պատգամներն ուսումնասիրել այնպես, որ դառնան գիտակցության սեփականությունն ու փաստը. միայն այդ ժամանակ է հնարավոր նրանց ճշգրիտ և մշտական կատարումն այնպես, ինչպես Տերն է պահանջում (ս. Իգնատի Ստավրոպոլսկի):

Աշխատիր մտքով ու սրտով այնպես յուրացնել Ավետարանը, որ միտքդ ասես լողա նրանում, ապրի նրանով. այդժամ և գործերդ շահեկանորեն ավետարանական կդառնան: Այդ բանին կարելի է հասնել Ավետարանի հարատև երկյուղալից ընթերցանությամբ և ուսումնասիրությամբ:

Ս. Պախոմիոս Մեծը՝ հռչակավոր հին հայրերից մեկը, անգիր գիտեր Ավետարանը և Աստծու հայտնությամբ անվերապահորեն պարտավորեցնում էր վանականներին սերտել այն: Այդպիսով, Ավետարանը ուղեկցում էր նրանց ամենուր, միշտ առաջնորդում էր նրանց:

Ինչո՞ւ քրիստոնյա դաստիարակները այսօր էլ անմեղ երեխաների հիշողությունը չզարգաբերեն Ավետարանով՝ փոխանակ աղտոտելու այն Եզոպոսի առակներով ու այլ ոչընչություններով (ս. Իգնատի Բրյանչանինով):

Հնում շատ քրիստոնյաներ անգիր գիտեին Աստվածաշունչ Մատյանի գրքերի մեծ մասը.

օրինակ՝ պաղեստինյան նահատակներից մեկը՝ կուլյր Հովհաննեսը: Եվսեբիոս պատմիչը նրա մասին գրում է. «Սրբազան Գրքերը ոչ թե մագաղաթի ու թղթի վրա էին գրված, որոնք բոլորն էլ ժամանակի ընթացքում մաշվում են, այլ՝ նրա լուսավոր հոգում և մաքուր մտքում, այնպես որ նա, երբ կամենում էր, անգիր հատվածներ էր ասում Մովսեսի և մարգարեների կամ էլ պատմական գրքերից, Ավետարանից կամ Գործք առաքելոցից»:

Ե. ՄԻՆՉԵՎ ԵՐԲ ՔՐԻՍՏՈՆՅԱՆ ՊԵՏՔ Է ԸՆԹԵՐՅԻ ՍՈՒՐԲ ԳԻՐՔԸ

Նրանով է, որ դուք էլ լսեցիք ճշմարտության խոսքը՝ ձեր փրկության Ավետարանը, որին հավատալով կնքվեցիք խոստացված Սուրբ Հոգով, որ մեր ժառանգության առհավատյան է մի՛նչև այն օրը, երբ կատարելապես կտիրանաք փրկությանը՝ ի գովություն Նրա փառքի:

(Եփես. Ա 13-14)

Քանի դեռ մարդը չի ընդունել Մխիթարիչին, Սուրբ Գրքերի կարիքն ունի, որպեսզի բարու մտապահ հոռու դրոշմվի նրա մտքում, հարատև ընթերցանությունը նրա մեջ նորոգվի ձգտումն առ բարին, և նա պահպանի հոգին

մեղսալից ճանապարհների աննկատ որոգայթներին մինչև մոլորությունները փարատող Հոգու զորությունները ստանալը... Իսկ երբ Հոգու զորությունն իջնի մարդու հոգեկան զորության վրա, այնժամ Գրքի օրենքի փոխարեն նրա սրտում կարմատավորվեն Հոգու պատվիրանները, և նա գաղտնաբար կսովորի Հոգուց և զգայական ձեռնարկի կարիք չի ունենա (ս. Իսահակ Ասորի):

Չ. ԱՍՏԾՈՒ ԽՈՍՔԸ ՊԱՀԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ահա թե ինչու, դեռ գցելով ամենայն աղտոտություն և չարիքի ավելցուկ, հեգությա՛մբ ընդունեցեք ձեր մեջ սերմանված խոսքը, որ կարող է փրկել ձեր հոգիները: Խոսքը կատարողներ եղեք, այլ ոչ թե միայն այն լսողներ համարեցեք դուք ձեզ, քանի որ, եթե մեկը միայն լսող լինի խոսքը և ոչ կատարող, նա նման է մի մարդու, որ ակնասպիշ դիտում է հայելու մեջ իր քնական դեմքը: Նայելով տեսնում է ինքն իրեն, անցնում գնում է և անմիջապես մոռանում, թե ինչպիսին էր ինքը: Իսկ ով աչքերը հառած նայում է ազատության կատարյալ օրենքին և դրա մեջ էլ հարատևում, նա լսում է, չի մոռանում, այլ այն կատարում է. այդպիսի մեկը իր արածի մեջ երանություն կգտնի:

(Հակոբ. Ա 21-25)

Անօգուտ է Աստծու խոսքը առանց գործերի կարգալը կամ լսելը: Քրիստոս երանի է

տալիս ոչ թե նրանց, ովքեր լսում են Աստծու խոսքը, այլ նրանց, ովքեր լսում են ու պահում:
«Մանավանդ երանի՛ նրանց, որ լսում են Աստծու խոսքը և կպահեն» (Ղուկ. ԺԱ, 28): Ի՞նչ օգուտ այն ցանկած սերմից, որը պտուղ չի տալիս: Ոչ մի: Ո՞րն է սննդի օգուտը ստամոքսին, եթե այն ավիշի ու արյան չի փոխակերպվում: Միանգամայն անօգուտ է այդպիսի սնունդը: Այդպես է նաև Աստծու խոսքի՝ աստվածային սերմի պարագայում, որն օգտավետ չէ, եթե լսողները չեն վերափոխվում: Ինչպես որ մարմինն է հյուսվում և մահանում, երբ ստամոքսը, սնունդ ընդունելով, չի մարսում և ավիշի ու արյան չի փոխակերպում այն, այդպես էլ հոգին, որը թեպետ լսում է Աստծու խոսքը, որ հոգևոր սնունդ է, բայց ավիշի ու արյան չի փոխակերպում, այսինքն՝ հոգևոր առումով չի զորացնում լսած խոսքը, ուժասպառ է լինում ու կործանվում: Այս պատահում է մարդուն այն ժամանակ, երբ նա Աստծու խոսքը լսելով՝ դրա համեմատ չի շտկում իր վարքը, չի դառնում Աստծուն, ի սրտե չի ապաշխարում, մեղքերից չի հրաժարվում և իր սրտում հոգևոր մխիթարություն չի գտնում:

Աստծու խոսքը մեզ շնորհվել է հենց նրա համար, որ լսելով այն՝ ուղղենք ինքներս մեզ՝

ըստ Նրա խրատի: Իսկ եթե այդպես չանենք, այն մեզ ոչ մի օգուտ չի տա: Ճիշտ այնպես, ինչպես հիվանդը չի ապաքինվի, եթե չկամենա համապատասխան բուժում ստանալ, այդպես էլ մեր հոգևոր ախտերը բուժելու համար Աստծուց շնորհված խոսքը, ինչպես վերը նշեցինք, անօգուտ կլինի, եթե դրանով չբուժենք մեր ախտերը: Ինչպես անօգուտ է վարպետի հմտությունը, եթե այն չի գործադրվում (նա անպայման կաղքատանա), այդպես էլ Սուրբ Գրքի քաջատեղյակությունն ու Տիրոջ կամքի իմացությունը չահ չեն, եթե Աստուծու խոսքի ու Նրա կամքի համաձայն չջանանք ուղղել մեր վարքը (ս. Տիխոն Զադոնսկի):

Երբ կարդում ես աստվածային Գրվածքների խոսքերը, նախ ազոթի՛ր Աստծուն, որ բացի սրտիդ աչքերը, որպեսզի չբավարարվես գրված բառերը կրկնելով, այլ կարողանաս նաև գործադրել դրանք երկյուղով. գուցե թե քո իսկ դատապարտության համար ես ընթերցում Աստվածաշնչի կենարար խոսքերը (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի բոլոր գործերն ու խոսքերը կրոն են բարեպաշտության ու առաքինության. սրա համար Նա մարմնա-

ցավ՝ ցույց տալով մեզ առաքինություն և բարեպաշտություն: Որպեսզի յուրաքանչյուր ոք, ըստ կարողության տեսնելով, նախանձախնդրորեն ձգտի նախատիպին: Քանզի սրա համար մարմին հագավ, որպեսզի և մենք, ըստ մեր կարողության, նմանվենք Նրա վարքին (ս. Բարսեղ Կեսարացի):

Տե՛ր, Դու իմ աղոթքով միշտ հաղթում ես իմ միջի դժոխքին, և եթե ես ցայժմ դեռ դժոխքում չեմ, այդ Քո՝ դժոխքը Հաղթողիդ ողորմությունն է, Տե՛ր: Փա՛ռք Քեզ՝ Բարերարիդ և մեր Փրկչիդ: Ի՞նչ կլինեինք մենք առանց Քեզ. իսկական գազաններ, որոնք հոշոտում են իրար: Ե՞րբ ենք մենք խորապես գիտակցելու ըստ Ավետարանի ապրելու անհրաժեշտությունը մեր իսկ ժամանակավոր և հավիտենական բարիքի համար: Իսկ այսօր ինչքա՛ն քիչ են նույնիսկ Ավետարան ընթերցողները (ս. Իոան Կրոնճատադատակի):

Սուրբ հայր Պամփոն գրաճանաչ չէր. և մի օր գնաց մի վարդապետի մոտ՝ սաղմոս ուսանելու: Երբ լսեց 38-րդ սաղմոսի առաջին համարը. «Ասացի՝ զգուշանամ իմ ճանապարհին, որ լեզվովս չմեղանչեմ», այլևս չկամեցավ իմանալ շարունակությունը: Նա ասաց. «Եթե սա գոր-

ծով կատարեմ, այս համարն էլ ինձ բավական է»։ Իսկ այն վարդապետին, ով հանդիմանեց նրան վեց ամիս իրեն չայցելելու համար, պատասխանեց. «Դեռևս գործով չեմ կատարել»։ Իսկ երբ բազում տարիներ անց նրա ծանոթներից մեկը հարցրեց նրան, թե սովորե՞լ է արդյոք այդ սաղմոսը, պատասխանեց. «Քառասունինը տարում թերևս կարողացա սովորել այն» (Հայելի վարուց)։

Հոգևոր կյանքում Գրքերը միայն առաջնորդում են։ Բուն ճանաչողությունը գործով է ձեռք բերվում։ Նույնիսկ այն, ինչն ընթերցանությունամբ է ճանաչվել, պարզ ու հանգամանալից կդառնա, երբ փորձարկվի գործով, և այլ կերպ կընկալվի (ս. Ֆեոֆան Զատվորացի)։

Այստեղ հարկ է նշել Աստծու խոսքի բեղմնավոր ընթերցանության ամենաանհրաժեշտ պայմանը։ «Ճաշակելով» Աստծու՝ որևէ խրատ պարունակող խոսքը՝ պետք է ջանալ անհավաղ կատարել այն, քանի դեռ սիրտը չի սառել։ Իսկ կատարելով մեկ անգամ՝ հաջորդ անգամ այն կատարելն ավելի դյուրին կլինի, քանզի այդպես բարի գործերի հմտություն ու վարժանք է ձեռք բերվում (Եբր. Ե 14)։ Եվ ընդհակառակը, հաջորդ օրվան հետաձգվող բարի մտադրությունը սովորաբար չի կատարվում,

քանզի Աստծու խոսքի՝ մարդուն հաղորդած բարոյական ուժը՝ Նրա ներշնչանքին հետևելու այդ ուրախ վճռականությունը, մնալով անգործ, աստիճանաբար թուլանում է ու անհետանում: «Միանգամայն անօգուտ է,- գրում է ս. Տիխոն Զադոնսկին,- կարգալ ու չպահել այն, ինչ սովորեցնում է Գիրքը: Եթե կամքդ չուղղես, ապա այդ ընթերցանությունից ավելի չար կդառնաս, քան եղել ես»: Բացի այդ, նմանօրինակ գործնական վերաբերմունքը Աստծու խոսքի նկատմամբ լավագույնս հավաստիացնում է Փրկչի վարդապետության աստվածային լինելու իսկությունը. «Եթե մեկն ուզում է Նրա կամքը կատարել, կիմանա այդ ուսուցման մասին, թե Աստծու՞ց է արդյոք» (Հովհ. Է 17)¹:

Մնում է ասել այն մասին, թե որն է մարդու համար լավն ու բարին: Նա՛ է իմաստուն, ով ջանասիրաբար չարչարում է իր մարմինը քաղցով և ծարավով, որպեսզի վարժեցնի նրան գործունեության համար. ո՛վ իր անձը ուղղում և կրթում է Ս. Գրքի ընթերցանությամբ: Նա՛ է հոգով և մարմնով գեղեցիկ, ով բովում է իրեն այս երկու քուրաներում: Ինչքան գտում է իրեն դրանցում, այնքան ընդգծվում է նրա գեղեցկությունը:

¹ Աճդ, էջ 11:

Մարմնական աշխատանքները միջոց են հանդիսանում առողջության պահպանման և ծուլության հաղթահարման համար. նրա օգնությամբ հոգին էլ է դառնում զգոն, զսպում և հաղթահարում է ցանկությունները: Այս նաև մեր համար հոգացող Բարերարի՛ն է հաճելի: Նրա խրատները բոլորիս համար թող լինեն՝ որպես հզոր գարշապար, որը ոտնակոխ է անում մեր բոլոր մեղքերը (ս. Եփրեմ Ասորի):

Ում թագավորը կամենում է արքունի պարգևագրերի ու ընծաների արժանացնել, նախ իր ուղերձներն է հղում, որոնցով նրանց բոլորին ծանուցում է. «Փութով փութացեք իմ առաջ կանգնելու և ինձանից արքայական պարգևներ ստանալու»: Եվ եթե չներկայանան ու չստանան, ապա այդ ծանուցագրերի ընթերցանությունը նրանց ոչ մի օգուտ էլ չի տա, ավելին. մահապարտ կճանաչվեն այն բանի համար, որ չկամեցան գալ ու արքայի ձեռամբ մեծարվել: Այդպես է նաև աստվածային գրվածքների պարագայում. Աստված-Թագավորը իր ուղերձների միջոցով մարդկանց առաջարկում է՝ նրանց ազդարարելով, որ իրեն կանչողներն ու հավատացողները խնդրեն և երկնային պարգև ստանան՝ անմասն չմնալով իր աստվածային էությունից: Քանզի գրված

է. «որպեսզի հաղորդակից լինենք աստվածային բնութեանը» (Բ Պետր. 1. 4): Իսկ եթե մարդը չգա, չխնդրի ու չստանա, ապա նրա համար Գրքերի ընթերցանությունն անօգուտ կլինի, ավելին. մահապարտ կճանաչվի այն բանի համար, որ չկամեցավ երկնային Թագավորից կյանքի պարգևն ընդունել, առանց որի անհնար է հավիտենական կյանք գտնել, այսինքն՝ Քրիստոսին: Նրան փառք հավիտյանս: Ամեն (ս. Մակար Եգիպտացի):

Է. ԱՂՈԹՔՈՎ ԿԱՐԴԱԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Բա՛ց իմ աչքերը, որ տեսնեմ Քո օրենքի հրաշալիքները:
(Սաղմ. ԾԺԸ 18)

Ի՞նչ պետք է անի քրիստոնյան, որպեսզի Աստծու խոսքի սերմերը պտուղ տան իր մեջ: Քրիստոս ասում է. «Խնդրեցե՛ք Աստծուց, և Նա կտա ձեզ. փնտրեցե՛ք և կգտնեք. բախեցե՛ք, և կբացվի ձեր առաջ. որովհետև ով որ ուզի, ստանում է. ով որ փնտրի, գտնում է. և ով որ բախի, նրա առաջ կբացվի» (Մատթ. Է 7-8): Քանի որ ինքներս տկար ենք, առանց Քրիստոսի ոչինչ անել չենք կարող, ինչպես և Նա է վկայում. «Առանց Ինձ ոչինչ անել չեք կարող» (Հովհ. ԺԵ, 5): Ուստի ջերմեռանդ

աղոթքով է անհրաժեշտ ամեն ինչ փնտրել Նրա մոտ: Պետք է Սուրբ Հոգին, Ով խոսեց մարգարեների և առաքյալների հետ, գործի մեր մեջ՝ լուսավորելով, հանդիմանելով, խրատելով և առաջնորդելով մեզ, եթե ցանկանում ենք Նրա օրենքով ապրել¹:

Երբ նստում ես կարդալու կամ լսելու Աստծու խոսքը, նախապես աղոթի՛ր Աստծուն: Հանապազ խնդրի՛ր Նրան, որ լուսավորի միտքդ և բացահայտի քեզ համար Իր խոսքերի զորությունը, քանզի շատերը, ապավինելով իրենց հասկացողությունը և չհասկանալով գրվածը, սրբապղծություն մեջ ընկան և կործանվեցին: Արդ, եթե ընթերցելիս դժվար հասկանալի տողերի հանդիպես, վերագրի՛ր այդ քո տկարամտությունը (ս. Եփրեմ Ասորի):

Բազում աղոթքներ են մեզ պետք, բազում արտասուքներ, հաճախակի պաղատանքներ և մեծագույն ճգնաժամք հայցել Աստծուց, որպեսզի արժանի լինենք լուսավոր միտք ստանալու, որով կբորբոքվեն մեր մեջ աղոթքի բաղձանքն ու Աստվածային Գրքի վերծանությունը (ընթերցանությունը): Եվ մեր մտքի ճաշակելիքում կհամեղանա այդ հիանալի ուտեստնե-

¹ Աճդ, էջ 47:

րի խոհարարութիւնը, և կճանաչենք հոգևոր երկունքի օգտակարութիւնն ու անսպառ բարիքների արդյունարարութիւնը (խորով Անձնացի):

Սուրբ Գրքի խորախորհուրդ խոսքերին մի՛ մոտեցիր առանց ազոթելու և Աստծուց օգնութիւն հայցելու, այլ ասա՛. «Տո՛ւր ինձ, Տե՛ր, զգայաբար ընկալել նրանցում ամփոփված գորութիւնը»: Համարի՛ր ազոթքը Սուրբ Գրքում արտահայտված ճշմարիտ իմաստի բանալի (ս. Իսահակ Ասորի):

Կարգա՛ ջանասիրաբար ու փութեռանդորեն՝ համակ ուշադրութեամբ կանգ առնելով յուրաքանչյուր բառի վրա:

Երբ նստես կարդալու կամ կարդացողին լսելու լինես, նախապես ազոթի՛ր Աստծուն՝ ասելով. «Տե՛ր Հիսուս Քրիստոս, բա՛ց արա սրտիս ականջներն ու աչքերը, որ լսեմ Քո խոսքերն ու կատարեմ Քո կամքը: Բա՛ց իմ աչքերը, որ տեսնեմ Քո օրենքի հրաշալիքները: Հույս ունեմ, Աստվա՛ծ իմ, որ կլուսավորես իմ սիրտը»: Միշտ այդպե՛ս ազաչիր Աստծուն, որպեսզի լուսավորի միտքդ և քեզ ճանաչել տա Իր խոսքերի գորութիւնը: Շատերն իրենց հասկացողութեանն ապավինելով՝ մոլորվեցին (ս. Եփրեմ Ասորի):

Ս. Հովհ. Ոսկերերանի աղոթքը Աստծու խոսքը կարդալուց և լսելուց առաջ

Տե՛ր Հիսուս Քրիստոս, բա՛ց սրտիս աչքե-
րը՝ լսելու Քո խոսքը, հասկանալու և կամբողջ
կատարելու, քանզի պանդուխտ եմ ես այս աշ-
խարհում: Մի՛ ծածկիր ինձնից Քո պատգամնե-
րը, այլ բա՛ց իմ աչքերը, որ հասկանամ օրենքիդ
հրաշալիքները. հայտնի՛ր ինձ Քո իմաստության
անհայտն ու ծածուկը: Ես Քեզ եմ ապավինում,
Աստվա՛ծ իմ. թող Քո մտքի լույսով լուսավոր-
վի նրա իմաստը, որ ոչ միայն գրվածը կարգամ,
այլև կատարեմ, որպեսզի մեր կարգացած խոս-
քերն ու սրբերի վարքը մեզ ի վնաս չլինեն, այլ
ի նորոգություն, ի լուսավորություն, ի սրբա-
գործություն, ի փրկություն հոգու և ի ժառան-
գություն հավիտենական կյանքի:

Ձի Դու ես լուսավորում խավարի մեջ
նստածներին, և Քեզնից է ամենայն բարիք ու
ամենայն կատարյալ շնորհ: Ամեն:

Ս. Գրիգոր Տաթևացու աղոթքը

Արարի՛չ անճառելի և Աղբյուր՝ ճշմարիտ լույսի ու իմաստության, լուսավորի՛ր իմ միտքը պայծառ նշույլներով և հեռացրո՛ւ իմ միջից մեզն անգիտության: Դու, որ մանուկների լեզուները պարզախոս ես ստեղծել, վարժի՛ր իմ լեզուն և շուրթերս Քո շնորհների օրհնությա՛մբ լցրու: Սրությո՛ւն տուր ինձ՝ հասկանալու, ընդունակություն՝ պահելու, կորովամտություն՝ բացատրելու, դյուրընկալություն՝ ուսանելու, ինչպես նաև առատ շնորհ՝ խոսելու: Պատրաստի՛ր ու հարդարի՛ր մուտքն իմ այս կյանք, կյանքիս ընթացքն ուղղի՛ր և ավարտի՛ն հասցրու Տիրոջով՝ Հիսուս Քրիստոսով: Ամեն:



ՄԱՍ ԵՐՐՈՐԴ

Ա. ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔԸ ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

Ով Աստծուց է, Աստծու խոսքերն է լսում:

(Հովհ. Ը 47)

Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցու ժամանակակից մի հոգևորական Նոր Կտակարանի ընթերցման կարգին վերաբերող՝ համայնքին ուղղված իր հովվական քարոզում ասում է. «Ընդունի՛ր այս սրբազան Գիրքն իբրև պարզև՝ առաքված քեզ երկնքից՝ Տիրոջ կողմից... Ընթերցելիս մի՛ մոռացիր, որ տեսնում ես Իրեն՝ Տիրոջը, Ով Իր առաքյալների հետ միասին Ավետարաններում, Գործք առաքելոցում և առաքելական թղթերում խոսում և գործում է քո առջև»: Ահա՛ մարդու ճշմարիտ վերաբերմունքը «հավիտենական և կենդանի» խոսքի նկատմամբ:

Յուրաքանչյուր պատմական անձի գործունեությունն ավարտվում է նրա մահվամբ, և այնժամ իրապես այն մեզ համար դառնում է անցյալի պատմություն: Այդպիսին չէ Հիսուս

Քրիստոսի անձն ու գործունեությունը: Նա մե-
ռած է, այլ ողջ է և «մոտ է բոլոր նրանց, ովքեր
կանչում են Իրեն, բոլոր նրանց, ովքեր կանչում են Իրեն
ճշմարտապես» (Սաղմ. ԾԽԴ 18): «Եվ ահա Ես ձեզ հետ
եմ բոլոր օրերում՝ միմյանց աշխարհի վախճանը» (Մատթ.
ԻԸ 20): «Ուր երկու կամ երեք հոգի հավաքված լինեն Իմ
անունով, այնտեղ եմ Ես, նրանց մեջ» (Մատթ. ԺԸ 20):
Ուստի և մենք Ավետարանն ընթերցելիս կարող
ենք խոնարհ ու հավատավոր սրտով տեսնել
Տիրոջն Իր առաքյալների հետ գործելիս, լսել
Նրա խոսքը...

«Հիսուս Քրիստոսը՝ մեղավորների Բարե-
կամը, քայլում է Աստվածաշնչի այգիներով,
ինչպես մի ժամանակ՝ Պաղեստինի լեռներով ու
հովիտներով: Դուք կարող եք հիմա էլ տեսնել
Նրան, եթե բաց աչքերով նայեք հին մարգա-
րեություններին, ավելի հստակ կտեսնեք Նրան
չորս Ավետարաններում: Նա բացահայտում
է մեզ գաղտնիքներով լեցուն Իր հոգին առա-
քելական թղթերում և լսել տալիս Իր քայլերը
Հայտնություն գրքի խորհրդանիշերում. լսել է
տալիս, թե ինչպես է մոտենում Իր գալուստը:
Ողջ է Քրիստոս Իր Գրքում. դուք Նրան տես-
նում եք գրեթե ամեն էջում, լսում Նրա խոս-
քը. ասես Ինքն անձամբ խոսում է ձեզ հետ:
Քրիստոս ցայժմ խոսում է Իր Գրքի մեջ «երա-

նինների» լեռից. Աստված, Ով ասաց՝ եղիցի լոյս, շարունակում է իր Գրքի էջերում նույն պատգամները տալ: Անկաշառ ու անփոփոխ ճշմարտությունն է իր ողջ զորությամբ բնավում Գրքում և Նրան կենդանի պահում: «Խոտը չորանում է, ծաղիկն էլ թափվում, բայց Տիրոջ խոսքը մնում է հավիտյան» (Ա. Պետ. Ա, 24):

Ինչպես որ կարդում ու վերընթերցում ենք մեզ համար թանկագին մարդու նամակի տողերը՝ կանգ առնելով յուրաքանչյուր բառի վրա, խորամուխ լինելով նրա մեջ և բավականութուն ստանալով, մեր միտքն ու զգացմունքներն ուղղելով նրան, ումից ստացել ենք նամակը, այդպես էլ պետք է կարդանք Աստծու խոսքը: Պետք է կարդալ երկյուղալից ուշադրությամբ, թոթափելով ամեն մի կասկած ու կենցաղային բոլոր հոգսերը, վեր բարձրացնելով սեփական միտքն ու սիրտն առ Նա, Ով իր հայրական հոգատարությամբ «առաքեց իր խոսքն ու բուժեց մեզ» (հմմտ. Սաղմ. ԾՁ 20)¹:

Աստված հայտնվում է Սուրբ Գրքում՝ կարծես քայլելով ու խոսելով, ուստի և մարդը Սուրբ Գիրքը կարդալիս ասես լսում է Աստծու ձայնը: Մենք խոսում ենք Քրիստոսի հետ, երբ ազդոթքի ենք կանգնում. մենք լսում ենք Նրան,

¹ Աճդ, էջ 8-9:

երբ կարգում ենք Սուրբ Գիրքը (ս. Ամբրոսիոս Միլանի եպիսկոպոս):

Եթե դու երկրավոր թագավորից նամակ ստացած լինեիր, մի^օթե մեծ ուրախությամբ չէիր կարդա այն: Իհարկե, մեծ ուրախությամբ և սրտատրոփ ուշադրությամբ: Այնինչ ստացածդ նամակը ոչ թե երկրավոր, այլ երկնային թագավորից է, իսկ դու գրեթե արհամարհում ես այդ շնորհը՝ այդ անգին գանձը:

Ամեն անգամ կարդալով սուրբ Ավետարանը՝ դու լսում ես Քրիստոսի՝ քեզ հասցեագրված խոսքերը: Ընթերցելիս դու և՛ աղոթում ես Նրան, և՛ զրուցում Նրա հետ (ս. Տիտոս Զադոնսկի):

Ոմանք պարծենում են ազնվագարմ իշխանների ու արքաների հետ ունեցած զրույցով, իսկ դու պանծա՛, որ Սուրբ Գրքում զրուցում ես Սուրբ Հոգու հետ, քանզի Սուրբ Հոգին է նրա միջոցով խոսողը:

Ջանա՛ ընթերցել Սուրբ Գիրքը և հարատևել աղոթքի մեջ: Քանզի ամեն անգամ, երբ Գրքերի միջոցով խոսում ես Աստծու հետ, սրբագործվում են մարմինդ ու հոգիդ: Իմանալով այս՝ ջանա՛ հարատևել ընթերցանության մեջ (եպիսկոպոս Ֆեոֆան):

Բ. ՍԵՐԸ ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

Սքանչելի են Քո վկայությունները.

դրա համար հոգիս սիրեց դրանք:

Քո խոսքերի հայտնությունը լուսավորում

և իմաստնացնում է պարզամիտներին:

(Սաղմ. ԾԺԸ 129-130)

Ինչպե՞ս է պետք մեզ սիրել Աստծու խոսքը: Մենք՝ քրիստոնյաներս, ոչ մի այլ բանով չպետք է այնպես մխիթարվենք և ուրախանանք, ինչպես Նրա սուրբ խոսքով: Աստծու խոսքը Նրա բերանի խոսքն է, ինչպես վկայում է Դավիթ մարգարեն. «Քո բերանից ելած օրեքն ինձ համար ավելին է, քան հազարներով արծաթ ու ոսկի» (Սաղմ. ԾԺԸ 72): Հետևաբար, ի՛նչ ջանասիրուժյուն, սեր ու անհագ ծարավ պետք է ունենալ այն ընթերցելու և լսելու համար: Ամեն անգամ, երբ կարդում կամ լսում ենք Աստծու սպասավորի ընթերցումները, լսում ենք մեզ հետ զրուցող մեր Տեր Աստծուն: Եվ եթե սիրով ենք լսում մեզ հետ զրուցող երկրավոր թագավորին (յուրաքանչյուր ոք սա մեծ պատիվ է համարում), ապա առավել սիրով և հոժարուժյամբ պետք է լսել մեզ հետ խոսող Աստծուն՝ երկնքի և երկրի թագավորին: Նա պատվել է անարժաններին Իր ողորմուժյամբ, և պատշաճ չէ, որ մենք անտեսենք Նրա այդ մեծ ողորմուժյունը, այլ

մանավանդ սիրահոժար ունկնդրությամբ կամ Նրա խոսքի ընթերցանությամբ մեր երախտագիտությունը հայտնենք Նրան և հավատանք այն ամենին, ինչ հայտնում ու խոստանում է խոսքը, կատարենք, ինչ հրամայում է, խույս տանք այն ամենից, ինչ արգելում է:

Այստեղից էլ ակնհայտ է, թե ինչ անիմաստ և մանավանդ անօրեն բան է, երբ քրիստոնյաները խուսափում են Աստծու խոսքից: Շատերն այս կենդանարար ու սուրբ աղբյուրը թողած՝ զվարճանում են անպիտան գրքերով, որոնք ուրախացնում են մարմինը, բայց այլասերում հոգին, և նմանօրինակ ընթերցանությամբ կործանում են սեփական անձը, այլ ոչ թե կերտում: Ոմանք ջանում են իմանալ, թե ինչ է կատարվում Ամերիկայում, Աֆրիկայում, Ասիայում և այլ հեռավոր երկրներում, բայց իրենց անձեռին ու իրենց մեջ նայել չեն ուզում: Աստծու խոսքի լույսով չեն ձգտում ճանաչել, թե ինչ է կատարվում իրենց հոգու հետ, ինչ վիճակում է այն: Ոմանք էլ խոտերի, բույսերի, ծառերի և մնացածի բնությունն են ցանկանում գննել, բայց իրենց՝ մեղքով պղծված բնությունը Աստծու խոսքով քննել չեն ուզում: Մյուսներն աստղերը հաշվել, հողը չափանշել են սովորում, բայց իրենց կարճ կյանքի օրերն ու անհամար

Հանցանքները, որոնցով ամեն օր մեղանչում են Տիրոջ առջև («Իր հանցանքներն ո՞վ կարող է մտքում պահել» (Սաղմ. ԺԸ 13)) Աստծու խոսքով տեսնել չեն ուզում: Ուրիշները զօր ու գիշեր սովորում են, որ հարստություն ձեռք բերեն, որը մարմնի հետ միասին թողնելու են այս աշխարհում, բայց հոգեշահ հարստություն Սուրբ Գրքից կուտակել չեն կամենում և հոգու հետ այն աշխարհ զնացող հարստությունն արհամարհում են: Ոմանք ձգտում են ողջ ու առողջ պահել վաղ թե ուշ աճյուն դարձող մարմինը, իսկ անմահ հոգու նկատմամբ անհոգ են և նրա ախտերն Աստծու խոսքով ճանաչել ու բուժել չեն ուզում: Մյուսներն այլ բան են խորհում ու անում, իսկ այն, ինչ անհրաժեշտ է ըստ Քրիստոսի վարդապետության, անտեսում են: Բոլոր սրանք և սրանց նմանները նման են այն մարդուն, ով գրողները պահում է սնդուկի մեջ, բայց անփույթ է հազար ոսկեդրամի նկատմամբ, կամ էլ՝ նրան, ով խեղդվում է ջրում, սակայն, չմտածելով իր անձի մասին, ուզում է իր իրերը փրկել (ս. Տիխոն Զադոնսկի):

Անհագորեն և առանց ձանձրանալու Սուրբ Գիրք ընթերցեք, խոկացեք այդ մասին, սովորեցրեք և կրթեք նաև ականջները՝ սիրելու և ունկնդրելու աստվածային պատվիրանները,

աղքատներին ու զրկվածներին և բոլոր նրանց, ովքեր կարիքի մեջ են, անհրաժեշտ պետքերի հետ միասին նաև այդ մատուցեք նրանց լսելիքին (Հովհաննես Սարկավագ):

Գ. ՄՐՏԻ ՄԱՔՐՈՒԹՅՈՒՆ

Իմաստությունը չի մտնի չարանեց առնի մեջ և ոչ էլ կրնակվի այն մարմնի մեջ, որ մեղք է գործում:

(Իմաստ. Ա. 4)

Աստվածաշունչը հասկանալ կամեցողը ոչ այնքան պետք է տրվի մեկնությունների ընթերցմանը, որքան՝ մարմնական արատներից սրտի մաքրագործմանը: Եթե այս արատներն արմատախիլ արվեն, ապա կրքերի ծածկոցը վերցվելուն համապատասխան հոգևոր աչքերը պարզ կտեսնեն Ս. Գրքի գաղտնիքները: Քանզի Սուրբ Հոգին հայտնել է այն, որպեսզի մենք այն ճանաչենք: Իսկ չենք տեսնում այն պատճառով, որ մեր հոգևոր աչքերը ծածկված են արատների ծածկոցով: Իսկ եթե նրանց վերադարձվի իրենց բնական առողջությունը, ապա միայն Ս. Գրքի ընթերցանությունն էլ բավարար կլինի նրա ճշմարիտ իմաստն ընկալելու համար, և մեկնիչների գրքերի կարիք չի զգացվի, ինչ-

պես մարմնական աչքերը տեսնելու համար ոչ մի գիտելիքի կարիք չունեն, եթե միայն մաքուր են, ու խավար չկա նրանցում (ս. Իոանն Կասիան):

Երբ Տերն ամենայն աշխարհիկ բաներից ու վարդապետություններից մաքուր սիրտ է տեսնում, ապա նրա վրա, ինչպես մաքուր փոքրիկ տախտակի, գրում է Իր վարդապետությունը: Այս բանը ասում եմ նրա համար, որ որևէ մեկը չկարդա ոչ աստվածահաճո գրքեր:

Սուրբ Գրքում անթեղվածը ճանաչելու համար պետք է սրբակենցաղ կյանքով ապրել: Սակայն, մաքուր կենցաղավարությունից զատ, պետք է հարատևել Աստվածաշնչի ուսման մեջ, որպեսզի անդադրում ընթերցանության միջոցով Աստծու կարևոր ու խորհրդավոր խոսքերը դաջվեն մեր հոգիներում (ս. Բարսեղ Կեսարացի):

Բոլոր երգերն էլ Սաղմոսարանի մի-մի կտակ են՝ մարդկության համար կենդանագրված, որ, սակայն, միայն տեսանելի են մաքուր սրտերին (ս. Գրիգոր Նարեկացի):

Քրիստոնյա՛, երկյուղածությամբ ընթերցելով Սուրբ Հոգու խոսքերը՝ հիշի՛ր, որ մեր տկար, մեղավոր միտքն ի զորու չէ պարփակել Աստծու խոսքի մեջ ամփոփված իմաստության բովանդակ խորությունը: Գրված է. «Իմաստու-

թշուճը չի մտնի չարանենգ անձի մեջ և ոչ էլ կրնակվի այն մարմնի մեջ, որ մեղք է գործում» (Իմաստ. Ա 4), քանզի ինքն իմաստությունը մարդու համար նախ և առաջ բարեպաշտությունն է. «Աստվածպաշտությունն է իմաստությունն» (Հոբ ԻԸ 28) (ս. Իգնատի Բրյանչանինով):

Թո՛ղ մեղսալից կյանքը, թո՛ղ աշխարհասեր մոլություններն ու հաճույքները, ուրացի՛ր անձդ, այդժամ Ավետարանը քեզ համար մատչելի ու հաճելի կդառնա:

Տերն ասում է. «Ով այս աշխարհում իր անձնատուժ է, այն կպահի հավիտենական կյանքի համար» (Հովհ. ԺԲ 25) (այն անձը, որի համար անկումից ի վեր մեղսասիրությունը բնական ապրելակերպ դարձավ): Փակ է Ավետարանը նրա համար, ով սիրում է իր անձը, ով չի վճռում ինքնուրաց լինել: Նա կարդում է տառը, բայց կյանքի խոսքը, ինչպես Հոգին, նրա համար մնում է անթափանց ծածկոցի տակ:

Երբ Տերն Իր սուրբ մարմնով աշխարհում էր, շատերն էին տեսնում Նրան, բայց միաժամանակ և չէին տեսնում: Ո՞րն է օգուտը, երբ մարդը նայում է այն մարմնավոր աչքերով, որոնցից կենդանիներն էլ ունեն, բայց ոչինչ չի տեսնում հոգու աչքերով՝ մտքով և սրտով: Այսօր էլ շատերը ամեն օր կարդում են Ավե-

տարանը, բայց միաժամանակ երբեք չեն կարգացել, ամենևին ծանոթ չեն նրան (ս. Իգնատի Բրյանչանինով):

Դ. ԽՈՆԱՐՀՈՒԹՅՈՒՆ

Լավ է, որ Դու խոնարհ դարձիր ինձ, որպեսզի
Քո արդարադատությունը սովորեմ:

(Սաղմ. ԾժԸ 71-72)

Եթե կամենում ես հասնել Սուրբ Գրքի ճշմարիտ գիտությունը, ապա պետք է ջանաս ձեռք բերել սրտի անսասան խոնարհություն, որը, սիրո մեջ կատարելության հասնելով, կառաջնորդի քեզ այնպիսի իմացություն, որը չի հպարտացնում, այլ լուսավորում է: Քանզի անմաքուր հոգու համար անհնար է հոգևոր գիտություն շնորհ ձեռք բերել: Ուստի ամենայն զգուշությամբ խոսափի՛ր, որ ընթերցանության մեջ վարժվելիս քեզ մոտ գիտության լույսի ու հավերժական փառքի փոխարեն պիղծ հպարտությունից չառաջանան կործանման պատճառ հանդիսացող հատկություններ (ս. Իոան Կասիան):

Աստվածաշունչը քննելու սերը հանուն նախիր հետաքրքրության թշնամություն և վեճ

է առաջացնում, իսկ լացը սեփական մեղքերի համար խաղաղություն է պարգևում: Իր խցում նստած վանականի համար Ս. Գրքի այդպիսի սին քննությունը մեղք է, մանավանդ երբ այն ուղեկցվում է սեփական մեղանչումների անտեսմամբ: Ուստի մեկը Ս. Գրքում ուշադրություն է դարձնում երկրորդական բաների յուրացմանը և հարց տալիս՝ այդպե՞ս է, թե՞ ոչ, և դեռ իրեն չգտած, նանիր սիրտ ունենալով՝ մեղքի ծանր ու երկարատև գերություն մեջ է հայտնվում: Մյուսը զգոնությամբ խուսափում է այդ գերությունից և սիրում է երեսն ի վայր ընկնել Աստծու առաջ: Մեկ ուրիշը աճապարելով Աստծու նմանությունն է փնտրում, սակայն աստվածանարգության մեջ է ընկնում: Մեկն էլ ձգտում է պաշտել Նրան՝ սիրելով մաքրությունը Աստծու երկյուղի մեջ. նա պահում է Աստծու խոսքերը ու պարտադիր համարում դրանք իր համար և ձեռք բերում աստվածագիտություն: Հետևաբար, աստվածային վեհ բարձունքներ մի՛ փնտրիր, այլ աղերսի՛ր, որ Նա գա և փրկի քեզ մեղքից: Չէ՞ որ Աստծու շնորհներն իրենք իրենց են գալիս, եթե նրանց տեղը մաքրված և նվիրականացված է: Ով հաստատվում է սոսկ սեփական իմացության մեջ և հետևում միայն իր կամքին, նա չի կարող խու-

սափել սիրտը տրտմեցնող ոգուց: Ով քննում է Աստվածաշնչի խոսքերը՝ տեղ տալով միայն իր գիտությանը և հենվելով այդ խոսքերի վրա, որ ասի. «Դա այդպես է», նա չի ճանաչում իր իրական փառքը և իր իրական հարստությունը: Եվ ընդհակառակը, ով կարդալով Ս. Գիրքը՝ ասում է. «Չգիտեմ, քանզի մարդ եմ», նա փառավորում է Տիրոջը: Եվ նրա մեջ ըստ կարելիության Աստծու հարստությունն է ամբարվում (ս. Ամմոն):

Ե. ԶԳՈՒՇՈՒԹՅՈՒՆ ՉԱՐԻ ՎԱՐՉԱԿՈՒՄՆԵՐԻՅ

Եվ այս բոլորի վրա ասե՛ք հավատի վահանը, որով պիտի կարողանաք հանգցնել չարի բոլոր մխացող նետերը: Եվ ասե՛ք փրկության սաղավարտն ու շոգու սու սերը, որ է Աստծու խոսքը:

(Եփես. 2 10)

Երբ ցանկանում ես ընթերցել, զգո՛ւյշ եղիր, որ թշնամին չխանգարի քեզ՝ վհատություն մեջ գցելով կամ մտացրություն առաջացնելով կամ էլ ասելով. «Նախ այս կամ այն գործն արա, որովհետև չնչին բան է, իսկ հետո հանգիստ խղճով կկարդաս...»: Մի՛ հավատա նրան, այլ նմանվի՛ր ծարավ եղջերուին, որ փափագում է գալ ջրի ակունքների մոտ, այսինքն՝ դարձի՛ր

դեպի աստվածային Գրքերը, ուր և կհագեցնես կրքերից տոչորվող ծարավդ (ս. Եփրեմ Ասորի):

Ամո՛ւր փակիր դուռը և սկսի՛ր ընթերցել Սուրբ Գիրքը: Բայց անգիտաբար մի՛ կարգա, որ գուր չչարչարվես՝ նմանվելով սանդի փայտի, որով ցորեն են ծեծում, ինչը թեև բյուր անգամ մտնում ու ելնում է սանդի մեջ, բայց ցորենի ոչ մի հատիկ նրան չի կպչում: Թափուր մտնում ու թափուր դուրս է գալիս:

Բնավ հոգ մի՛ տար Գիրքը վարժ կարգալու մասին, որ շուտ վերջացնես գործդ: Եղբա՛յր, առանց տարակուսելու իմացի՛ր, որ սա դեից է. նա չի կամենում հոգուդ լուսավորումը սուրբգրային բարի իմաստներով, որ իմաստնանալով՝ ճանաչես իր չարությունը և գիտությամբ ու առաքինությամբ դյուրությամբ հալածես իրեն քեզնից: Որովհետև ինչպես առյուծն է սարսափելի բոլոր կենդանիների համար, այդպես էլ Աստվածաշնչի գիտությամբ զարգարված առաքինի հոգին՝ դեերի համար:

Իսկ նա, ով անսում է դեին, աճապարանքով կարգալով՝ ջանում է բովանդակ Գիրքը վերջացնել, նման է կարկտաբեր և հեղեղաբեր անձրևի, որից օգուտ չկա հողին, բացի մեծ վնասներից: Նույնպես և արագ ընթերցելն է անօգուտ և վնասակար հոգու համար: Այլ դու

մեղմ անձրևի նման հանդարտորեն՝ կարգա՝
ուշադրութիւնն դարձնելով յուրաքանչյուր
բառի, քննի՛ր նրա մեջ պարփակված իմաստը,
քանզի սա է հաճելի Աստծուն և օգտակար՝ հո-
գուդ: Շատ օրեր քիչ խոսքերի վրա աշխատելն
է օգտավետ, քան բազում էջեր մի օրում ըն-
թերցելը, որն ապարդյուն աշխատանք է:

Եվս մի բան. սնափառութիւնն դեռ հափշ-
տակում է վարժ ընթերցողների միտքը. ընթեր-
ցողը, անփորձ լինելով, չի գիտակցում, որ իր
մեջ առաջացած ուրախութիւնը դեից է, որը
մղում է նրան մարդկանց առջև պարծենալ, թե
այս Գիրքն այսքան օրում է կարդացել-վեր-
ջացրել: Պարծենալու դրդած նույն դեռ միա-
ժամանակ առաջացնում է լսողների զարմանքը
և փութով գովեստի մղում նրանց, որ ընթեր-
ցողն առավել ուրախանա իր անմիտ գործով և,
սովորութիւնն ձեռք բերելով, ամեն օր այդպես
ընթերցի ու գովասանքի արժանանա: Նաև ա՛յս
իմացիր, որ դեռ այդպես կարդացողին երկակի
վնաս է պատճառում. քանի որ հոգին զրկվում
է իմաստների ճաշակումից և վարձքից, որը պի-
տի ստանար Աստծուց իր աշխատանքի համար,
քանզի խոսեց այդ մասին և գովեստի արժա-
նացավ: Բայց դու, եղբա՛յր, ընթերցի՛ր, ինչպես
հարկ է և օգտակար (Գրիգոր վարդապետ):

Հոգիդ միշտ և հանապազ վարժի՛ր ըստ կարելվույն խորհրդածել սրբազան գրքերի շուրջ, իսկ խորհրդածուլթյունից հետո ջերմեռանդորեն լացի՛ր ու աղոթի՛ր: Եվ եթե հարատևես այդպիսի մտայնուլթյան մեջ, որ ասես անդադրում պաշտամունք կատարելիս լինես, ապա դեկերը սրտումդ տեղ չեն գտնի քեզ չար խորհուրդներ ներշնչելու համար (ս. Ամնոն):

Աստվածային գիտուլթյունը պետք է մշտապես լսել և ուսանել, մտապահել ու խոկալ, որպեսզի դիվական խորհուրդներ չմտնեն մեր մեջ: Ինչպես ջրով լի ամանն այլ բան չի ընդունում իր մեջ, այնպես էլ բարի խոկում ունեցող միտքը չի ընդունում սատանայի չար խորհուրդը (ս. Գր. Տաթևացի):

2. ԵՐԿՅՈՒՂԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ես ու՞մ եմ նայելու, եթե ոչ՝ հեզերիմ ու խոնարհներիմ և նրանց, ովքեր դողում են Իմ խոսքից:

(Եսայի 49 2)

Մեծ երկյուղով, երբ մտնելու լինենք, երկրպագենք Թագավորին, որ այնտեղ է, քանզի այնտեղից առաջին իսկ հայտնուլթյունը կարող է զարմացնել տեսնողին. փակված են այժմ դռները մեզ համար, իսկ երբ բաց տեսնենք

դրանք (որ փնտրողների նպատակն է), պիտի տեսնենք ներսում մեծ լուսավորություն:

Այսուհետև ամբոխով ու խռովությամբ չմտնենք, այլ՝ խորհրդական լուությամբ, քանզի եթե թատրոններում այն ժամանակ են կարդում թագավորների հրովարտակաները, երբ մեծ լուություն է տիրում, ապա որչափ առավել այս քաղաքում է պետք, որ ամենքը խոնարհվեն և ուշադիր լինեն հոգով ու լսելիքով: Եվ եթե այսպես անձներս պատրաստենք, Հոգու շնորհները բազում ճշմարտությամբ կառաջնորդեն մեզ, և այնտեղ արքունական աթոռին կհասնենք: Եվ այնտեղի բոլոր բարիքներին հասնում ենք մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի շնորհներով ու մարդասիրությամբ (ս. Հովհան Ոսկեբերան):

Է. ՀՆԱԶԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ

Լսեցե՛ք, ունկնդի՛ր եղեք և մի՛ հպարտացեք, քանզի Տերը խսեց:

(Երեմ. ԺԳ 15)

Աստծու խոսքին հնազանդվել ցանկացողներին ու բարի պտուղ տվողներին ուղեկցում են հետևյալ հատկությունները՝ հեծեծանք, խոնարհ հայացք, աղոթք, լուություն, մի տեղում մնալ, ցավագին լաց, բարեպաշտ լինելու

սրտացավութիւն, և գործերը՝ հսկում, պահք, ժուժկալութիւն, հեզութիւն, մեծահոգութիւն, հարատե ազոթք, Սուրբ Գրքի սերտում, հավատ, խոնարհութիւն, եղբայրասիրութիւն, հնազանդութիւն, աշխատանք, չարչարանք, սեր, բարութիւն, ազնվութիւն, և բովանդակ լույսը, որ է Աստված:

Կյանքի պտուղներ չտվողներին ուղեկցում են հետևյալ հատկութիւնները՝ հուսահատութիւն, մեծամտութիւն, թափառիկ հայացք, մտացրութիւն, տրտունջ, անհասկացողութիւն, և գործերը՝ շատակերութիւն, բարկութիւն, դյուրա-զրգուցութիւն, բամբասասիրութիւն, ամբարտավանութիւն, անտեղի խոսասիրութիւն, անհավատութիւն, անկայունութիւն, մոռացկոտութիւն, հուզմունք, շփոթութիւն, ազահութիւն, արծաթասիրութիւն, նախանձ, խարդախութիւն, արհամարհանք, դատարկախոսութիւն, անտեղի ծիծաղ, քմահաճութիւն և բովանդակ խավարը, որ է սատանան (ս. Մակար Եգիպտացի):

Նա է հոգևոր ճարտարապետ, ով Սուրբ Գրքի հոգևոր ուսմունքներից կառուցում և վեր է խոյացնում մի կոթող, որն իր լսելիքի համար դառնում է պատասպարան՝ զերծ պահելով նրան մոլորութիւններից:

Նա կարողանում է վերականգնել համա-

ճայնությունը Ս. Գրքի այն հատվածների միջև, որոնք անմիտ մարդկանց թվում են հակասական. հաշտեցնում է իր խորագիտությամբ՝ վերացնելով հակասությունները, կապակցում է իր խոհականությամբ՝ ի չիք դարձնելով տարածայնությունները. և խաղաղություն է հաստատում բորբոքված ունկնդիրների մեջ, ովքեր իրենք իրենց հետ պայքարի մեջ լինելով՝ հակասություններ էին գտնում նաև Ս. Գրքի ամենևին էլ իրար չհակասող տեղերում: Եվ երբ հաշտվում են ունկնդիրները՝ հաշտվում են իրար հետ և Ս. Գրքի տարբեր հատվածներ:

Աստծո խոսքերը նման են բոլոր հիվանդությունների համար պիտանի դեղամիջոցի: Արտաքուստ նրանք տարբեր են թվում, բայց ներքուստ նման են իրենց բուժիչ զորությամբ: Սակայն մեր բանավեճերով մենք աստվածային գիտության մեջ էլ ենք տարածայնություններ մտցնում, որի հետևանքով մեր բերաններում այն դառնում է ներհակ: Վիճաբանություն սիրողների բերաններում նույնիսկ Աստծո խոսքերն են սկսում իրար հակասել (ս. Եփրեմ Ասորի):

Ը. ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԸ¹

Ինչ որ ձեզ եմ ասում, ամենքին եմ ասում:
(Մարկ. ԺԳ 37)

Ո՞ր խոսքերն են մեզ համար ավելի թանկ, քան մեր Փրկչի խոսքերը: Եվ եթե ոչ այդ, ապա ո՞ր խոսքերով կարելի է լավագույնս սրբագործել մեր միտքն ու հիշողությունը: Սուրբ Պախոմիոսն իր վանականներից պահանջում էր անգիր իմանալ Սաղմոսարանն ու Ավետարանները կամ էլ բովանդակ Նոր Կտակարանը: Ըստ սահմանված կարգի՝ ազատ լինելուն պես

¹ Սուրբ Գրքի ուղղափառ և արդյունավոր ընկալման մյուս կարևորագույն պայմանը ընթերցանության խորապես անձնական բնույթն է: Աստվածաշունչը, իբրև Աստծո խոսք՝ ուղերձ, հասցեագրված է յուրաքանչյուրիս և նաև հայելի է (տե՛ս Զակ. Ա 23, 24), որի մեջ մարդը, շնորհիվ պատվիրանների, օրենքների, պատումների, հերոսների վարքերի, պետք է տեսնի նախ և առաջ իրեն, իր սրտի մեղքերը, արատները, աշխարհասիրությունը, հպարտությունը և մյուս մահացու մեղքերը: Օրինակ՝ փարիսեցիությունը պատմության գիրկն անցած երևույթ չէ, այլ հոգևոր ծանր հիվանդություն՝ բնորոշ բոլոր ժամանակներին: Կամ մի՞թե Աստվածաշունչը, որ բնավ չի սքողում իր հերոսների թերություններն ու մեղքերը, չի սովորեցնում Սողոմոնի կռապաշտության, Դավթի մեղսագործության, Պետրոսի ուրացության մեջ տեսնել մեր անձերը, կամ հակառակը՝ նրանց առաքիլության, անկեղծ ապաշխարության և աստվածասիրության մեջ տեսնել մեր պատիր ու կեղծ աստվածաշտությունը:

նրանք ասում էին հիշողությամբ յուրացված նյութը խորհրդածուլթյամբ հանդերձ: Հրաշալի կարգ էր: Պետք է միայն սերտածը գործադրել սեփական անձի նկատմամբ, օրինակ՝ Տերն ասում, պատվիրում է այս կամ այն բանը. ես ինչպե՞ս կարող եմ դա իրագործել իմ դեպքում: Եթե սերտվածը վերապրեք սրտով ու կյանքով, ապա ձեր մտքով իսկ չի անցնի պարծենալ Ս. Գրքի ձեր իմացությամբ: Հոգին դրա ժամանակը չի ունենա, քանզի, ինչպես հայելու մեջ, միշտ կտեսնի իր ոչինչ լինելը, տկարություններն ու մեղքերը (եպիսկոպոս Ֆեոֆան):

Մտքով խոնարհն ու հոգևոր շավղով ընթացողը Ս. Գիրքն ընթերցելիս ամեն բան կվերագրի իրեն և ոչ թե մերձավորին (ս. Մարկոս Ծգնավոր):

«Հարկ է,- գրում է մի հեղինակ,- ջանալ մտքով տեղափոխվել դեպի այն ժամանակն ու

Սուրբ Գիրքը զինում է մարդուն ճշմարտությանը, երևույթները գնահատելու և արժևորելու ճշմարիտ ունակությանը, իմաստությանը և այլ հոգևոր շնորհներով, որոնք կոչված են մարդուն ապաշխարության մղելու, այլ ոչ թե սոսկ ընդլայնելու սեփական ճանաչողության սահմաններն ու այն ի չարս գործադրելու, օրինակ՝ ուրիշներին դատելու. «Ինչո՞ւ քո եղբոր աչքի մեջ շյուղը տեսնում ես, իսկ քո աչքի մեջ գերանը չես տեսնում. կամ ինչպե՞ս քո եղբորն ասում ես՝ թո՛ղ, որ հանեն այդ շյուղը քո աչքից, և ահա քո աչքում գերան կա: Կեղծավո՛ր, մախ հանի՛ր քո աչքից այդ գերանը և ապա հստակ կտեսնես՝ քո եղբոր աչքից շյուղը հանելու համար» (Մատթ. է 3-5):

այն տեղը, ուր տեղի են ունեցել Ավետարանում նկարագրված իրադարձությունները, ընդ որում՝ լինել ոչ թե հասարակ հանդիսատես, այլ դրանց մասնակիցը՝ կարգացածը սեփական անձին առնչելով այնպես, ասես թե այն հենց իրեն է վերաբերում. «Ինչ որ ձեզ եմ ասում, ամենքին եմ ասում»,- ասաց Տերն Իր աշակերտներին (Մարկ. ԺԳ 37): Հենց այդ ժամանակ և միմիայն այդ ժամանակ, երբ կարգացածն առնչում ենք սեփական անձին, զգում ենք այն հրաշագործ վերակենդանացնող զորությունը, որն ամփոփված է Աստծու խոսքում, ինչպես սերմում»:

Կարգալուվ Տիրոջ կողմից բժշկված բորոտների, տկարների, կուլյրերի, կաղերի և դիվահարների մասին՝ խորհի՛ր, որ մեղքերի բազմապիսի խոցեր ստացած և դևերից գերեվարված հոգիդ նման է այդ հիվանդներին: Ավետարանից սովորիր հավատալ, որ Տերը՝ նրանց Բժշկողը, կապաքինի նաև քեզ, եթե ջերմեռանդորեն նրանից ապաքինություն խնդրես:

Ձեռք բեր հոգու այնպիսի տրամադրություն, որ ունակ լինես ապաքինություն ստանալու: Իսկ ապաքինություն կարող են ստանալ նրանք, ովքեր ընդունում են իրենց մեղավորությունը և որոշել են հեռանալ դրանից: Հպարտ արդարին, այսինքն՝ մեղավորին, որ չի

տեսնում իր մեղավորութիւնը, Փրկիչ պետք է, նա Փրկչի կարիք չունի¹: Մեղքերը տեսնելը, մարդկային ցեղի անկումը տեսնելն առանձնահատուկ աստվածային շնորհ է: Աղերսի՛ր, որ ստանաս այդ շնորհը, և քեզ համար ավելի հասկանալի կլինի երկնավոր Բժշկի գիրքը՝ Ավետարանը²:

Զգտելով ապրել բարեպաշտ կյանքով՝ պետք է հիշել և երբեք չմոռանալ, որ կարդացածը և հասկացածը անհրաժեշտ է վերագրել սեփական անձին, այլ ոչ թե ուրիշներին: Սեփական անձի նկատմամբ լինել խելամտորեն խիստ, իսկ ուրիշների հանդեպ՝ ներողամիտ: Լինել խելամտորեն խիստ՝ նշանակում է զուր տեղը չհուզվել: Այս բանի օրինակը մենք կարող ենք տեսնել տարբեր տարիքի երեխաների մեջ, որոնց նկատմամբ ներողամտութիւն է ցուցաբերվում նրանց հասկացողութեան համեմատ (Ամբրոսի Օպտինսկի):



¹ Անապատական հայրերն ասում են. «Ավելի լավ է իր մեղքերը գիտակցող և ապաշխարող մեղավորը, քան իր արդարության մասին մեծ կարծիք ունեցող արդարը»:

² ԱՈԳ, էջ 10:

ՄԱՍ ԶՈՐՐՈՐԴ

Ա. ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հետամտի՛ր Աստծու խոսքն ընթերցել, հորդորել և ուսուցանել հավատացյալներին: Չանց մի՛ առ այն շնորհը, որ քո մեջ է, որ տրվեց քեզ մարգարեությամբ, երեցնե-րի ձեռնադրումով: Այդ բանի վրա մտածի՛ր և հարատևի՛ր դրանում, որպեսզի քո առաջադիմությունը հայտնի լինի բո-լորին: Զգո՛ւյշ եղի՛ր քո նկատմամբ և քո ուսուցման նկատ-մամբ և հարատևի՛ր դրանում: Եթե այդ բանն անես, կփրկես և՛ քեզ, և՛ նրանց, որ լսում են քեզ:

(Ա ՏԻՄ. Գ 13-16)

Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկե-ղեցին, խրախուսելով ու պահանջելով իր զա-վակներին ընթերցել և սերտել Սուրբ Գիրքը, Փիլիպպոս առաքյալի օրինակով հարցնում է. «Հասկանո՞ւմ ես արդյոք, ինչ որ ընթերցում ես» (Գործք Ը 31):

Մեր մեղավոր միտքն անգոր է առանց առաջնորդության ընդգրկել Աստծու խոս-քում պարփակված ան-ընդգրկելի աստվածա-յին իմաստությունը. «Այս պատճառով,- գրում է ս. Գրիգոր Լուսավորիչը,- Աստված տվեց մարգարեներ, առաքյալներ, հայրապետներ ու

վարդապետներ՝ որպես ուսուցիչներ, որպեսզի տեղյակ և հմուտ դարձնեն մեզ Աստծու բարի կամքին»:

Հետևաբար նրանք, ովքեր ուզում են ուղղափառորեն ընկալել Ս. Գիրքը, քննել նրա խորին խորհուրդները, պետք է դիմեն Եկեղեցու սրբազան ավանդությանը՝ հայրերի ու վարդապետների մեկնողական գրականությանը, քանզի Եկեղեցին է Սուրբ Գրքի միակ պահպանն ու մեկնիչը. «Միայն Եկեղեցում է պահվում, գրում է ս. Կղեմես Աղեքսանդրացին, ճշմարիտ գիտությունը. ով մեկնում է Ս. Գիրքը հակառակ եկեղեցական ավանդության, նա կորցրել է ճշմարտության չափանիշը»: Իսկ ս. Իլարին գրում է. «Եթե մեկը Եկեղեցում չէ, անհնար է, որ նա հասկանա Աստծու խոսքը»:

Եվ ինչպես որ մայրերն են նախքան իրենց մանուկներին կերակրելը կակղեցնում կոշտ կերակուրները, այնպես էլ «Եկեղեցու վարդապետներն առաքելական և մարգարեական խորին ու ծածուկ խոսքերը նախ իրենք են որոճում և ապա, դյուրըմբռնելի դարձնելով, կերակրում են հավատացյալներին, այսինքն՝ իմաստնացնելով տգետներին՝ խորհրդագրագ են դարձնում աստվածային օրենքների ուսմանը», - գրում է Սարգիս Շնորհալին:

Իսկ հպարտությամբ սեփական մտավոր ու հոգևոր կարողություններին ապավինելը և ինքնահասճ քննությունն ու եզրահանգումները հղի են բազում վտանգներով. «Ինչքա՛ն մոլորվեցին վարքով և վարդապետությամբ, երբ կուրաբար հետևեցին Ս. Գրքի այս կամ այն պատգամին և ականջ չզրեցին նախնիների կողմից մեկնված ու բացատրված պատգամներին... Շատ հերետիկոսություններ այսպես են ծագել՝ նկատելով միայն ճշմարտության մի մասը» (Մեկն. չորից Աւետարանաց):

Մովսեսն ընդունեց Տասնաբանյա օրենքը Հոգուց... և նրան վկա մարգարեները գրեցին՝ դյուրացնելով այն: Նույն Հոգով և առաքյալները գրեցին և առավել հայտնապես ճանաչեցրին: Նույն Հոգով նույն բանը վարդապետները թարգմանեցին և մեկը մյուսից դյուրըմբռնելի դարձրին (Հովհաննես Մանդակունի):

Ո՛չ խիստ խորությամբ թաքցնել անիմանալի բաները, ո՛չ էլ չափազանց պարզաբանությամբ Աստծու խորհուրդները դյուրալուր դարձնել, այլ միջակ ուսմամբ տալ Գրոց իմացությունը, որպեսզի ո՛չ դյուրընկալությամբ արհամարհվի, ինչպես դյուրագյուտ իրը, և ո՛չ էլ ուսանել կամեցողներն անիմացության պատճառով կորցնեն ճանաչելու հույսը, այլ սակավ

Ջանքով ժողովեն Սուրբ Գրոց խոսքերը սրտի հիշատակարանում (ս. Գրիգոր Նարեկացի):

Մեր մեջ խոսողները շատ են, կարդացողները՝ քիչ: Սակայն ոչ ոք չպետք է իր հաճույքի համար աղավաղի Աստծու խոսքը: Ավելի լավ է խոստովանել սեփական անգորուծյունը՝ չսքողելով Աստծու ճշմարտությունը, որպեսզի պատվիրանազանցությունից բացի չմեղանչենք նաև Աստծու խոսքի խեղաթյուրմամբ՝ սխալ մեկնաբանությունով (ս. Մաքսիմ Խոստովանող):

Ով Ավետարանն ու բովանդակ Աստվածաշունչը մեկնում է կամայականորեն, նա դրանով իսկ մերժում է սուրբ հայրերի՝ Սուրբ Հոգով մեկնությունը: Ով մերժում է Սուրբ Գրքի մեկնությունը Սուրբ Հոգով, նա, անկասկած, մերժում է նաև Ս. Գիրքը: Եվ Աստծու խոսքը՝ փրկության խոսքը, հանդուգն մեկնիչների համար դառնում է մահվան հուր և երկսայրի սուր, որով այդպիսիք իրենց սրախողխող են անում հավիտենական կորստյան համար (Բ Պետ. Գ 16, Բ Կորնթ. Բ 15-16): Սրանով իրենց հավիտենապես սպանեցին Արիոսը, Նեստորը, Եվտիքեսը և մյուս հերետիկոսները, որոնք Ս. Գրքի իրենց ինքնահաճ և հանդուգն մեկնությամբ աստվածանարգ դարձան:

«Ես ու՞մ եմ մայելու, եթե ոչ՝ հեզերիմ ու խոնարհնե-

րիճ և Արանց, ովքեր դողում են Իմ խոսքից» (Եսայի 42, 2),- ասում է Տերը: Այդպիսի՛ն եղիր Ավետարանի և նրանում ներկա Տիրոջ հանդեպ (ս. Իգնատի Բրյանչանինով):

Բ. ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ՄԱՏՉԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԵՐՏԵՐԸ

Գաղտնի բաները մեր Տեր Աստծուն են, իսկ հայտնիները՝ մեզ ու մեր որդիներին հավիտյան, որպեսզի կատարենք այս օրենքների բոլոր խոսքերը:

(Բ Օրենք ԻԹ 29)

Սուրբ Գրքի ընկալումն առհասարակ իրենից անհաղթահարելի դժվարություններ չի ներկայացնում: Չկա մի մարդ, որի համար այս Գիրքը բոլորովին անհասանելի ու անհասկանալի լինի: «Սուրբ Հոգու շնորհը,- արդարացիորեն նկատում է ս. Հովհ. Ոսկեբերանը,- հենց նրա համար ընտրեց մաքսավորին, ձկնորսներին, վրանագործին և հովիվներին՝ հասարակ ու անուս մարդկանց՝ զրելու այս Գրքերը, որպեսզի անուսներից ոչ մեկը չտրտնջա ընկալման խրթնությունից, որպեսզի բոլորն էլ հասկանան, թե ինչ են ասում այս Գրքերը, որպեսզի արհեստավորն ու ծառան, այրին ու ամե-

նատգետ մարդը Սուրբ Գիրքը լսելուց օգուտ
և խրատ ստանա»։ Այդուհանդերձ, չի կարելի
ասել, թե Աստվածաշնչում ամեն բան հասկա-
նալի է յուրաքանչյուրի համար¹։

Այն ամենը, ինչ Աստվածաշունչը կամենում
է ուսուցանել մեզ, և ինչ-որ բան՝ նաև նրանց,
ովքեր սուր միտք չունեն, այնքան պարզ ու
ակնհայտ է արտահայտում, որ ոչ միայն ծածկ-
ված չէ գաղտնի իմաստի շղարշով, այլև արտա-
հայտելով իր իսկ հասկացություններն ու մտքե-
րը բառերի բուն իմաստով՝ բնավ մեկնողական
գրականության կարիք չունի։ Իսկ որոշ հատ-
վածներ այնքան են պատված և ասես մթնեցված
խորհրդավորությամբ, որ դրանց քննությունն
ու ըմբռնումը մեր առջև հառնում է իբրև վար-
ժանքների ու հոգսերի մի անծայրածիր դաշտ։
Աստված է կարգել այս բանը բազում պատ-
ճառներով. նախ՝ որ հոգևոր ըմբռնման համար
բոլորովին անմատչելի աստվածային գաղտնիք-
ները չբացահայտվեն բոլոր մարդկանց՝ նույն
գիտելիքի և ունակության տեր թե՛ հավատաց-
յալներին և թե՛ անհավատներին։ Երկրորդ՝ որ
հավատացյալների մեջ ի հայտ գան անհոգնե-
րի գաղջությունը և ջերմեռանդների նախան-
ձախնդրությունն ու ջերմեռանդությունը, երբ

¹ Աճդ, էջ 23:

վերջիններիս առջև հառնում է հասկանալու անծայրածիր դաշտը: Ուստի Աստվածաշունչը լավագույնս բաղդատվում է բերրի, պտղաբեր դաշտի հետ, որն աճեցնում ու պտղաբերում է բազմապիսի պտուղներ, որոնց մի մասը մարդու սննդի համար պիտանի է հում վիճակում, մյուսները, եթե կրակի վրա եփվելով ու կակղելով չկորցնեն իրենց տտիպուլթյան խստուլթյունը, մարդու սննդի համար կհամարվեն անպիտան կամ վնասակար: Իսկ ուրիշներն հարմար են և՛ այս, և՛ այն ձևով օգտագործվելու համար և հում՝ տտիպ վիճակում էլ զգվելի ու վնասակար չեն, սակայն կրակի վրա եփվելով՝ ավելի օգտակար են դառնում...

Նման բան նկատում ենք նաև հոգևոր գրվածքների այս բերրի այգում, որտեղ որոշ մասեր փայլում են հստակ, ակնառու, տառացի նշանակուլթյամբ, այնպես որ կարիք չունեն խոր մեկնաբանուլթյան և պարզ, տառացի իմաստով էլ սնում են լսողներին, օրինակ՝ «Լսի՛ր, Իսրայել, մեր Տեր Աստվածը մեկ Տեր է: Քո Տեր Աստծու՛ն պիտի սիրես քո ամբողջ հոգով, քո ամբողջ էությանը ու քո ամբողջ ուժով» (Բ Օրենք 2 4-5):

Իսկ որոշ խոսքեր, եթե այլաբանական մեկնուլթյամբ չճշտվեն և հոգևոր հրի բովում չփափկացվեն, ապա առանց վնաս պատճառե-

լու բնավ չեն կարող ներքին մարդու համար փրկարար սնունդ ծառայել, և դրանց ընդունումից ավելի շատ վնաս կլինի, քան որևէ օգուտ: Օրինակ՝ «Թող ձեր գոտիները մեջքներիդ պնդված լինեն, և ճրագներդ՝ վառված». կամ՝ «Թող վաճառի իր վերարկուն և իր համար սուր գնի» (Ղուկ. ԺԲ 35, ԻԲ 36). և՝ «Ով որ իր խաչը չի վերցնում և Իմ հետևից չի գալիս, Ինձ արժանի չէ» (Մատթ. Ժ 38):

Չափազանց խստակրոն որոշ վանականներ՝ նախանձախնդիր Աստծուն, բայց ոչ՝ խոհեմությանը, բառացիորեն հասկանալով այս բանը, փայտե խաչեր էին պատրաստում և միշտ կրում ուսերի վրա, ինչը տեսնողների ոչ թե շինությանն էր ծառայում, այլ ծիծաղն էր շարժում:

Իսկ որոշ խոսքեր հարմարորեն և անհրաժեշտաբար տարածվում են թե՛ տառացի և թե՛ այլաբանական ըմբռնման վրա, այնպես որ և՛ այս, և՛ այն բացատրությունը հոգուն կենսական ավիչ է մատակարարում: Օրինակ՝ «Եթե մեկը քո աջ ծնոտին ապտակ տա, նրան մյուսն էլ դարձրու» (Մատթ. Ե 39). կամ՝ «Եվ երբ ձեզ հալածեն այս քաղաքում, կփախչեք դեպի մեկ ուրիշը» (Մատթ. Ժ 23), և՝ «Եթե կամենում ես կատարյալ լինել, գնա վաճառի՛ր քո ունեցվածքը և տո՛ւր աղքատներին. և երկնքում գանձեր կունենաս. և դու արի՛ Իմ հետևից» (Մատթ. ԺԹ 21) (ս. Իոան Կասիան):

Առակի այն խոսքը, որ ասում է. «Կա՛թ կթիր, և յուղ կլիճի, բայց եթե պտուկները շատ ճմլես, արյուն կգա» (Առակ. 1, 33), այս է ասում. կաթ կլթիր Սուրբ Գրքից, և յուղ կլինի քեզ համար՝ գործեր կատարելով: Իսկ եթե «պտուկները շատ ճմլես, արյուն կգա», այսինքն՝ չի կարելի առավել «ճմլել» խոսքը և քննել, որպեսզի զազրատես արյուն չհոսի: Այստեղ կարող է թվալ՝ ինչ-որ երկիմաստություն կա, քանզի Սողոմոն Իմաստունն ասում է՝ առավել մի՛ քննիր խոսքը, իսկ Տերը սաստում է հեղգերին՝ քննեցե՛ք Գրքերը: Ասենք, որ չեն հակասում իրար. Սուրբ Գրքերը նույն Սուրբ Հոգուց են թելադրված, բոլորը համահունչ են իրար և ճշմարտությամբ են ասված: Տասը կետով բացահայտենք այս բանը:

Առաջին միտքն այն է, որ բոլոր խոսքերը երեք տեսակի են լինում, այսինքն՝ դյուրահասկանալի, դժվար ըմբռնելի և անըմբռնելի: Դյուրահասկանալին խոսքի մեջ է, դժվար ըմբռնելին՝ խոսքից դուրս, իսկ անըմբռնելին գերիվեր է խոսքից: Արդ, դյուրահասկանալին ուսանելի է առանց քննության, դժվար ըմբռնելիին քննությամբ են հասնում, իսկ անհասանելիին և անճառին լուսթյամբ պատվի՛ր: «Քննեցե՛ք Գրքերը» ասելով՝ Տերը նկատի ունի դժվար հասանելին, իսկ Սողոմոն Իմաստունը՝ անհասանելին ու անճառը:

Երկրորդ՝ Արարչին ու արարածներին վերաբերող խոսքեր. այն խոսքը, որ Արարչի մասին է, ճանաչելը կյանք է, քննելը՝ հանդգնություն, հավատալը՝ փրկություն. իսկ արարածներին վերաբերողը քննության՝ մթ ճանաչիր:

Երրորդ՝ խոսքը երկու տեսակի է լինում՝ հայտնի և գաղտնի: Հայտնին մեզ է շնորհված Աստծուն ճանաչելու համար, իսկ գաղտնին միայն Ինքը գիտե, «Ում մոտ ծածկված են իմաստության և գիտության բոլոր գանձերը» (հմմտ. Ա թագ. Բ 3): Ինչպես ասում է Մովսես մարգարեն, «գաղտնի բաները մեր Տեր Աստծուն են, իսկ հայտնիները՝ մեզ ու մեր որդիներիս» (Բ Օրենք ԻԹ 29): Արդ, եթե դու ամեն բան քննես, ապա Աստծուն քննելու համար ի՞նչ ես թողնում: Այդ նկատի ունի Սողոմոն Իմաստունը, երբ ասում է՝ մի՛ քննիր գաղտնին, իսկ Տերը հրամայում է քննել հայտնին և ճանաչել:

Չորրորդ՝ Սուրբ Գրքի որոշ տեղերում իմաստի ըմբռնումը ամփոփված է խորքում, որոշ տեղերում՝ երեսին, ինչպես որ ջրհորներում է. մի տեղ ջուրը լինում է խորքում, իսկ ուրիշ տեղ՝ երեսին: Արդ, այն, որ ջուրը երեսին է, չպետք է խոր փորել ու իջնել, որովհետև ջուրը կկորչի, նույնպես և երեսին ամփոփված խոսքի իմաստի դեպքում է. չպետք է խոր քննության ենթարկել, թե չէ կկորչի միտքը. այս իմաստով

է ասու՞մ առավել չճմլել, որ արյուն չելնի:

Հինգերորդ՝ ասում է, թե դու, ո՛վ տգետ մարդ, որ անվարժ ես ու մտքով տկար, մի՛ քննիր Գրքերի խոսքերը և մոլորութեան մեջ մի՛ ընկիր, ինչպես աշխարհական մարդիկ և ումիկները: Դու միայն կթիր հավատի կաթը, ինչ որ ասում է քեզ օրենքը, հավատա՛ և կուսավորվես: Եվ դու, որ կարող ես քննել և վարժ ու կիրթ ես մտքովդ, մի՛ քննիր երկբայութեամբ և թյուրութեամբ ամենայն խոսք. այլ որը կարող ես, ուղղութեամբ իմացիր, որը չես կարող, մի՛ քննիր և երկբայութեան ու թյուրութեան մեջ մի՛ գցիր խոսքն ու միտքդ: Քանզի այսպիսի թյուր և երկբայութեանը հուսահատ ու թերահավատ կդարձնի քեզ խոսքի պատճառով, և կկործանվես (ս. Գրիգոր Տաթևացի):

Ճշմարիտ անգիտութեամբ և անհասութեամբ հավատում ենք, որ ամենայն մարդ Աստծո պատկերն է, սակայն ինչպե՞ս, միայն Աստծուն է իմանալի: Բայց զարմանում եմ նրանց վրա, ովքեր ավելի, քան իրենց չափն է, ջանում են և ձգտում ըմբռնել անհասն ու անըմբռնելին: Բայց մեր՝ տգետներիս կարծիքն է, որ այդպիսիներն ամենևին չգիտեն Սուրբ Գիրքը, ոչ էլ Հոգու զորութիւնը, որ Գրքում է (Գիրք Թղթոց):

Գ. ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ԱՆՍՊԱՌ- ՀԱՐՍՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Երբ ես մտքիս աչքերը Գրքերի խորհրդով վեր բարձրացրի՝ տեսնելու շնորհների գիտության անքննելի խորքը, բացեցի սիրտս՝ հավաքելու ներսում դժվար տեսնվածը և քննելու, տեղեկանալու և հասու լինելու նրա գիտության խորքին, իմ տկար մտքի հասողությունից դուրս մնացածն այնպես զարհուրեցրեց ինձ, որ կարծես թե այն ճանաչելու համար պատրաստ էի մոռանալ այն գիտությունը, որը ստացա բացելու պահին:

Ինչպես որ հարբածը որքան խմում, այնքան ավելի է ծարավում, նույնպես և նա, ով Աստվածաշնչի խորհուրդների շուրջ խորհում է և խոկում, որքան ուսանում է, այնքան առավել է ցանկանում ուսանել, քանզի գիտե, որ չի հասնի Սուրբ Գրքի գիտության լրմանը, և մտքի այդ ցանկությունն այրում է, ինչպես հոգեմաշ ցավը, քանզի սակավ հասողության միջոցով ճանաչում է մնացած անբավելին և այդ գիտության ցանկությամբ վարակվում, ինչպես ցավով: Սակայն այդ ցավերն ու հոգսերն առողջության պատճառ են լինում (ս. Գրիգոր Նարեկացի):

Ինչպես որ անուշահոտ նյութերն ինչքան շատ են հարվում մատների մեջ, այնքան ավելի են բուրում, այնպես էլ Սուրբ Գիրքն է. որքան շատ ես ջանում խորասուզվել նրա մեջ, այնքան շատ գանձեր ես գտնում:

Աստվածաշնչի ընթերցանությունը նման է գանձի: Ինչպես որ գանձի մի փոքրիկ մաս կարող է շատ հարստացնել ստացողին, այդպես էլ Սուրբ Գրքի կարճ ասույթում կարելի է մեծ գորություն և մտքերի անճառելի հարստություն գտնել: Ս. Գրքում ոչինչ չի ասված հենց այնպես և առանց պատճառի, այլ նույնիսկ ամենակարճ խոսքը մեծ գանձ է պարունակում: Աստծու խոսքը նման է ոչ միայն գանձի, այլև հարահոս ջրառատ աղբյուրի (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Կարելի է մի ամբողջ դար ապրել և անդադրում կարգալ միայն Ավետարանը կամ Նոր Կտակարանը և այդպես էլ մինչև վերջ չյուրացնել: Թեկուզ հարյուր անգամ կարդա, բայց կարդալու շատ-շատ բան կմնա (եպիսկոպոս Ֆեոֆան):

Եթե կարդալ չգիտես, մի՛ հեռացիր այնտեղից, որտեղ կարելի է լսել և օգուտ ստանալ, քանզի գրված է. «Եթե իմաստուն մարդ տես-

Անս, առավոտից Արա մո'տ եղիր, և թող քո ոտքը մաշի Արա դռան սեւը» (Սիրաք 2 36): Սա օգտակար է ոչ միայն կարգալ չիմացողներին, այլև իմացողներին համար, քանզի շատերն են կարգուժում և չգիտեն, թե ինչ են կարգուժում (ս. Եփրեմ Ասորի):

Պետք չէ կարծել, թե որոշ չափով ճանաչելով ավետարանական ճշմարտությունը՝ կարելի է հանգստանալ՝ համարելով այն լավագույնս սերտված, և այլևս չկարգալ սուրբ Ավետարանը:

Առաջին՝ մեր հիշողությունը մտապահում է միայն այն, ինչը միշտ կրկնում ենք և ինչով միշտ հետաքրքրվում ենք:

Երկրորդ՝ ճշմարտությունը նույնքան անսպառ է, որքան անսպառ է աստվածգիտությունը:

Ինչպես գրում է ս. Իսահակ Ասորին. «Իմաստության շավիղը վերջ չունի. նա անընդհատ վեր է ընթանում մինչև իրեն հետևողին Աստծու հետ միավորելը: Նրա հայտանիշը հենց այն է, որ նրա ճանաչողությունն անսահման է, քանզի Իմաստությունն Ինքն Աստվածն է»:

Ս. Գրքում, անշուշտ, խորություններ կան, բայց՝ այնպիսիք, որոնց մեջ փղերը ընկղմվում են, իսկ գառնուկները լողում, ինչպես դիպուկ ասել է Օգոստինոս Երանելին՝ կամենալով

զուգահեռ անցկացնել Ս. Գրքի վրա մեծագույն ամբարտավանությամբ հարձակվող այս աշխարհի իմաստունների և Քրիստոսի որդիների միջև, որոնք խոնարհ և ուսանելու պատրաստ հոգով են ձեռնամուխ լինում Աստվածաշնչին:

Եվ որքան առավել է մարդը հարստանում ճշմարտությամբ, այնքան առավել է ձերբազատվում մեղքից, այնքան առավել է լուսավորվում նրա բանականությունը և մաքրագործվում նրա սիրտը, այնքան առավել է մերձենում Աստծուն արդեն այս աշխարհում¹:

Օպտինյան մենաստանի ծերերից մեկն ասում է. «Բովանդակ Աստվածաշունչը գաղտնիքներով է պարուրված: Նա խորություն ունի: Նրա իմաստն անսպառ է: Անկարելի է հասկանալ ամբողջը: Ինչպես մեկը մյուսի հետևից կարելի է հանել սոխի կեղևները, այնպես էլ Սուրբ Գրքի պարագայում է. մարդը հասկանում է մի իմաստ, որի տակ անթեղված է մեկ ուրիշը՝ ավելի խորը, երկրորդին հաջորդում է երրորդը, և այդպես շարունակ:

Ահա այդպես է Տերը լուսավորում Իրեն փնտրողների բանականությունը: Աստվածաշնչում բացի արտաքին երեսից կա նաև ներքի-

¹ Какою духовную литературу читать. М.,1998, стр.14

նը, այսինքն՝ բացի առանձին փաստերից կա նաև այդ նույն փաստերի խոր նախօրինակային իմաստը: Այդ իմաստը բացահայտվում է մարդու մտքի մաքրագործման համապատասխան»:



ՄԱՍ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Ա. ԱՍԾՈՒ ԽՈՍՔԸ ՄԵՉ ՎՐԱ ԹՈՒՅԼ ՆԵՐԳՈՐԾԵԼՈՒ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Իսկ սուսկը այս է նշանակում. սերմը Աստծու խոսքն է: Որոնք որ ճանապարհի եզերքին են, այդ նրանք են, որ լսում են, և ապա սատանան գալիս հանում է խոսքը նրանց սրտից, որպեսզի չհավատան և չփրկվեն: Եվ որոնք որ ապառաժի վրա են, այդ նրանք են, որ երբ լսեն, խնդությամբ են ընդունում խոսքը, բայց արմատ չեն բռնում. սրանք միաժամանակ հավատում են, իսկ փորձության ժամանակ՝ հեռանում: Իսկ այն, որ փշերի մեջ ընկավ, այդ նրանք են, որ երբ լսում են խոսքը, աշխարհի հոգսերով, հարստությամբ և զվարճությամբ զբաղված լինելով՝ խեղդվում և անպտուղ են լինում: Իսկ այն, որ պարարտ հողի վրա է, նրանք են, որ բարի և զվարթագին սրտով լսելով խոսքը՝ ընդունում են այն և հարատևելով պտուղ են տալիս:

(Ղուկ. Ը 11-15)

Ինչո՞ւ է այսօր Աստծու խոսքը թույլ ներգործում մեզ վրա: Ինչո՞ւ է հնում քրիստոնյաներն ավելի զգայուն էին նրա նկատմամբ: Առաջին խոչընդոտը, որը թույլ չի տալիս, որ Աստծու խոսքն աճի և հասունանա մարդու սրտում, ծուլությունն ու անփութությունն են: Հիսուս Քրիստոս Իր սերմնացանի առակում

այս մասին ասում է. «Մի մաս սերս ընկալ ճանապարհի եզերքին» (Ղուկ. Ը 5): Ճանապարհը խորհրդանշում է ծուլլ ու անբան մարդու սիրտը (ըստ ս. Հովհ. Ոսկեբերանի մեկնություն): Ինչպես ճանապարհին թափված սերմն է անցորդների ոտքի կոխան դառնում, այդպես էլ ծուլլ ունկնդիրը ուշադրություն չի դարձնում Աստծու խոսքին: Նրա համար դատարկ և ունայն պատմություններն ավելի ախորժեղի են, քան իրեն քրիստոնեական կյանքի մեջ հաստատող խրատները: Ահա նման անփութություն մի օրինակ:

Մի հույն վարժապետ չէր կարողանում հասնել այն բանին, որ ժողովուրդն իրեն ունկնդրեր, երբ խոսում էր պետական կարևորագույն գործերի մասին: Այդժամ նա սկսում է պատմել մի մտացածին պատմություն այն մասին, թե ինչպես մի պատանի ամռանը մի մարդու ավանակ է վարձում, որ մի քաղաքից մյուսը գնա: Երբ կեսօրին արևը սկսում է կիզել, երկուսն էլ ցանկանում են շոգից պատսպարվել ավանակի ստվերի ներքո, սակայն վիճելով՝ սկսում են հրմշտել իրար ստվերի համար: Պատանին ասում է, որ ինքն է վարձել ավանակը, ուստի նրա ստվերը ևս իրեն է պատկանում, իսկ տերը, թե՛ վարձով է տվել առանց ստվերի: Պատմելով

այսքանը՝ վարժապետը թողնում է իր տեղը, որ հեռանա, սակայն ժողովուրդը ետ է պահում նրան՝ պահանջելով, որ ավարտի պատմությունը և ասի, թե ինչպես լուծվեց վեճը: Այդժամ վարժապետը ծիծաղում է և ասում. «Ի՛նչ մարդիկ եք դուք: Ավանակի ստվերի մասին լսել ուզում եք, իսկ հայրենիքի փրկության մասին՝ ոչ»:

Այդպիսին են որոշ քրիստոնյաներ. երբ նայում են, լսում կամ կարդում ունայն բաներ, բնավ չեն ձանձրանում, թեկուզ այն տևի մի ամբողջ օր: Իսկ Աստծու խոսքը կարդալու կամ լսելու ժամանակ չունեն:

Մյուս խոչընդոտը, որը թույլ չի տալիս, որ Աստծու խոսքն արմատավորվի մարդկանց սրտերում և պտղաբերի, խստասրտությունն է: Հիսուս Քրիստոս խստասիրտ մարդկանց նմանեցնում է քարերի. «Եվ ուրիշ մի մաս ընկալ ապառաժի վրա. երբ բուսավ, չորացավ խոնավություն չլինելու պատճառով» (Ղուկ. Ը 6): Ինչպե՞ս է մարդը դառնում քարի նման: Մեղքի մեջ հարատևելով: Իմաստունն ասում է. «Ամբարիշտն արհամարհում է չարիքները, երբ հասնում է դրանց խորքերը» (Առակ. ԺԸ 3), այսինքն՝ երբ մարդը վարժվում է անօրեն գործերի, չի լսում ո՛չ խղճի խայթոցները, ո՛չ էլ քարոզիչների հանդիմանությունները:

Երրորդ խոչընդոտը կենցաղային հոգսերն ու հաճույքներն են: Փրկիչը այս ամենը արտահայտեց «փշեր» բառով. «Եվ ուրիշ մի մաս ընկավ փշերի մեջ. ու փշերը նրա հետ բուսելով՝ այն խեղդեցին» (Ղուկ. Ը 7): Քիչ չի պատահում, երբ մարդիկ խանդաղատանքով, երբեմն էլ արցունքով են իրենց մեջ ընդունում Աստծու խոսքը, թվում է՝ ուզում են մաքրագործվել մեղքերից ու ճշմարիտ ուղի գտնել: Հետագայում, սակայն, չցանկանալով զրկվել որևէ ժամանակավոր բարիքից կամ էլ ցանկանալով առավել բազմապատկել հարստությունը, իրենց հոգևոր տկարության պատճառով մնում են այնպիսին, ինչպիսին եղել են: Ուստի Տերն ասում է. «Ձեք կարող ծառայել Աստծուն և մամոնային» (Մատթ. 24): Մանավանդ մարմնական կրքերն ու արծաթասիրությունը թույլ չեն տալիս, որ Աստծու խոսքը պողաբերի մարդու սրտում: Սրանք են փրկարար սերմերի՝ Աստծու խոսքի ընդունման և հոգում պահելու հիմնական խոչընդոտները¹:

¹ Как читать Библию?, Москва, 1996, стр. 12-14

Բ. ՍՈՒՐԲ ԳԻՐՔԸ ՉԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

*Իմ ժողովուրդը անանվեց անուն, ով իմացություն չունի.
քանի որ դու մերժեցիր իմացությունը, ես էլ քեզ կմերժեմ:
(Օսեե Դ 6)*

Ինչո՞ւ ենք անփուլթ հոգևորի նկատմամբ և Սուրբ Գրքի ընթերցվածքներին ուշադրություն չենք դարձնում, որի պատճառով Աստված հակառակվելով՝ տանջում է մեզ: Որովհետև մենք օտարոտի հոգով ծանրաբեռնեցինք մեր միտքը և խարխափում ենք, ինչպես խավարում: Մեկը որովայնին է ծառայում իբրև խուժուղուժ տիկնոջ և սպասավորում, ինչպես Աստծուն, մեկը պարծենում է անառակությամբ, ուրիշը չի ճանաչում պոռնկության տափանքը և, մարմնի ցանկությամբ գերված, խոզի օրենքով թավալվում է ցեխի մեջ, մեկ ուրիշը ծառայում է կռապաշտությանը և կործանող արծաթին, իբրև տիրոջ՝ հարկ է տալիս, իսկ ոմանք էլ, հետևելով ատելությանը, ռխակալությանը, նախանձին, եղբորը զրպարտելուն կամ էլ անօրինություններին, անձնատուր են լինում մարմնականին՝ զրկվելով ճշմարիտ Հոգուց, այսինքն՝ Սուրբ Գրքի ընթերցանությունից: Եվ չեն իմանում, որ բոլոր չարիքներն անուսուլթյունից են ներս թափանցում և ապականում հոգին: Այսպիսի

ժանտ մարդիկ ոչ միայն չեն ընթերցում, այլև Ս. Գիրք ընթերցելն ավելորդ գործ են համարում:

Արդ, այսպիսիք ողբի ու արտասուքների են արժանի, քանզի, կույր լինելով, զրկվում են արդարության Արեգակի ճառագայթներից և պատժվում (Սարգիս Ծնորհալի):

Ինչպես որ արհեստն իր գործերով է կատարյալ լինում, և արհեստավորը, որքան էլ հմուտ լինի, առանց գործերի ոչնչի չի կարող հասնել, այդպես էլ քրիստոնեությունը, որ ամենամեծ արհեստն է, իր գործերով կարող է կատարյալ լինել: Իսկ քրիստոնեության գործիքը Աստվածաշունչ Մատյանի խոսքերն են. պետք է և պատշաճ է բոլորին դրանք այնքան իմանալ, որ ուրիշներից սովորելու կարիք չզգացվի, քանզի անսուտ է Քրիստոսի խոսքը. «Փնտրեցե՛ք և կգտնեք, բխսեցե՛ք, և կբացվի ձեր առաջ» (Մատթ. Է 7): Սակայն շատերը բազում պատճառներ են բերում, ինչպես՝ երեխաներին մեծացնելը, կանանց հոգսերը հոգալը, թագավորական հարկերը, և այդ իսկ պատճառով հանձն չեն առնում այդպիսի աշխատություն:

Ուստի աղաչում ենք, որ երբ ուրիշներից խոսքերը լսեք, հոժարությա՛մբ մտապահեք, գեթ այնչափ, որչափ հոգ եք տանում նյութա-

կան բաներ կուտակելու մասին: Թեպետ անհարիր է այս համեմատությունը, սակայն նույնքան սեր ցուցաբերեք խոսքը լսելու հանդեպ, քանզի Սուրբ Գրքի չիմացություն պատճառով բյուրավոր չարիքներ են պատահում: Ինչպես որ ոչ ոք չի կարող առանց լույսի ուղիղ գնալ, այդպես էլ նրանք, ովքեր չեն հայում աստվածային Գրքերի ճառագայթներին, հանապազմեղանջում են (Բարսեղ վարդապետ Շոմ):

Ավետարանը նկարագրությունն է նոր Մարդու հատկությունների, որը երկնավոր Տերն է (հմմտ. Ա. Կորնթ. ԺԵ 47-48): Այս նոր Մարդը բնությունաբ Աստված է: Իր սուրբ ցեղի մարդկանց, ովքեր հավատում են Իրեն և Իրենով կերպարանափոխվում, Նա շնորհով դարձնում է աստվածներ:

Դուք, որ թավալվում եք մեղքերի գարշահոտ ու կեղտոտ ճահճում, հաճելի եք գտնում այն: Բարձրացրե՛ք ձեր գլուխները, նայե՛ք ջինջ երկնքին. այնտեղ է ձեր տեղը: Աստված ձեզ պարգևում է աստվածների արժանապատվություն, իսկ դուք, մերժելով այն, ընտրում եք այլ բան՝ կենդանիների արժանապատվություն, այն էլ՝ ամենապիղծ: Ուշքի՛ եկեք: Թողե՛ք ժանտահոտ ճահիճը, սրբագործվե՛ք մեղքերի խոստովանությունաբ, մաքրագործվե՛ք ապաշ-

խարուժյան արտասոււքներով, զարդարվե՛ք խանդաղատանքի արցունքներով, վե՛ր կացեք հողից, բարձրացեք երկի՛նք. ձեզ այնտեղ կտանի Ավետարանը: «Քանի դեռ լույսը ձեզ հետ ունեք», այսինքն՝ Ավետարանը, որտեղ Քրիստոսն է, «հավատացե՛ք լույսին, որպէսզի լույսի որդիներ լինեք» (Հովհ. ԺԲ 36) (ս. Իգնատի Բրյանչանինով):

Արդյոք մաքո՞ւր եք դուք, արդյոք սուրբ ե կատարյա՞լ եք առանց Ավետարանն ընթերցելու ե այս հայելու մեջ նայելու կարիքը չունե՞ք: Թե՞ շատ այլանդակ եք հոգով ե վախենում եք ձեր այլանդակությունից: «Մոտեցե՛ք Տիրոջն ու լո՛ւյս առեք, ե թող ձեր երեսը չամաչի» (Սաղմ. Լ Գ 6) (ս. Իոան Կրոնշտադտսկի):

Անմիտ է նա, ով չի իմանում Աստծու կամքը ե ըստ իրեն իմաստուն է, ով գործում է սեփական մտածողությամբ՝ հավատով չհամապատասխանեցնելով իր գործերը Տիրոջ խոսքերին:

Նախ՝ նրա մտածողության մեջ ոչինչ չի համարվի բարի, ե նա ոչինչ չի խորհի սկզբունքների մասին, եթե նախապես Տիրոջ պատվիրաններով չիմաստնանա Աստծու կամքին համապատասխան թե՛ խոսքերի ե թե՛ գործերի մեջ... Քանզի «մենք անձամբ մեզմից որևէ բան խորհելու կարող չենք, այլ Աստծուց է մեր կարողություն-

նը» (Բ Կորնթ. Գ 5), Ով մարդուն գիտությունը սովորեցրեց (ս. Բարսեղ Կեսարացի)¹:

Սիրով ջամբենք հոգևոր ստինքների խոսքի կաթը և հոժարությամբ զմայլվենք Սուրբ Հոգու պարգևներով, որպեսզի չմնանք ինչպես մի անմշակ ու անարդյունք անդաստան, որ միշտ սերմանվում է և սերմնակորույս լինում. զո՛ւր աշխատանք և ընդունա՛յն հոգնություն:

Այսպիսին են ցրված միտք ու զբաղված բարք ունեցողները, որոնց մոտ սպառվել է աստվածային Կտակարանների ունկնդրության սերը, որոնք շրջում են աշխարհում, ինչպես կույրն ու ակնազուրկը: Քանզի կա՛մ բնավ չեն ընթերցում և կա՛մ ինչ որ ընթերցում են, ոչ թե՛ սիրով ու փափագով, այլ՝ որպես հարկադիր մի բան և պարտքերի հատուցում: Քանզի ոչինչ ավելի ողորմելի չէ, քան Սուրբ Գրքի հանդեպ սիրո և աստվածային պատվիրանների վերծանության բաղձանքի սպառումը (Խոսրով Անձևացի):

«Արմատավորված նախապաշարումներից է այն կարծիքը, ըստ որի՝ Աստվածաշունչը ծայ-

¹ «Ինչպես վկայում են սուրբ հայրերը, ճշմարտապես Աստծու կամքը փնտրող քրիստոնյայի առաջին հատկանիշն է, սեփական մտածումներն ու կարծիքները մի կողմ դրած, Աստծու խոսքի հավատարիմ սերտմանն ու յուրացմանը տրվելը» (Տիգրան Խաչատրյան, Գանձասար, Ա հատոր, էջ 143):

րեծայր կարդալը և՛ ձանձրալի է, և՛ անօգուտ, գրում է մի հեղինակ: Այս նախապաշարման ազդեցության ներքո ես մինչև 35 տարեկան դառնալս չէի համարձակվում ձեռնամուխ լինել Կենաց Գրքի ուսումնասիրությանը, թեպետ այդ ընթացքում ընթերցել էի բազում գրքեր, որոնք իսկապես և՛ ձանձրալի էին, և՛ անօգտակար: Հիմա, երբ արդեն կարդացել եմ, համոզված կերպով ասում եմ, որ Սուրբ Գիրքն ընթերցելը ձանձրալի չէ և ծայրաստիճան օգտակար է, որ Կենաց Գրքի չիմացությունը ամոթալի տգիտություն է քրիստոնեական ժողովուրդների մտավորականության համար, և որ հենց այստեղ է ամփոփված մարդկային բանականությանը մատչելի ամենակոռ աշխարհայացքը, ամենավսեմ տեսլականը և ամենակատարյալ բարոյականությունը»¹:

Աստծու խոսքի ունկնդրությունն ու ընթերցանությունը թե՛ անցյալում և թե՛ այսօր դիմադրություն է հանդիպում, այն է՝ լսողներն ու ընթերցողները չեն կատարում Աստծու խոսքը, չեն ուղղվում, որով առավել են դատապարտվում. «Այն ծառան, որ գիտե իր տիրոջ կամքը, բայց նրա կամքի համաձայն չի պատրաստի, շատ ծեծ կուտի» (Ղուկ. ԺԲ 47): Նման թյուրիմացության

¹ Աճդ, էջ 22:

դեմ առարկել է դեռևս Տիմոթեոս Ալեքսանդրացին. «Եթե չենք էլ կատարում, ապա չենք էլ կարող մեր անձերը չհանդիմանել նրա համար, որ լսելով՝ չենք հնազանդվում: Սեփական անձի հանդիմանությունը փրկություն մասն է: Հոգևոր ընթերցանություն օգտակարությունը կասկածողներն անտեսում են այն հանգամանքը, որ խոսքը հազվադեպ է գործում շոշափելի, տեսանելի կերպով, այլ գրեթե միշտ՝ քիչ-քիչ, աստիճանաբար, աննկատ, ինչպես սնունդն ու օդն են կազդուրում հիվանդին: Հեթանոսական խավարի երկրում Դանիել մարգարեն սիրում էր բացել դեպի Երուսաղեմ նայող պատուհանը: Այնպես էլ մենք, որ նանրությունը գերված հոգի ունենք, պետք է ուղղենք աչքն այնտեղ, որտեղ փայլում է Աստծու լույսը, և խոնարհեցնենք ականջը դեպի Աստծու խոսքը»¹:

Ասացե՛ք ինձ՝ ձեզնից ո՞վ է, որ քրիստոնեական Գիրքը տանը ձեռքն առնելով՝ ուշադրությունը կարդում և ջանում է ճանաչել Աստվածաշունչը: Ոչ ոք չի կարող այդ բանն ասել իր մասին: Շաշկի ու գառեր շատ-շատերի մոտ կգտնեմ, իսկ Աստվածաշունչ ոչ ոք չունի, բացառությամբ քչերի: Վերջիններս էլ նման են Գիրքը չունեցողներին. նրանք թաքցնում են

¹ Աճդ, էջ 22-23:

այն ինչ-որ տեղ կամ պահում պահարանում և հոգ չեն տանում այն կարգալու մասին: Ո՞րն է դրա օգուտը, ասացե՛ք ինձ: Աստվածաշունչը մեզ չի շնորհված նրա համար, որ ունենանք այն որպես գիրք, այլ՝ որպեսզի դրոշմենք այն մեր սրտերում:

Իսկ ինչպե՞ս են նրանք արդարացնում իրենց այս հանցանքը: «Ես,- ասում է,- վանական չեմ, կին ունեմ, երեխաներ, տան հոգսերն եմ քաշում»:

Ահա թե ինչն է ամեն բան վարակում և կործանում. դուք կարծում եք, թե միայն վանականներն են պարտավոր կարգալ Աստվածաշունչը: Ընդհակառակը, դուք նրանցից առավել՝ դրա կարիքն ունեք:

Հատկապես ձեզ՝ աշխարհականներիդ է հարկավոր այս բժշկությունը, քանզի ապրում եք աշխարհում և ամեն օր հարվածներ ստանում. մեկ կինդ է քեզ զայրացնում, մեկ՝ տղադ վրդովեցնում ու ցասումդ առաջ բերում, մեկ՝ հետապնդում է հակառակորդդ, մեկ՝ նախանձում ընկերդ... Հաճախ կա՛մ սպառնում է դատավորը, կա՛մ աղքատությունն է ընկճում, կա՛մ հարազատիդ կորուստն է վշտացնում, կա՛մ երջանկությունն է հպարտացնում, կա՛մ էլ դժբախտությունն է ճնշում քեզ: Կարճ

ասած՝ մեզ ամեն կողմից պաշարում են բազում պատուհասներ ու անախորժություններ, որոնք անխուսափելիորեն մղում են հոգսերի, շփոթվելու, վշտանալու, անհանգստանալու, մեծամտանալու: Ամեն կողմից մեզ վրա են սուլում այնքան նետեր, որ անընդհատ Սուրբ Գրքի զրահի կարիքն ունենք, ...քանզի անհնար է, անհնար է, ասում եմ, որ որևէ մեկը փրկված լինի կամ կարողանա փրկվել առանց Ս. Գրքի ընթերցանության:

Եթե հարցնելու լինեմ, ասացեք ինձ, թե ո՞վ այստեղ ներկաներիցդ կկարողանա թեկուզ մի սաղմոս կամ որևէ այլ սուրբգրային հատված անգիր ասել: Ոչ ոք: Եվ զարմանալին միայն դա չէ, այլև այն, որ դուք՝ հոգևոր գործերում պղերգներդ, սատանայականի նկատմամբ ավելի արագավազ եք, քան հուրը: Եթե հանկարծ մեկի մտքով անցնի հարցնել ձեզ դիվական երգերի, անառակ ու տուփալի եղանակների մասին, ապա կհամոզվի, որ շատերն են քաջատեղյակ ու հաճույքով երգում են դրանք: Իսկ ինչպես են արդարանում, եթե մեղադրում ես այդ բանում: Ես, ասում է, վանական չեմ, կին ու երեխաներ ունեմ և տան հոգսերն եմ հոգում: Ողջ չարիքն էլ հենց նրանից է, որ կարծում եք, թե իբր Ս. Գրքի ընթերցանությունը վա-

յել է միայն վանականներին, այնինչ դուք նրա կարիքն անհամեմատ ավելի շատ ունեք: Այս բժշկությունը մանավանդ հարկավոր է աշխարհականի համար, ով ապրում է աշխարհում և ամեն օր նորանոր հարվածներ ստանում: Ուստի Աստվածաշնչի ընթերցանությունն ավելորդ համարելը անհամեմատ ավելի վատ է, քան այն չընթերցելը: Այդպիսի միտքը սատանայական ներշնչանք է (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Գ. ԱՍՏՎԱԾԱՀՈՒՆՉԸ ԵՎ ՄՅՈՒՄ ԳՐՔԵՐԸ

Եղբայրներ, ձեզ համար այս բանը օրինակ բերեցի իմ անձով և Ապողոսի անձով, որպեսզի մեզնից սովորեք ավելի բան չիմանալ, քան ինչ որ կա Գրվածքներում, որպեսզի ոչ մի մարդ, ավելի քան ընկերը, չգոռոզանա ընկերոջ վրա:

(Ա. Կորնթ. Դ. 6)

Թող ոչ ոք, բացի Աստվածաշունչ գրքերից, բնավ որևէ բան չկարդա: Ինչի՞ համար է պետք Սուրբ Հոգու փոխարեն պիղծ հոգով լցվել: Որովհետև ով ինչ խոսքի մեջ որ վարժվում է, դրա հոգին էլ ընդունում է, թեև այդ բանում նա վտանգ չի տեսնում, ինչպես որ տեսնում են փորձառուները (ս. Բարսեղ Կեսարացի):

Նախնիների օրենքներն ամբողջությամբ պահենք. չփորձենք լուծարել Աստծու օրենքները և հաստատել մեր ավանդությունը... Երուսաղեմի՛ ավետարանիչներ, բարձրացրե՛ք ձեր ձայները, մի՛ վախեցեք ավանդություններից (ս. Ներսես Լամբրոնացի):

Գիտելիք ձեռք բերելու համար կարդալը մի բան է, իսկ խրատի համար կարդալը՝ մեկ այլ բան: Առաջին դեպքում շատ է ընթերցվում, իսկ երկրորդ դեպքում շատ ընթերցել պետք չէ. հենց որ կարդացածից ինչ-որ բան ընկնում է սրտիդ մեջ, կա՛նգ առ և մտածի՛ր՝ փորձելով նաև պարզել և ավելի խորացնել այդ միտքը սրտիդ մեջ: Սա նույնն է, ինչ այն դարձնել Աստծու մասին խոկալու առարկա: Այս եղանակով կսնուցեք և կաճեցնեք ձեր հոգին, ոչ թե պարկի պես կլցնեք այն (ս. Ֆեոֆան Զատովորցի):

Ավետարանը տարբեր է այլ գրքերից, որովհետև կրթում է սիրտն ու հոգին: Կաթից ավելի սննդարար կերակուր է այն, Գողգոթայի խաչի փեթակի մեջ պատրաստված մեղրն է՝ իբրև նոր մանանա (Խրիստոս Զայրիկ):

Ավետարանն այն Գիրքն է, որից ավելի բարձր մտավորական արտադրություն լույս եկած չէ (Մաղաքիա արք. Օրմանյան):

Այստեղ է փիլիսոփայությունը, քանզի ամեն կեցութեան պատճառները Արարիչ Աստծու մեջ են: Այստեղ է բարոյագիտությունը, որովհետև լավ և ազնիվ կյանքը ամբողջանում է այն ժամանակ, երբ սիրում են այն, ինչ հարկ է սիրել, այսինքն՝ Աստծուն և մերձավորին, և այնպես, ինչպես հարկ է սիրել: Այստեղ է տրամաբանությունը, քանզի բանական հոգու ճշմարտությունն ու լույսը Աստվածն է: Այստեղ է նաև առավել գովելի պետական բարօրությունը, քանզի պետությունը լավագույնս պահպանվում է հավատի և կայուն համաձայնութեան հիմքով ու միութեամբ, ընդ որում սիրո նպատակը համընդհանուր բարիքն է, իսկ վսեմագույն և ճշմարտագույն բարիքը Աստվածն է: Եվ արդեն այս դարում ոմանք ապացուցել են, որ բոլոր փիլիսոփայական գիտությունների և արվեստների հիմքը ավելի շատ Ս. Գրքում է, քան որևէ այլ տեղ: Սուրբ Հոգու տեսչությունը պարզապես զարմանք է հարուցում. ճիշտ է, Նա ամենից առաջ ձգտում է լուսավորել անտեսանելին ու հավիտենականը, բայց և միաժամանակ տեղ-տեղ բացահայտում է բնականի և արհեստականի հիմքերը՝ առաջնորդելով յուրաքանչյուր խոհեմ խորհուրդ և արարք: Հեթանոս փիլիսոփաների մոտ հազիվ

Թե հանդիպի այս ամենի ստվերը (Օգոստինոս Երանելի):

Եղբայրներ՛ր, սրտի լսելիքով որսացե՛ք Փրկչի յուրաքանչյուր ավետարանական խոսքը և պահե՛ք սրտում. դա մարդկային խոսք է, որը հաճախ լինում է սուտ, դատարկ, անզոր և մոլորեցնող, այլ Աստծու խոսք է, ճշմարտության խոսք, ամենազոր խոսք: Տիրոջ յուրաքանչյուր խոսքը կյանք է մեզ համար, և Փրկչի շուրթերով ասված բոլոր խոսքերը կկատարվեն մինչև վերջին հովտը¹. ոչինչ էի անցնի:

Կարդալով աշխարհիկ ստեղծագործություններ, ամսագրեր ու թերթեր՝ դու հետաքրքրվում ես արտաքին աշխարհի իրադարձություններով: Մի՛ անտեսիր ներաշխարհը ու հոգիդ. նա ավելի մոտ է քեզ ու ավելի թանկ: Ամենից շատ ու ամենից հաճախ ընթերցիր Ավետարանն ու սուրբ հայրերի գրվածքները, քանզի քրիստոնյայի համար Աստվածաշունչ Գրքեր չընթերցելը մեղք է (ս. Իոան Կրոնշտադտսկի):

Անհրաժեշտ է նշել, որ կրոնին նվիրված բոլոր գրքերը չեն, որ նույն նշանակություն ունեն քրիստոնյայի հոգու և կյանքի նպատա-

¹ Հովտ, նշանախեց՝ երբայերեմի փոքրագույն նշանագիրը: Փխբ.՝ կետ, նշան:

կի համար, որն է Սուրբ Հոգու ստացումը: Կարելի է մտքերով անել գիտակցությունը առանց սրտի զգացմունքներին դիպչելու, սակայն այդ այնքան էլ օգտակար չէ քրիստոնյայի համար սիրտը կրքերից ու մոլություններից մաքրագործելու և սրտում քրիստոնեական առաքինություններ հաստատելու առումով:

Հարկ է հիշել Պողոս առաքյալի խոսքերը. «Գիտությունը հպարտացնում է, բայց սերը՝ հաստատում» (Ա Կորնթ. Ը 1):

Սրտի նշանակությունը մոռացող և աստվածաբանական հարուստ ու բազմակողմանի գիտելիքներ ձեռք բերել տենչացող քրիստոնյաներին պետք է զգուշացնել, որ այստեղ գուտ մտահայեցողական կյանքի վտանգ կա: Վարդապետ Սոֆրոնին ծեր Սիլուանի մասին իր գրքում քրիստոնյայի հոգու համար հաճախ ամուլ այս աշխատանքի մասին ասում է. «Խորագիտակ աստվածաբանը ծերի գրվածքների մասին թերևս ասի. «Ես այստեղ աստվածաբանական մտքերի հարստություն չեմ տեսնում, ինչպես նաև՝ դավանաբանական իմացություն»: Նա այդպես կարտահայտվի այն պատճառով, որ նրա ոգեղինությունը պատկանում է հոգևոր կյանքի այլ անդաստանի»:

Աստվածաբան ռացիոնալիստը զբաղված է

բազում խնդիրներով և փորձում է դրանց լուծումը գտնել բանական մտահայեցողության ոլորտում: Նրա իրական հոգևոր փորձառությունը մեծ չէ. այն բանականության ոլորտից է, ոչ թե՝ Աստծու հետ կենդանի հաղորդակցությունից:

Իր լայն գիտական էրուզիցիան և խոր մտածական փորձառությունը նա համարում է հոգևոր հարստություն և այնքան բարձր է դասում, որ ամեն մի ուրիշ փորձառություն նրա աչքում մղվում է երկրորդ պլան:

Աստծու հետ հաղորդակցություն փնտրող, Աստծով ապրող իրապես հոգևոր մարդու համար ակնհայտ է ռացիոնալիստի հրապուրանքի միամտությունը: Նա ինչ-որ առումով տարակուսում է, չի հասկանում, թե ինչպես խելացի մարդը կարող է բավարարվել սեփական անհիմն կռահումներով և վերացական կառույցներով:

Այստեղ անհրաժեշտ է հիշել նաև այն, թե որքան խիստ էր արտահայտվում ծեր Վարսանովի Օպտինսկին այն աստվածաբանական գիտությունների մասին, որոնք դասավանդվում էին իր ժամանակի (XX դ. սկզբի) ճեմարաններում և հոգևոր ակադեմիաներում: Նա ասում էր. «Հոգո՛վ ընթացեք, տեսե՛ք, թե ճեմա-

րաններում ու հոգևոր ակադեմիաներում ի՛նչ անհավատություն, նիհիլիզմ ու մեռելություն կա. և այս ամենը առանց զգացմունքի ու հասկանալու անգիր անելու պատճառով է: Սանի համար տարօրինակ է, անհասկանալի է միայնակ եկեղեցի գնալը, մի անկյունում կանգնելը, լաց լինելը, խանդաղատվելը. այդ ամենը խորթ է նրան» (Նիկոն Օպտինսկի):

Դ. ԱՍՏՎԱԾԱՀՈՒՄՆԸ ԵՎ ԱՂԱՆԴՆԵՐԸ

Այժմ էլ ձեր մեջ կարող են լինել սուտ ուսուցիչներ, որոնք, սարդեցնելով կորստաբեր հերձվածներ են ներմուծելու և, ուրա՛նալով Տիրոջը, որ իրենց գնեց, իրենց վրա արագահաս կորուստ են բերելու:

(Բ Պետ. Բ 1)

Մենք նույնպես ամենից առաջ սկսում ենք բոլոր բարիքների գլխից՝ հավատից, և այն լսողներիդ ենք ներկայացնում՝ ոչ թե նոր բան ավելացնելով, այլ առաքյալների, մարգարենների, սուրբ հայրերի հիմքի վրա համառոտ խոսքով կառուցելով, որպեսզի որևէ մեկը չչեղվի ճշմարտությունից՝ անուս տգետների խոսքերն ունկնդրելով, որոնք ոչ թե ուղղափառ Եկեղեցու վարդապետության համաձայն են, այլ

Աստվածաշունչ Մատյանից դուրս բաներ են և դեպի կործանում են առաջնորդում լսողներին (ս. Ներսես Ծնորհալի):

Խմենք Աստծու խոսքի կաթը Աստվածաշունչ Մատյանի ստինքներից... Եվ կրթենք մեր մտքի քիմքը Աստվածաշունչ Մատյանի գիտությամբ, որպեսզի մեզ և մեր ընկերներին փրկենք հերձվածողների հրապուրանքներից... Աստվածաշունչ Մատյանի գիտությամբ քննենք այլաղանդների բազմաթիվ վարդապետությունները և տեսնենք, թե նրանց դավանած վարդապետությունը ընդհանրական առաքելական Եկեղեցո՞ւնն է... Իսկ մենք միմիայն սուրբգրային վարդապետությամբ այս ամենը պահենք, այլև Աստծուն աղոթենք (Սարգիս Ծնորհալի):

Մենք, երբ հերձվածողների¹ դեմ ենք

¹ Եթե նախկինում աղանդների գաղափարական առանցքը կազմում էր սուրբգրային այս կամ այն գաղափարի թյուր մեկնությունը՝ հակառակ Եկեղեցու ուղղափառ դավանանքի և ավանդության, ապա այսօր աղանդները որդեգրել են նոր՝ չլսված հանդուգ գործելակերպ: Ի տարբերություն մեր սահակ-մեսրոպյան և առհասարակ բոլոր հին ավանդական թարգմանությունների՝ բնագրի լեզվին և ոգուն հարազատ մնալու հիմնարար սկզբունքի, նրանք խմբագրում են Աստվածաշունչն ըստ իրենց դավանանքի՝ անճանաչելիորեն աղավաղելով Սուրբ Գրքի խորագրերն ու սրբազան բնագրերը: Այսպես, Եհովայի վկաների Սուրբ Գրքի «Նոր աշխարհ» թարգմանությունը Հին և Նոր Կտակարանների փոխարեն գործածել է համապատասխանաբար «Եբրայական գրություններ» և «քրիստոնեական հունական գրություններ»: Սեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի և Սուրբ Հոգու Աստվածությունը փաստող վկայություն-

մարտնչում, այստեղից Սուրբ Գրքից ենք սպառնազինվում: Պողոս առաքյալը ասում է. «Աստծու շնչով գրված ամեն գիրք օգտակար է ուսուցման, հանդիմանության...»: Պետք է ստուգությամբ քննել ամեն ինչ, քանզի Աստվածաշունչ Գրքերի խոսքերը հոգևոր զենքեր են... Չգիտե՞ք, որ Գրքերը միայն առաջին մարդկանց համար չգրվեցին, այլև՝ մեզ համար: Չե՞ք լսել Պողոսի խոսքը. «Բայց որպես խրատ գրվեց մեզ համար, մեզ, որոնց համար հասել է հավիտյանների վախճանը» (Ա Կորնթ. Ժ 11), կամ՝ «որպեսզի համբերությամբ և Գրքերի պարզևած մխիթարությամբ հույսն ընդունենք» (Հռոմ. ԺԵ 4): Այսուհետև փութանք ստուգությամբ քննել Գրքերը, քանզի չենք կա-

ները կամայականորեն նենգափոխվել են, անհետացել են դժոխք և դրախտ հասկացությունները. մահվանից հետո, ըստ նրանց, հոգին մեռնում է, և այլն: Ս. Մայիլյանն իր «Ժամանակակից աղանդները Հայաստանում» գրքում այս թարգմանության առնչությամբ գրում է. «Ըստ էության՝ Ս. Գիրք չէ և կապ չունի Սուրբ Գրքի հետ այն առումով, ինչպես ընկալում են այդ քրիստոնյաները: «ՆԱ» թարգմանությունը ոչ թե Աստծու խոսքն է մարդկությանը, այլ՝ Կառավարության ղեկավար մարմնի հրահանգները մարդկությանը»:

Առհասարակ պետք է խստագույնս զգուշանալ աղանդների և մասնավոր հրատարակչությունների («Գեղեճ», «Կենաց խոսք», «Կենաց ջուր», «Կենդանի հոսք» և այլն) բոլոր հրատարակություններից և կարդալ միայն մայր Եկեղեցու հրատարակած Աստվածաշունչ Մատյանը՝ լինի այն գրաբար թե աշխարհաբար, իսկ ռուսերեն՝ միայն Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցու սինոդական հրատարակությունները:

Նշենք նաև, որ բողոքականների հրատարակած Սուրբ Գրքի ցանկում բացակայում են ինը երկրորդականոն գրքերը:

րող մեր փրկությանը հասնել, եթե հարածամ չզբաղվենք Գրքերի ընթերցանությամբ, ուղիղ ավանդությամբ և ստույգ վարքով (ս. Հովհաննես Ոսկեքերան):

Պետք է և պատշաճ է, որ ամենամանչան բանն իսկ առանց սուրբգրային վկայության չլինի: ... Արդ, ինձ էլ՝ այս ասողիս, հենց այնպես մի՛ հավատա, եթե այդ բանը Սուրբ Գրքից ցույց չտամ, որովհետև մեր այս հավատի վկայությունը ոչ թե բանիմացությունից է, այլ Սուրբ Գրքի հանդիմանությունից (ս. Կյուրեղ Երուսաղեմացի):

Պետք է քննել, խորհել և կատարել այն, ինչ աստվածահաճո է՝ Սուրբ Գրքի ճշմարիտ վկայությամբ, և չզբաղվել բազմախույզ խնդիրներով, որոնք հեռացնում են սուրբ հավատից (ս. Գրիգոր Լուսավորիչ):

Ուսանելով և լսելով ստացիր հավատը և պահիր միայն այն հավատը, որ ուսուցանված է սուրբ Եկեղեցուց և հաստատված բոլոր Սուրբ Գրքերով: Արդ, որովհետև ոչ բոլորը կարող են կարդալ Սուրբ Գիրքը. ոմանք՝ տգիտության, ոմանք էլ՝ իրենց ներսի տգիտությունը խափանել չջանալու պատճառով: Եվ որպեսզի հոգիները չկործանվեն, հակիրճ կարգադրությամբ ամփո-

փեցինք հավատի ուսուցումը: Փութալով կամենում եմ ավելին ուսուցանել՝ սրտերի մեջ մեծ ուշադրություն արձանագրելով: Զգուշացե՛ք՝ դրա մեջ կանխապես հաստատվելով... ամո՛ւր պահեք սա՝ որպես պաշար դարձնելով ձեր կյանքի ընթացքում, և սրանից բացի այլ բան չընդունեք: Նույնիսկ եթե մենք, մեր խոսքերը փոխելով, հակառակը ուսուցանենք, կամ թե մի թշնամի հրեշտակ, լուսո կերպարանք առնելով, կամենա խաբել ձեզ. «Եթե մենք կամ երկնքից իջած հրեշտակ ավետարանի ձեզ ավելին, քան այն, որ մեզնից ստացաք, նզովյա՛լ լինի» (Գաղ. Ա, 8-9): Եվ նախ նույն խոսքերի վրա ամրանալով՝ պահի՛ր մտքումդ հավատի համար, սակայն իր ժամանակին այդ խոսքերի ապացույցը սպասիր Սուրբ Գրքից ստանալ: Քանզի հավատի հաստատությունը դրվեց ոչ թե այնպես, ինչպես հաճո է մարդկանց, այլ ամբողջ Գրքից ամենահարմար խոսքերը հավաքված լինելով՝ ամբողջանում են հավատի հաստատության մեկ վարդապետության մեջ (ս. Կյուրեղ Երուսաղեմցի):

Ե. ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ Ի ՊԵՏԱ ԵՐԵԽԱՆՆԵՐԻ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ

Որովհետև մանկուց գիտես Սուրբ Գրքերը, որոնք կարող են իմաստուն դարձնել քեզ փրկության համար այն հավատի միջոցով, որ Քրիստոս Հիսուսի մեջ է:

(Բ Տիմ. Գ 15)

Ուզո՞ւմ ես, որ զավակդ բարեբարո լինի. սկզբից ևեթ դաստիարակի՛ր նրան համաձայն առաքյալի հորդորի՝ «Տիրոջ խրատով և ուսումով» (Եփես. 2 4): Մի՛ կարծիր, թե նրա համար ավելորդ բան է Սուրբ Գիրք լսելը. քանզի նա նախ և առաջ այնտեղից է լսելու. «Պատվի՛ր քո հորն ու մորը»: Հետևաբար սա հենց քեզ օգտակար կլինի: Մի՛ ասա. «Այդ վանականների գործն է. մի՞թե ես իմ որդուն վանական պիտի դարձնեմ»: Նրան վանական դարձնելու կարիք չկա, սակայն ինչո՞ւ ես վախենում այն բանից, ինչը նրա համար այնքան օգտակար է: Որպես քրիստոնյա՛ դաստիարակիր նրան:

Աշխարհականներին հատկապես անհրաժեշտ է իմանալ Սուրբ Գրքի վարդապետությունը և առավելապես՝ երեխաներին, քանզի այդ տարիքին է հատուկ ծայրահեղ անխոհեմությունը: Ամոթ չէ՞ արդյոք երեխաներին ուղարկել արվեստներ ու գիտություն սովորե-

լու և չհոգալ «Տիրոջ խրատով և ուսումով» նրանց կրթելու մասին: Այդ իսկ պատճառով մենք առաջինն ենք ճաշակում նմանօրինակ դաստիարակության պտուղները, քանզի երեխաներին դաստիարակում ենք հանդուգն, անժուժկալ, անհնազանդ ու ստոր: Չանե՛նք այդ բանը, այլ անսանք երանելի Պողոսի հորդորին, օրինակ ծառայենք՝ մանուկ հասակից նրանց ստիպելով ընթերցել Ս. Գիրքը:

Ոչ ոք թող չասի ինձ, թե մենք երեխաներին Աստծու խոսքով զբաղեցնելու կարիքը չունենք: Ոչ միայն պետք է զբաղեցնել, այլև՝ միմիայն այդ մասին հոգալ: Սակայն ձեր տկարությունների պատճառով է, որ չեմ պնդում այդ. բնավ ետ չեմ պահում նրանց այլ զբաղմունքներից, ինչպես նաև ձեզ՝ հասարակական գործերից: Ըստ իս՝ միանգամայն արդարացի է յոթ օրերից մեկը բոլորիս Տիրոջը նվիրել: Քանզի որքա՛ն անհարիր է ծառաներից պահանջել, որ զօր ու գիշեր ծառայեն մեզ, իսկ մեզ կարճ ժամանակ իսկ Տիրոջը չտրամադրել: Ընդ որում, մեր ծառայությունը Նրան ոչինչ չի տալիս, քանզի Աստված ոչ մի բանի կարիք չունի, այլ հենց մեր օգտի համար է: Ձեր երեխաներին հանդեսների տանելիս գիտությունն ու որևէ այլ բան խոչընդոտ չեք համարում: Իսկ հոգևոր օգուտ

ստանալուց խորշում եք՝ այն սին անվանելով: Էլ ինչպե՞ս չզայրացնեք Աստծուն, երբ ամեն ինչ սովորեցնում եք երեխաներին՝ այդ բաների համար ժամանակ գտնելով, իսկ նրանց՝ Աստծուն նվիրելու գործը նկատում եք վաղաժամ ու դժվարին: Ո՛չ, այդպես չէ, եղբայրնե՛ր: Հենց այս տարիքն է, որ առավելապես նմանօրինակ հորդորների կարիքն ունի:

Հասակը մատաղ է. փութով յուրացնում է այն, ինչ ասում են իրեն, և ինչպես կնիքն է դրոշմվում մեղրամոմի վրա, այնպես էլ երեխաների հոգում՝ այն, ինչ լսում են: Ընդ որում, նրանց կյանքը հենց այդ ժամանակից արդեն սկսում է հակվել կա՛մ արատին, կա՛մ առաքինությանը: Ուստի, եթե սկզբից և եթե, այսպես ասած, սեմից հեռացնենք նրանց արատից և առաջնորդենք ուղիղ ճանապարհ, ապա հետագայում դա արդեն նրանց սովորությունը և ասես էությունը կդառնա: Այլևս այնքան էլ քմահաճորեն չեն շեղվի դեպի վատը, քանզի սովորությունը կմղի բարի գործերի: Այդժամ նրանք ծերերից առավել հարգարժան կլինեն և քաղաքացիական գործերի համար՝ պիտանի՝ պատանեկան հասակից դրսևորելով մեծահասակների հատկություններ: Քանզի անհնար է, ինչպես առաջ էլ ասել եմ, որ Ս. Գրքի խոսքերը

ունկնդրելուց բավականութիւն ստացողներն ու նրա վարդապետութիւնն ըմբռնողները հեռանան այստեղից առանց որեւիցե իրական, մեծ բարիք ստանալու՝ դրանց հաղորդակցվողը լինի այր, կին թե պատանի:

Եթե մենք, մեր խոսքերին վարժեցնելով, ընտելացնում ենք գազաններին, ապա մի^օթե այս հոգեւոր վարդապետությամբ ավելիով չենք կարողանա ուղղել մարդկանց, մանավանդ որ մեծ տարբերութիւն կա այստեղի ու այնտեղի, բժշկութիւնների ու բժշկվողների միջև: Մեր միջի վայրենութիւնն էլ այնպիսին չէ, ինչպես գազաններինը. նրանցը ըստ բնության է, իսկ մերը՝ ըստ քմահաճության: Խոսքերի գորութիւնն էլ տարբեր է. այնտեղ այն բխում է մարդու մտքից, իսկ այստեղ՝ Հոգու գորութիւնից ու շնորհից: Այսպիսով, ով անձնատուր է լինում հուսահատությանը, թող խորհի գազաններին վարժեցնելու մասին և այլևս չի հուսահատվի:

Թող հանապազ այցելի այս հիվանդանոցը, թող հանապազ լսի Հոգու օրհնքները և, վերադառնալով տուն, մտապահի լսածը: Այսպիսով նա բարի հույսի ու խաղաղության մեջ կհաստատվի՝ սեփական փորձով զգալով հաջողութիւնը: Իսկ սատանան հենց որ տեսնի, որ

մարդու հոգում Աստծու օրենքն է գրված, իսկ սիրտը վերածվել է այդ օրենքի քարե տախտակների, այլևս չի մոտենա նրան: Քանզի, ուր երկնային գրերը դրոշմված են ոչ թե պղնձե սյան վրա, այլ Սուրբ Հոգով՝ աստվածասեր սրտերում և ճաճանչում են Նրա շնորհներով, այնտեղ նա նույնիսկ հայացք նետել չի կարող և հեռու կփախչի: Սատանայի և նրա ներշնչած խորհուրդների համար ավելի սարսափելի բան չկա, քան աստվածային ճշմարտություններով կլանված միտքը և միշտ այդ աղբյուրին կառչած հոգին: Աշխարհում ոչինչ ի գորու չէ այսպիսի հոգուն սասանել, թեկուզ տհաճություն պատահի, ոչ էլ կհպարտացնի ու կպանծացնի նրան հաջողությունը, այլ փոթորիկների ու խռովքի մեջ էլ խաղաղություն կվայելի: Եվ իսկապես էլ, մեր խռովահուզության պատճառը դրսում չէ, այլ՝ մեր հոգու տկարություններում: Եթե մեր հոգու տառապանքը պայմանավորվեր հանգամանքներով, ապա բոլոր մարդիկ էլ պարտադիր կճաշակեին այդ բանը: Քանզի բոլորս էլ նավարկում ենք միևնույն ծովով, հընթացս որի անհնար է խույս տալ ալիքներից ու փոթորիկներից: Եվ եթե կան այնպիսիք, ովքեր չեն ենթարկվում այեկոծության ու փոթորիկների, ապա ակներև է, որ փոթորիկն առաջաց-

նուժ է ոչ թե այս կամ այն հանգամանքը, այլ մեր հոգու վիճակը: Հետևաբար, եթե մենք մեր հոգին տրամադրենք այնպես, որ դյուրուլթյամբ տանի ամեն ինչ, ապա մեզ համար ո՛չ փոթորիկ կլինի, ո՛չ էլ խորտակում, այլ միշտ բարենպաստ անդորր կլինի (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Հնուժ բարեպաշտ քրիստոնեական ընտանիքներում երեխաներն¹ իրենց մտավոր կրթությունը սկսում էին Ս. Գրքի ուսումնասիրությունից: Այսպիսով, նրանց մտավոր կրթությունն ընթանում էր բարոյականի հետ միասին, ինչն իմաստնացնում էր նրանց մանկական ըմբռնումները, խրատում նրանց մատաղ սրտերը, և, բնականաբար, սերը Գրքի նկատմամբ խոր արմատներ պիտի արձակեր նրանց հոգում:

¹ Որոգիմեսի հայրը ամեն օր Ս. Գիրքը կարդալ և պատմել էր տալիս իր որդուն, որն առանձնակի սեր էր ցուցաբերում այդ պարապմունքների նկատմամբ և իր աստվածաբանական հարցերով զարմացնում հորը: Նրա հայրը վկայում էր, որ հաճախ էր գիշերը գաղտնի համբուրում իր որդու կուրծքը՝ իբրև «Սուրբ Զոգու տաճար»: Մանկուց Ս. Գիրքը սերտում էին ս. Գրիգոր Աստվածաբանը, ս. Զովհան Ոսկեբերանը, ս. Մակրիման և այլք:

Չերոմիմոս երանելին այսպիսի խորհուրդ է տալիս այրի Լիդիային նրա դստեր դաստիարակության առնչությամբ. «Թող ամեն օր քեզ հետ միասին մի քանի թերթ ընթերցի Ավետարանից և առաքելական թղթերից: Այսպիսով թող ամեն առավոտ քեզ ասես մի ծաղկեփունջ մատուցի՝ սրբազան Գրքերից քաղված: Թող այդ լինի նրա ամենազվխավոր հոգսը, ամենասովորական գործը...»:

Նմանօրինակ դաստիարակությունն էին որդեգրել նեոկեսարյան այն սուրբ ընտանիքում, որից սերում էր տիեզերական մեծ վարդապետս. Բարսեղը: Մայրը Բարսեղի քույր Մակրինային դաստիարակելիս սերտել էր տալիս այն գրքերը, որոնք հասկանալի էին աղջկան (հատկապես՝ Սողոմոնի Իմաստությունը): Իսկ այդ գրքերից՝ հատկապես այն, ինչն առաջնորդում էր առաքինի կյանքի: Մակրինան սաղմոսները գիտեր այնպես, որ դրանք իր բոլոր գործերում, որպես բարի ընկեր, ուղեկցում էին նրան: Մայրն արգելում էր դստերը կարդալ հեթանոսական ողբերգություններում ու կատակերգություններում հանդիպող կրքերի նկարագրությունները: Հետագայում Մակրինան նույն ոգով դաստիարակեց իր եղբայր Պետրոսին: Այդպես դաստիարակվեց նաև Բարսեղ Մեծը. «Աստծու ողորմությամբ ու մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի շնորհով,՝ ասում է նա,՝ դաստիարակվել եմ քրիստոնյա ծնողների կողմից՝ վաղ մանկությունից նրանցից սովորելով Սուրբ Գիրքը, որը և առաջնորդում էր ինձ դեպի ճշմարտության ճանաչողությունը»¹:

Հրեաների հին սովորությունն էր (որ պահվում են ցայսօր) իրենց երեխաներին նախ-

¹ Նույն տեղում, էջ 15:

քան արհեստներ սովորեցնելը դաստիարակել աստվածային Գրքերի ուսուցմամբ: Սա կարևոր խրատ է բոլոր ծնողներին, որ անձամբ կամ այլոց միջոցով հոգան նախկին բարվոք դաստիարակությամբ որդիներին Սուրբ Գրքին վարժեցնելու մասին, որը նրանց կյանքի բարեպաշտության հիմքն է (Գաբրիել վարդապետ Ավետիքյան):



ՄԱՍ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Ա. ԱՍՎԱԾԱՀՈՒՆՉԸ ՀԻՍՈՒՄ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՄԱՄԻՆ Է

*Քաննեցե՛ք Գրքերը, քանի որ կարծում եք, թե նրանցով
հավիտենական կյանք կունենաք: Բայց այդ Գրքերն իսկ
վկայում են իմ մասին:*

(Հովհ. Ե 39)

Աստվածաշունչը ստվարածավալ գիրք է՝
կազմված շուրջ մեկուկես հազարամյակի ըն-
թացքում շուրջ քառասուն հեղինակների՝
մարգարեների ու առաքյալների ձեռամբ, տար-
բեր լեզուներով (հիմնականում՝ եբրայերեն և
հունարեն, մասամբ էլ՝ արամերեն) և զանազան
գրական ժանրերով: Բայց և այնպես, Սուրբ
Գիրքը մեր առջև հառնում է որպես կուռ, բու-
վանդակուլթյամբ անխորտակելի, միասնական
ամբողջություն՝ գրված Սուրբ Հոգու անմիջա-
կան ներշնչանքով:

Ո՞րն է կամ, ավելի ճիշտ, ո՞վ է այս միաս-
նուլթյան առանցքը: Մեր Տեր Հիսուս Քրիս-
տոսը: Առանց այս ճշմարիտ քրիստոնեական
աշխարհայացքի ըմբռնման սրբազան պատ-

մուլթյան կարևորագույն իրադարձություններն ու իրողությունները դժվար հասկանալի, նույնիսկ անըմբռնելի են՝ սահմանափակված տեղի և ժամանակի մեջ, մինչդեռ նրանք տիեզերական, համամարդկային նշանակություն ունեն և բոլոր ժամանակների ու սերունդների համար են:

Ս. Գիրքը կազմված է երկու մասից՝ Հին և Նոր Կտակարաններից (Հին Կտակարան՝ 48 գիրք, Նոր Կտակարան՝ 27 գիրք), որոնց բաժանումը պայմանավորված է Հիսուս Քրիստոսի նկատմամբ դիրքորոշումով: Հին Կտակարանում Նա ներկա է որպես խոստացյալ Փրկիչ, Ում գալուստն ապագայում է կատարվելու, և դա կանխանշված է հատուկ մարգարեություններում, նախօրինակներում ու խորհրդանիշերում, իսկ Նոր Կտակարանում Հիսուսն իրականացնում է մարդու փրկությունը:

Ինքը՝ մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսը, բազմիցս հաստատում է այս իրողությունը. «Քննեցե՛ք Գրքերը, քանի որ կարծում եք, թե նրանցով հավիտենական կյանք կունենաք: Բայց այդ Գրքերն իսկ վկայում են Իմ մասին» (Հովհ. Ե 39), և «Սկսած Մովսեսից ու բոլոր մարգարեներից՝ մեկնում էր նրանց այն բոլորը, ինչ գրված էր Իր մասին բոլոր Գրքերում» (Ղուկ. ԻԴ 27, տե՛ս նաև Հովհ. Ե 46, Ղուկ. ԻԴ 44):

Նոր Կտակարանում չկա Փրկչի կյանքի, առաքելության, չարչարանքների ու մահվան վերաբերյալ մի փաստ, անգամ աննշան մանրամասնություն, որը Հին Կտակարանում նախանշված չլինի: Սուրբ Աթանաս Աղեքսանդրացին գրում է, որ Հին Կտակարանը շարադրված է միասնական Հոգով և շարադրված է Փրկչի մասին: Ընդ որում, մարգարեությունները ոչ միայն կանխասում, այլև հաճախ լրացնելով՝ լույս են սփռում նորկտակարանյան այս կամ այն իրադարձություն վրա, օրինակ՝ Եսայի մարգարեի ԾԳ գլուխը ոչ միայն պարզաբանում է Քրիստոսի չարչարանքների ու քավչարար մահվան խորհուրդը, այլև բացատրում է Հովհաննես Մկրտչի խոսքը. «Ահա Գառն Աստծու» (Հովհ. Ա, 29): Իսկ մարգարեությունների շղթան սկսվում է Ադամով. այդ իսկ պատճառով կոչվում է Նախաավետարան և հասնում է մինչև Հովհաննես Մկրտչի հայրը՝ Զաքարիան:

Նույնն է նաև խորհրդանիշերի, նախօրինակների պարագան: Նախօրինակ են կոչվում այն անձինք, պատմական իրադարձություններն ու առարկաները, որոնք, բացի իրենց ժամանակներում իրողություն լինելուց, խորհրդավորապես վերաբերում են ապագային և արտահայտում կամ կանխանշում են մեսիական որևէ

հատկանիշ: Օրինակ՝ Ինքը Քրիստոս նշում է անապատում Մովսեսի հրամանով բարձրացրած պղնձե օձի (Հովհ. Գ 14), Հովնանի՝ կեսիփորում երեք օր ու գիշեր գտնվելու (Մատթ. ԺԲ 40) Իր նախօրինակ լինելը: Քրիստոսի նախօրինակներն են Ադամը, Նոյը, Մելքիսեդեկը, Իսահակը, Մովսեսը, Ահարոնը, Հեսու Նավեն, Դավիթը, Սողոմոնը, ինչպես նաև քահանայապետները և այլք, մանանան, ամպի սյուներ, հինկտակարանյան զոհերը, տաճարը և այլն: Պողոս առաքյալը գրում է, որ Հին Կտակարանի բոլոր արարողություններն ու ողջ պաշտամունքը «գալիք բաների ստվերներն են. բուն մարմինը Քրիստոսն է» (Կող. Բ 17), կամ՝ «Արդարև, գալիք բարիքների ստվերն էր օրենքը և ոչ թե իրողությունների բուն կերպարանքը» (Եբր. Ժ 1), և որ այս ամենը «որպես խրատ գրվեց մեզ համար» (Ա Կորնթ. Ժ 11), և այլն:

Մատթեոսի (Ա 1-16) և Ղուկասի (Գ 23-38) Ավետարանների Հիսուսի ազգաբանությունները ոչ այլ ինչ են, քան բովանդակ հինկտակարանյան պատմության համառոտագրություն:

Սա է Սուրբ Գրքի ուղղափառ ընթերցանության և մեկնության մյուս կարևորագույն պայմանը:

**Բ. Ս. ԳԻՐՔՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ
ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱՅԱՅՔԻ
ԼՈՒՅՍԻ ՆԵՐՔՈ ԸՆԹԵՐՅԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

Հինկտակարանյան և նորկտակարանյան եկեղեցու կյանքի առանձին փաստերի իմացությունը բավարար չէ կուռ աշխարհայացք կազմելու համար: Առանց իր ամբողջության մեջ քրիստոնեական աշխարհայացքի հստակ ըմբռնման, սրբազան պատմության ամենանշանակալից փաստերն իսկ կորցնում են իրենց անանց կենսական նշանակությունը:

Իրապես, եթե չհասկանալով քրիստոնեական աշխարհայացքը՝ ես չգիտեմ մարդու երկրային կյանքի իմաստը, աստվածային հայտնություն ճշմարիտ նշանակությունը մարդկության համար, չեմ հասկանում Աստծու Որդու մարդեղացման փրկաբանական իմաստը, ի՞նչ անանց կենսական նշանակություն կունենա ինձ համար հավատը առանձին փաստերի, օրինակ՝ ջրհեղեղի, Եգիպտոսի հարվածների, Դավիթ թագավորի հանցագործության, կույս Մարիամից Փրկչի ծնունդի, մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի հրաչքների, հարություն ու երկինք համբարձվելու և այլնի նկատմամբ:

Միայն Աստծու փրկագործության, մարդու

երկրավոր կյանքի իմաստի և մարդկության համար աստվածային հայտնության հստակ ըմբռնումը կարող են հասկանալի դարձնել այս բոլոր փաստերի ճշմարիտ, անանց նշանակությունը: Կարող են հնարավորություն ընձեռել խոհեմ վերաբերմունք ունենալու իմ և այլոց մեջ բնակվող չարի և բարու հանդեպ, գիտակցաբար համաձայնեցնելու կյանքը այս փաստերի նկատմամբ հավատի հետ:

Ընդհանուր քրիստոնեական աշխարհայացքն ամենևին չհասկացող կամ նրա մասին խիստ որոշակի պատկերացում չունեցող մարդու համար նույնիսկ կոթողային աստվածաբանական-դավանաբանական գրականության ընթերցանությունն է անպտուղ և վտանգավոր: Միշտ վտանգ կա, որ նա կեղծ ու չափազանցված պատկերացում կկազմի այն հարցի մասին, որը պատահականորեն գիտե: Նա հազիվ թե կարողանա այդ հարցն ընդհանուր հայտարարի բերել մյուս բազմաթիվ հարցադրումների հետ, որոնց դերն ու նշանակությունը բնավ չի հասկանում: Եվ որքան շատ կարգա առանձին դատողություններ, այնքան ավելի նրա միտքը կխճողվի բացարձակապես իրար չհաղկապված աստվածաբանական գիտելիքների բավիղնեւում:

Այդպիսի մեկը, բախվելով գիտական անհեթեթ հեքիաթիկներից ամենաանհեթեթի վրահիմնված աշխարհայացքի հետևորդի հետ, կամ իրեն սթափ գնահատելու առաջին իսկ պահին դյուրությամբ կսասանվի, եթե արիություն չունենա խոնարհաբար խոստովանելու իր ամոթալի տգիտությունը քրիստոնեական աշխարհայացքի ըմբռնման հարցում՝ անկախ աստվածաբանական առանձին հարցերի մասին իր գիտելիքներից:

Հոգևոր կյանքի մասին ճիշտ պատկերացում կազմելու և Սուրբ Գիրքն ուղղափառորեն հասկանալու համար անհրաժեշտ է կարդալ ուղղափառ Եկեղեցու սուրբ հայրերի երկասիրությունները, որոնց աղբյուրն ու հիմքը Սուրբ Գիրքն է, որը և նրանք մեկնում են: Քանզի այդ գրավոր հոգևոր ժառանգության հեղինակները՝ սուրբ և աստվածաշնորհ հայրերը, ներշնչվել են նույն Սուրբ Հոգուց, Ով ներգործում էր մարգարեների և առաքյալների վրա, որոնց ձեռքով էլ մարդկությանը շնորհվեց աստվածային Հայտնությունը՝ Սուրբ Գիրքը¹:

¹ Աճղ, էջ 5, 6:

Գ. ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՄԱՆՐԱՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Թե ով, երբ և ինչ առիթով է հայտնել Աստծու այս կամ այն խոսքը, հավատացյալի համար էական է: Աստվածային ճշմարտությունը ճանաչելու համար դա է կարևորը: Հավատացյալի համար երբ, ինչ առիթով, ում միջոցով էլ որ երկրին հասած լինի աստվածային այս կամ այն ճառագայթը, բովանդակ Հայտնությունը Սուրբ Հոգուց է տրված: Եվ բխած լինելով անայլայլելի Աստծուց, Ում մեջ չկա «փոփոխման ստվեր»՝ այն չի կարող չունենալ համընդհանուր և հավիտենական նշանակություն՝ որպես կենդանի Աստծու անխախտելի կամք, աստվածային անփոփոխելի ճշմարտության երկրային արտացոլում:

Պատմական իրադարձությունները քրիստոնեական աշխարհայացքի համար ինքնին երկրորդական նշանակություն ունեն. առավել կարևորը նրանց ներքին, անանց իմաստն է, որը կարող է չնկատվել առաջին պլան մղված պատմական իրադարձությունների մեջ¹:

¹ Օրինակ՝ ջրհեղեղի պատմությունը նախ և առաջ մեղքի, դատաստանի, փրկության և նոր կյանքի մասին է, մինչդեռ տապանի չափսերը, կենդանիների քանակը, ջրհեղեղի տևողությունը և այլն երկրորդական հարցերից են:

Այս պատմական հետազոտությունների մեծ մասն ի գորու է բավարարել ոչ թե գիտակցություն խոհեմ պահանջները, այլ ավելի շուտ՝ աննպատակ հետաքրքրասիրությունը: Մեղսալից մարդկության կամքին այնքան հատուկ են թեթևամիտ հնարքները, որ յուրաքանչյուր նոր պատմական մանրամասնություն պատահություն է ընձեռում աստվածային հայտնություն գանձը վերածել ոչ պիտանի պատմական մի տեղեկատուի:

Հարկ է հստակ հասկանալ, որ Կենաց Գիրքը Աստու խոսքն է, որն ունի ոչ թե տեղային և ժամանակավոր, այլ համամարդկային և հավիտենական նշանակություն, և որ այս համամարդկայինն ու հավիտենականը հատուկ են աստվածաշնչյան յուրաքանչյուր անձի և Հայտնություն ամեն մի խոսքի:

«Ավետարանը,- գրում է մի հեղինակ,- վաղուց տեղի ունեցած և պատմություն գիրկն անցած իրադարձությունների արձանագրություն է. այն միշտ արդիական է, այն հավերժ է, ինչպես նրանում ամփոփված ճշմարտությունները, որոնք անդադրում իրականանում են մարդկանց կյանքում սերնդեսերունդ»:

Աստվածաշունչ Մատյանի ներքին իմաստի հենց այս ընկալումն է, որ պատմական մանրա-

մասնությունների պատճառով խաթարվում է շատերի համար՝ շեղելով ուշադրությունը հավիտենականից դեպի ժամանակավորն ու անցողիկը:

Ահա թե ինչու է հնարավոր մեզ բոլորիս ծանոթ ցավալի երևույթը, երբ աստվածաբանությունն ու Եկեղեցուն պատմությունը քաջատեղյակ մարդիկ ի զորու չեն քրիստոնեաբար մտածել և զգալ¹:

Գ. ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԻ ԸՆԹԵՐՅԱՆՈՒ- ԹՅԱՆ ՀԵՐԹԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ԸՍՏ ԳՐՔԵՐԻ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՄԱՏՉԵԼԻՈՒԹՅԱՆ

Աստվածաշնչյան բոլոր գրքերն էլ, թեպետ կուռ ամբողջություն են կազմում, սակայն տարբեր են թե՛ իրենց կարևորությունը և թե՛ մատչելիությունը, ինչն ինքնին ենթադրում է ընթերցանության՝ սրբազան գրքերի ընդհանուր ցանկից զանազանվող հերթականություն և առանձին գրքերի առավել խոր քննություն և սերտողություն:

Ս. Գրքի երկու անքակտելի մասերից առավելագույն հարգը Նոր Կտակարանինն է՝ իբրև

¹ ԱՄՊ, էջ 4-5:

Հնի լրումի¹: Իսկ նոր-կտակարանյան 27 գրքերի շարքում, բնականաբար, կարե-վորագույնները չորս Ավետարաններն են, որոնք նկարագրում են մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի կյանքը, առաքելութունը և քավչարար մահը, և շարադրում Նրա խոսքերն ու վարդապետութունը. «Աստված բազմապիսի ձևերով և այլազան օրինակներով նախապես խոսեց մեր հայրերի հետ մարգարեների միջոցով. այս վերջին օրերին մեզ հետ խոսեց Իր Որդու միջոցով, Ում ժառանգ նշանակեց ամեն ինչի և Ում միջոցով ստեղծեց տիեզերքը» (Եբր. Ա 1, 2):

Իրենց կարևորությամբ Ավետարաններին հաջորդում են Գործք առաքելոցն ու առաքելական թղթերը:

Ավետարանների այս գերակա հարգն իր արտահայտութունն է գտել նաև Եկեղեցու ընդհանրական աստվածաշտության մեջ: Սրբազան գրքերից միայն Ավետարանն է դրվում խորանում՝ սուրբ սեղանի վրա: Այն մատուցվում է հոգևորականներին ու հավատացյալներին՝ համբուրելու համար: Քահանան, իբրև մեծարանքի նշան, Ավետարանը բռնում է դաստառակով՝ թաշկինակով: Ավետարանական ընթերցվածքներն ընդգրկված են Մաշտոցի մեջ՝ իբրև հիվանդների բժշկության կանոն, և այլն:

¹ Տե՛ս «Աստվածաշունչը Յիսուս Քրիստոսի մասին է» գլուխը:

Հինկտակարանյան գրքերից քրիստոնյաների համար ամենակարևորը Սաղմոսարանն է, որը լայնորեն կիրառվում է ընդհանրական և առանձնական աստվածապաշտության մեջ: Սաղմոսները հոգևոր երգեր են, որոնք իրենց փառաբանական, գոհաբանական, պաղատական և ապաշխարական բնույթով նույնական են աղոթքների հետ, բայց այն առանձնահատկությունն ու տարբերությունն ունեն վերջիններից, որ հինկտակարանյան բովանդակ օրենսդրական, պատմական, իմաստություն և մարգարեական գրքերի կատարյալ խտացումն են:

Նորկտակարանյան գրքերի և Սաղմոսարանի դերը առանձնական աստվածապաշտության մեջ մեծ է և կարևորվել է Եկեղեցու հայրերի կողմից: Նշենք, որ Նոր Կտակարանի գրքերի և սաղմոսների քաջ իմացությունն ու անգիր իմանալը պարտադիր է եղել միջնադարյան վանքերում:

Սակայն նորկտակարանյան գրքերի առանձնահատուկ դերն ու կարևորությունը չի նսեմացնում հինկտակարանյան մյուս գրքերի արժեքը, այլ միայն աստիճանակարգում է: Հենց Հին Կտակարանի գրքերը նկատի ունի Պողոս առաքյալը, երբ ասում է. «Աստծու շնորհ գրված ամեն գիրք օգտակար է ուսուցման, հանդիմանության,

ուղղելու և արդարության մեջ խրատելու համար, որ-
պեսզի կատարյալ լինի Աստծու մարդը և պատրաստ՝
բոլոր բարի գործերի համար» (Բ Տիմ. Գ 16-17)¹:

Սակայն հինկտակարանյան գրքերի ընտ-
րույթյունը մանավանդ սկանակներից զգու-
շույթյուն է պահանջում:

Այսպես, ըստ Որոգիների վկայության՝ Իս-
րայելում մինչև 30 տարին բոլորելը արգելված
էր կարգալ Աստվածաշնչի սկիզբը, եզեկիելի
մարգարեության սկիզբն ու վերջը և Երգ երգո-
ցը: Ս. Աթանաս Աղեքսանդրացին Երգ երգո-
ցի համար մասնավորապես ասում է. «Նրա մեջ
ամեն ինչ սկզբից մինչև վերջ գրված է խորհր-
դաբար, առեղծվածային այլաբանությամբ. նրա
մեջ ամփոփված դավանական իմաստները ոչ թե
տառի մեջ են, այլ խորապես ծածկված են նրա
տակ... Ահա թե ինչու միայն կատարյալները
կարող են կարգալ այս գիրքը, սակայն նրանք
էլ կարգալիս պետք է նկատի ունենան այլա-
բանությունը, որպեսզի անիմաստների տգի-
տությամբ չծաղրվի նրա մեջ շարադրվածը»²:

Բանն այն է, որ այս գիրքը այլաբանորեն
պատմում է Փեսայի՝ Հիսուս Քրիստոսի և հար-

¹ Պողոս առաքյալի սույն տողերի գրության ժամանակ Նոր
Կտակարանը դեռևս կազմված չէր:

² Երգ երգոց՝ հանդերձ մեկնութեամբ նախնեաց, Երևան,
«Գանձասար», 1993, էջ 9-10:

սի՝ Եկեղեցու՝ մեկմեկու նկատմամբ կատարյալ սիրո մասին, և այս սերը նկարագրված է իբրև աղջկա սեր իր սիրեցյալի նկատմամբ, ինչը կարող է գայթակղել շատերին:

Սիրաքի գիրքը միշտ օգտակար է համարվել պատանիների համար: Այս բանն, ի դեպ, վավերացվել է առաքելական ՁԵ կանոնով և ավելի ուշ՝ Սիրոն կաթողիկոսի օրոք՝ 768 թ. գումարված Պարտավի ժողովի կողմից, որն իր ԻԴ կանոնում այդ գիրքը շահեկան է համարում հատկապես պատանիների համար. «Առ ի յուսուցանելոյ զձեր մանկունս գուսումն բազմամասն»¹:

Հինկտակարանյան գրքերի մատչելիությունն ըստ տարիքի և հոգևոր հասունությունից փաստվում է նաև ս. Գր. Տաթևացու կողմից. «Պետք է իմանալ նաև, որ Սողոմոնի երեք գրքերը խրատ են մարդու երեք հասակի համար. Առակները՝ պատանիներին, Ժողովողը՝ երիտասարդներին, իսկ Երգ երգոցը՝ ծերունիներին: Առակները սովորեցնում են մեզ բարոյական առաքինությունները, Ժողովողը՝ ստացականները, և Երգ երգոցը՝ աստվածայինները: Առակները արտաքին սրահն են, մյուսը՝ սրբությունը, և Երգ երգոցը՝ սրբություն սրբո-

¹ Կանոնագիրք Հայոց, Բ, Երևան, 1974, էջ 18:

ցը: Առականերով գալիս ենք հավատի իմաստուլթյանը, աշխարհի ունայնուլթյամբ (այսինքն՝ Ժողովողի գրքով)՝ երկնավոր հույսին, և Երգ երգոցով՝ Աստու առախատ սիրուն, որը լրացնում է ամեն ինչ»¹:

Նշենք նաև, որ Հին Կտակարանում, ի թիվս Աստվածաշունչ Գրքերի, ընդգրկված են երկրորդականոն կոչվող գրքերը, որոնց հեղինակները աստվածաշնորհ մարգարենները չեն: Այս գրքերը, որոնցում կան դժվար ըմբռնելի հատվածներ, կամ էլ ամբողջովին բացակայում է հոգևոր բովանդակուլթյունը, այդուհանդերձ ընդգրկվել են Ս. Գրքի ցանկի մեջ՝ իբրև հավատի շինուլթյան համար օգտակար: Աստվածաշնչի արդի արևելահայերեն թարգմանուլթյան մեջ զետեղված են ինը երկրորդականոն գրքեր՝ Ա եզրաս, Հուդիթ, Տոբիթ, Մակաբայեցիների Ա, Բ, Գ, Իմաստուլթյուն Սողոմոնի, Սիրաք և Բարուք: Երկրորդականոն գրքերի թիվը տարբեր եկեղեցիներում տարբեր է:

Ժամանակ առ ժամանակ առանձին գրքերով կամ ամսագրերում լույս են տեսնում պարականոն (ապոկրիֆ) անվանվող գրքերը: Բանն այն է, որ անցյալում այդ գրքերի հեղինակները, հետապնդելով ինչ-ինչ նպատակներ կամ

¹ Ս. Գր. Տաթևացի, Սողոմոնի առակների մեկնուլթյունը, Երևան, «Անկյունաքար», 2000, էջ 17:

փորձելով տարածել իրենց կեղծ ուսմունքներն ու կարծիքները, նենգաբար իրենց գրվածքներին տվել են սուրբգրային խորագրեր և տեսք: Քրիստոնեությունից առաջին դարերում ի հայտ եկան մի շարք պարականոն գրքեր, ինչպես՝ «Հակոբի Նախավետարանը», «Թովմասի Ավետարանը», «Պողոս առաքյալի Հայտնությունը» և այլն, որոնք կազմված էին եբիոնություն և գնոստիցիզմի ուսմունքների համաձայն: Կան նաև հինկտակարանյան պարականոն գրքեր, ինչպես՝ «Վերացումն Մուսիսի», «Եղիայի ծածուկը», «Ելզաբե և Մովզաղն» և այլն: Այս գրքերը մերժվում են Եկեղեցու կողմից և համարվում են վտանգավոր ու վնասակար:

Ե. ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԻ ԸՆԹԵՐՅԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ԸՍՏ ՃԱՇՈՅ ԳՐՔԻ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԻ

Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցում հաստատված կարգով ամեն օր ժամերգությունների, տոնական և կիրակի օրերին մատուցվող ս. պատարագի ընթացքում դպիրը, սարկավագը և քահանան Ս. Գրքից հատվածներ՝ ընթերցվածքներ են կարդում: Սուրբգրա-

յին հատվածներ ընթերցելու կարգը սկզբնափորվել է Իսրայելում հնագույն ժամանակներից: Հիսուս Իր առաքելության ընթացքում ժողովարանում ներկաների համար կարդաց և մեկնեց Ս. Գրքից մի հատված (տե՛ս Ղուկ. Դ 16-21):

Քրիստոնեությունից հետո սուրբգրային ընթերցումները եկեղեցու ընդհանրական աստվածաշտույթյան անքակտելի մասը դարձան, ինչը ժողովրդին «վարդապետությունը խրատելու և բարին հորդորելու համար է, նաև՝ նախագուշակ և վկա Տիրոջ տնօրինություն»¹: Առաքելական Ը կանոնում կարդում ենք. «Առաքյալները կարգեցին և հաստատեցին, որ եկեղեցում ընթերցվեն Գրքերը. Հին Կտակարանը՝ Օրենքը և Մարգարեները, և Նոր Կտակարանը (որոնք լինեն մեր Փրկչի չարչարանքների մասին), ավետարանիչների գործն ու խոսքը ճշմարիտ Բանի և Փրկչի աշակերտների վարդապետության մասին: Սրանից ավելին թող չընթերցվի բեմից»:

Սուրբգրային այս ընթերցվածքները նախկինում կարդացվում էին ձաշու ժամերգության ընթացքում, այդ պատճառով էլ ընթերցվածքների այս ժողովածուն կոչվեց ձաշոց գիրք կամ պարզապես ձաշոց: Բացի ձաշոցից, կազմվե-

¹ Հովհաննես Արճիշեցի, Սեկնություն պատարագի, 1999, էջ 47:

ցին նաև այլ գրքեր՝ Ատենի, Յուդաբերի, Ճաշու Ավետարաններ: Ճաշոցի ընթերցվածքների հերթականությունը ներկայացված է հետևյալ եռակարգումը՝ Հին Կտակարան, Առաքյալների թղթեր, ապա՝ Ավետարան: Այս հերթականությունը խորհուրդ ունի: Ս. Գր. Տաթևացին այսպես է մեկնում այդ կարգը. «Ասենք, որ մարգարեները, իբրև կանխասացներ, նախապես պատմեցին Բանի մարդեղություն և մարդկանց փրկություն մասին, իսկ առաքյալները, իբրև ականատեսներ, վկայեցին: Իսկ կանխասելը նախորդում է վկայելուն:

Դարձյալ՝ մարգարեները՝ հեռվից, իսկ առաքյալները մոտիկից տեսան մարմնացած Բանին: Այդ իսկ պատճառով փոխում ենք տեղերը՝ մարգարեներից կարդում ենք Եկեղեցում մեջ, իսկ առաքյալներից՝ բեմի մոտ:

Մարգարեները սերմանեցին, իսկ առաքյալները հնձեցին: Մարգարեները կանխասեցին, իսկ առաքյալները կատարեցին: Դարձյալ՝ նախ՝ օրինակը, ապա՝ ճշմարտությունն ենք սովորում այստեղ, ապա այնտեղ՝ անմիջականորեն Տիրոջից, ինչպես որ ասվում է. «Եվ ամենքը Աստուծոց ուսած կլինեն» (Հովհ. 2 45)»¹:

Այնուհետև Գր. Տաթևացին գրում է, որ

¹ Ս. Գր. Տաթևացի, Գիրք հարցմանց, Երուսաղեմ, 1993, էջ 634:

միշտ կիրակի օրերին Եսայի մարգարեի գրքից է ընթերցվում, որովհետև մարգարեններից միայն նա աստվածաբան կոչվեց Քրիստոսի տնօրինությունների մասին մյուսներից առավել խոսելու պատճառով: Այդպես է նաև Պողոս առաքյալի պարագայում: Քանի որ հրեաների և հեթանոսների քարոզիչը պատմում է Փրկչի բոլոր տնօրինությունների մասին, ուստի «բոլոր տոներին, պահքի, ուտիքի, շաբաթ և կիրակի օրերին նրանից ենք կարդում»¹:

«Ավետարանի ընթերցանությունը,~ գրում է Հովհ. Արճիշեցին,~ սովորեցնում է, թե որքան առատ և անչափ է Հոր սերը մարդկանց հանդեպ, քանզի տվեց ոչ միայն խաղաղություն, այլև իր Միածնին՝ պես-պես տնօրինություններով հանդերձ, որոնք են մարդեղությունը, վարդապետության խոսքերը, սքանչելի գործերը և այս բոլորից առավել՝ խաչելությունը, թաղումը և հարությունը: Այս բոլոր երախտիքներն է պատմում Ավետարանը, որոնք լսելով՝ ամբողջ ժողովուրդը հիանալով փառք է տալիս Աստծուն՝ ասելով. «Փա՛ռք Քեզ, Տե՛ր Աստված մեր»»:

Ճաշոց գիրքը սկսվում է զատկական ընթերցումներով և ներառում ամբողջ Նոր Կտա-

¹ ԱճՊ, էջ 644:

կարանը (բացառությամբ Հայտնության գրքի¹)
և մասամբ՝ Հին Կտակարանը:

Բացի սուրբգրային այս հատվածները Եկեղեցում ունկնդրելուց, հավատացյալներին խորհուրդ է տրվում ընթերցել դրանք տանը: Այդ նպատակով «Տօնք, պահք և ընթերցուածք Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցւոյ» օրացույցում նշված են յուրաքանչյուր օրվա ընթերցվածքները:

Ընթերցանության այս շահեկան եղանակը ոչ միայն պատեհություն է ընձեռում խորունկ և ուղղափառ ձևով հասկանալ Ս. Գիրքն իր Հին և Նոր Կտակարանների միասնության մեջ, այլև տեսնելու նրա առնչությունը Եկեղեցու աստվածապաշտական տարեկան շրջանի յուրաքանչյուր օրվա հետ: Այսպես, ս. Հովհաննես Մկրտչի ծննդյան տոնին իր խորհրդով համահունչ են այդ օրվա ընթերցվածքները՝ Առակ. Ը 4-11, Մաղաք. Դ 5-7, Եսայի Խ 3-5, Գործք ԺԳ 25-33, Ղուկ. Ա 57-80: Իսկ Ավագ ուրբաթի թաղման կարգին համապատասխանող հատվածներն են՝ Երեմ. ԺԱ 18-ԺԲ 8, Եսայի ԾԲ 13-ԾԳ 53, Իմաստ. Բ 1-22, Զաքար. ԺԲ 8-14, Ա Պետ. Գ 17-20, Մատթ. ԻԷ 56-61:

¹ Հայտնության գիրքը Ընդհանրական Եկեղեցում երկար ժամանակ չէր ընդգրկվում Նոր Կտակարանի մեջ: Հայերեն է թարգմանվել 12-րդ դարում Ներսես Լամբրոնացու կողմից:

Եպիսկոպոս Ֆեոֆանը այս կապակցու-
թյամբ գրում է. «Ամեն ոք չէ, որ կարող է անգիր
անել Աստծու խոսքը, սակայն ամեն ոք կարող է
կարդալ այն ամեն օր: Եկեղեցում ընթերցվում
են կարճ հատվածներ կամ ընթերցվածքներ.
տանը կարելի է ավելի շատ կարդալ: Հոգեչաֆն
այն չէ, թե քանի էջ ես կարդում, այլ կարևորն
այն է, որ կարդացվածը հոգու մեջ մտնի, սիր-
տը շարժի այնպես, որ ցանկանաս ավելի երկար
մտապահել, նրանով քաղցրացնել սիրտը: Այդ
պատճառով չպետք է փութով կարդալ: Ավե-
լի լավ է հասկանաս և սրտով յուրացնես այն,
ինչ սահմանված է ընթերցել Եկեղեցում: Ուս-
տի լավ է նաև կարդալ կարգով հաստատված
օրվա ընթերցվածքի մեկնությունը»:

2. ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Այսպիսով, քրիստոնյաներն ի^օնչ տրամադ-
րություններ պիտի կարդան Աստծու խոսքը:

«Աստծու խոսքը,~ գրում է մի հեղինակ,~
մարդու խոսք չէ, հետևաբար չպետք է այն
կարդալ այնպես, ինչպես սովորական գիրքն
ենք կարդում: Աստծու խոսքում անթեղված է
հրաշագործ «գորություն` ի փրկություն բոլոր հավա-
սացյալների» (Հոոմ. Ա 16):

Հետևաբար, եթե ցանկանում ես հոգեչափ կերպով կարդալ Աստծու խոսքը, ապա.

Ա. Ընթերցիր երկյուղածուլթյամբ և ազոթքով: Չեռնամուխ եղիր ընթերցանությանը՝ նախապես սիրտդ թոթափելով բոլոր կենցաղային հոգսերից, և ներքուստ աղերսիր Տեր Հիսուս Քրիստոսին, որ բացի միտքդ Աստվածաշունչը հասկանալու համար:

Բ. Կարդացածը վերագրիր անձիդ այնպես, որ ասես այն հենց քեզ է վերաբերում. «Ինչ որ ձեզ եմ ասում, ամենքին եմ ասում», - մի անգամ ասաց Տերն Իր աշակերտներին (Մարկ. ԺԳ 37):

Գ. Կարդա առանց անապարելու՝ ջանալով հասկանալ յուրաքանչյուր բառը: Եթե չհասկանաս որևէ խոսք, մտածիր, թե այն ինչ կարող էր նշանակել, և ներքուստ ազոթիր, որ Տերը հասկացնի քեզ. եթե, այնուամենայնիվ, չհասկանաս, թո՛ղ և շարունակի՛ր ընթերցանությունը: Նշանակում է՝ դեռ չի եկել այդ խոսքը հասկանալու ժամանակը. կհասկանաս հետո:

Դ. Եթե հասկացել ես Աստծու խոսքի խրատը, ապա անմիջապես ջանա՛ կատարել այն՝ Տեր Հիսուսից խնդրելով օգնել քեզ այդ բանում, և կլինես «քո Տիրոջ հավատարիմ և երանելի ծառան» (հմմտ. Հովհ. ԺԳ 16, 17)¹:

¹ Как читать библию?, Москва, 1996, стр. 12

Գիրքն ընթերցելիս պետք է իմանալ հետևյալը.

Ա. Չպետք է կարդանք բազում էջեր և թերթեր, որովհետև շատ ընթերցողն ի զորու չէ բուրր հասկանալու և մտապահելու:

Բ. Քիչ կարդանք և շատ խորհենք կարդացածի շուրջ, որովհետև այդպես ընթերցվածը ավելի լավ է հասկացվում և մտապահվում, և այսպես մեր միտքը լուսավորվում է:

Գ. Տեսնենք, թե կարդացածից ինչն է հասկանալի, ինչը՝ ոչ: Երբ հասկանում ես կարդացածը, լավ է, իսկ երբ չես հասկանում, թո՛ղ և շարունակի՛ր ընթերցանությունը: Անհասկանալին կա՛մ հաջորդ անգամ ընթերցելիս կպարզվի, կա՛մ էլ Աստծու օգնությունը կրկնական ընթերցանություն ժամանակ:

Դ. Ինչ որ սովորեցնում է Գիրքը՝ խույս տալու, փնտրելու և անելու, ջանա՛ գործով կատարել: Չարից փախի՛ր և բարի՛ն արա:

Ե. Եթե Գրքից միայն միտքդ հարստանա, իսկ կամքդ չուղղես, ապա ընթերցանությունից ավելի չար կդառնաս, քանի որ ուսյալ և խելացի հիմարները ավելի չար են լինում, քան հասարակ անուսները:

Զ. Հիշի՛ր, որ ավելի լավ է քրիստոնեաբար սիրել, քան շատ գիտենալ. լավ է աստ-

*վածահաճո կյանքով ապրել, քան պերճաբանել.
«Գիտությունը հպարտացնում է, բայց սերը՝ հաստատում» (Ա Կորնթ. Ը 1):*

է. Ինչ որ ինքդ Աստծու օգնությամբ սովորես, այն էլ հարմար առիթով սովորեցրու ուրիշներին, որպեսզի ցանված սերմը աճի և պտղաբերի (ս. Տիխոն Զադոնսկի):



ՀԱՎԵԼՎԱԾ

ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉԸ ԵՎ ՆԱՅԵՐԸ (համառոտ պակնարկ)

*Աստված, ողորմի՛ր մեզ և օրհնի՛ր,
ցույց տուր երեսդ և գթա՛ մեզ,
որպեսզի երկրի վրա ճանաչեն ճանապարհը Քրիստոսի
և բոլոր ազգերի մեջ՝ փրկությունը Քրիստոսի
ժողովուրդները Քեզ գոհություն պիտի
մատուցեն, Աստված,
գոհություն պիտի մատուցեն Քեզ
բոլոր ժողովուրդները:*

(Սաղմ. ԿԶ 1-4)

Հայոց եկեղեցական գրքերը՝ Կանոնագիրքն ու Մաշտոցը, Հայսմավուրքն ու Վարք սրբոցը, Հայրերի ու վարդապետների գրվածքներն ու ճառերը և պատմիչների երկերն ու հիշատակարանները այնքան հարուստ նյութ են տրամադրում մեզ Սուրբ Գրքի ուսման և հայրերի կողմից առանձնահատուկ սիրով սիրված լինելու մասին, որ բնավ հնարավորություն չունենք այդ ամենը հիշատակելու մեր այս ակնարկում: Փորձենք համառոտակի ցույց տալ աստվածային պատգամի իրականացումը և Սուրբ Գրքի

սերտողության ավանդությունը Հայոց երկրում: Նշենք, որ Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին իր հիմնադրման առաջին իսկ օրից իր առաքելության և ընդհանրական ու առանձնական աստվածաշտության անկյունաքար է համարել Աստծու խոսքի քարոզության և այն լսելու, ընթերցելու, սերտելու անհրաժեշտությունը համայն ժողովրդի համար՝ իր բոլոր դասերով ու խավերով հանդերձ:

Ըստ հայ մատենագրության առաջին ներկայացուցիչներից մեկի՝ Ագաթանգեղոսի. «Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչը այսպես թագավորի և բոլոր աշակերտների հետ մեկտեղ ամբողջ ժամանակը օր ու գիշեր Գրքերի ընթերցանությամբ էր անցկացնում, և դրանով ծաղկած ու շահված՝ բարի օրինակ էին դառնում ուսումնասեր ունկնդիրներին: Մանավանդ որ զգուշացուցիչ պատվիրաններ ունեին Աստծու կարգած պատգամավորներից, որոնց առաջինը հրամայում է, թե՝ «Տիրոջ օրենքի մասին պիտի խորհես գիշեր և ցերեկ» (տե՛ս Սաղմ. Ա, 2), և երկրորդը նմանապես պատվիրում է. «Հետամտի՛ր Աստծու խոսքն ընթերցել, հորդորել և ուսուցանել հավատացյալներին: Չանց մի՛ առ այն շնորհը, որ քո մեջ է, որ տրվեց քեզ մարգարեությանը, երեցների ձեռնադրումով: Այդ բանի վրա մտածի՛ր և հարատևի՛ր դրանում, որպեսզի

քո առաջադիմությունը հայտնի լինի բոլորին: Զգո՛ւյ՛ջ եղի՛ր քո անատմամբ և քո ուսուցման անատմամբ և հարատևի՛ր դրանում: Եթե այդ բանն անես, կփրկես և՛ քեզ, և՛ նրանց, որ լսում են քեզ» (Ա ՏԻՄ. Դ 13-16):

Արդ, այս կերպ իր կյանքի բոլոր օրերը առաքելական, առաքելագործ եղանակով վարեց, գնաց ընդունված հրամանների հետքերով, տարեցտարի այս արեց մինչև դեպքերի վախճանը և, թաղված Քրիստոսի սիրո մեջ, լուսավորվում էր»¹:

Մեծ սուրբը, բացի Աստծու խոսքի քարոզությունից, եկեղեցիներ կառուցելուց և հոգևորականներ կարգելուց, հորդորեց ս. Տրդատ թագավորին դպրոցներ հիմնել, «որպեսզի զանազան գավառներից, կողմերից, այլևայլ տեղերից մանկանց բազմություն հավաքեն՝ ուսուցանելու գազանամիտ, վայրենագույն և ճիվաղաբարո գավառների բնակիչներին, որոնց ընդգրկեց ուսուցման մեջ և հոգևոր սիրով ու եռանդով վերացրեց դևերի ու սնտոի կուռքերի պաշտամունքի շարավահոտ աղտոն ու ժանգը և այնչափ հեռացրեց իրենց բուն բարքերից, մինչև որ նրանք ասացին, թե՝ «Մոռացա իմ ժողովրդին ու իմ հոր տունը»²:

¹ Ագաթանգեղոս, Հայոց պատմություն, Երևան, 1983, 889-891:

² Անդ, 839:

Սակայն այս գիշերօթիկ, իսկ ապա՝ ս. Ներսեսի ջանքերով բացված «ցերեկեայ» դպրոցներում Ս. Գրքը դասավանդվում էր ասորերեն և հունարեն: Եկեղեցիներում ու վանքերում ծեսը և աստվածաշնչյան ընթերցանությունները նույնպես «մուրացածոյ բարբառով» էին: «Իսկ որոնք գրագիտություն արվեստից զուրկ էին, այսինքն՝ ժողովրդի՝ նախարարների ու շինականների խառնիճաղանջ բազմությունը, եթե ուսուցիչները, նստելով գիշեր-ցերեկ, ամպերի նման ուսումը ինչպես հորդ անձրև նրանց վրա հոսեցնեին, նրանցից ոչ մեկը ոչ մի խոսք, ոչ կես խոսք, ոչ մի բան, ոչ մի նշույլ իրենց լսածներից չէին կարող մտքում պահել կամ հասկանալ»¹:

Այս պատճառով ժողովրդի լայն զանգվածները շարունակում էին կառչած մնալ իրենց բիրտ հեթանոսական բարքերին: Ամբողջ մի դար պետք էր սպասել, մինչև աստվածային անքնին նախախնամությունը բովանդակ Հայոց աշխարհը իր քիմքի վրա ճաշակեր Աստվածաշնչի կենարար քաղցրությունը: Ս. Գրքի թարգմանությունը պայմանավորված գրերի գյուտով միայն բարենպաստ պայմաններ ստեղծվեցին երկրի կատարյալ աստվածաշն-

¹ Փ. Բուզանդ, Հայոց պատմություն, Երևան, 1968, էջ 91:

չացման համար: Հայաստանն այսուհետ թեև կոխեց նոր՝ չտեսնված երկնային օրենքների ու անքնին խորհուրդների, ճշմարտության և իմաստության, սիրո և ներողամտության, բարության և սրբության, առաքինության և աստվածապաշտության անանց փուլը, որը տիեզերական հեղաշրջում պիտի կատարեր հայոց սրտերում, պիտի փոխեր նրանց բարոյական նկարագիրը և պիտի կերտեր երկնքի արքայությանն արժանի երկնաքաղաքացիներ: «Ճանաչել զիմաստութիւն և զխրատ, իմանալ զբանս հանճարոյ»՝ ահա՛ Աստվածաշնչից թարգմանված առաջին հայաբարբառ տողը, որը դարձավ նաև սկզբնավորված թարգմանչաց շարժման և դպրության խորհրդանիշը:

Ըստ Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու դիրքորոշման՝ Ս. Գրքի քաջ իմացությունը պարտադիր է նախ և առաջ հոգևորականների համար՝ թե՛ իրենց անձերի, թե՛ հավատացյալների փրկության համար: Մայր Մաշտոցում գետեղված Վարդան վարդապետի «Յաղագս քահանայութեան» կանոնում, ի թիվս քահանայական պաշտոնին վերաբերող պահանջների, շեշտվում է. «Վերջապես և ա՛յս իմացեք, եղբայրներ՛ր, որ քահանայական բարձր աստիճանը երկու հիմքի վրա է կայա-

նում, որոնք են Սուրբ Գրքի իմացությունը և անձի սրբությունը: Այս երկուսից մեկի բացակայության դեպքում այդպիսի մեկի համար քահանայությունը չի կայանում, ինչպես շենքը՝ առանց հիմքի: Քանզի եթե քաջատեղյակ է Ս. Գրքին, բայց գործեր չունի, կամ գործեր ունի, իսկ գիտություն՝ ոչ, անարժան է քահանայության»¹: Իսկ ս. Թադեոս առաքյալի կանոնում եպիսկոպոսին հանձնարարվում է «ձեռնադրել միայն այն արժանավորներին, որոնք գիտեն և հասկանում են Ս. Գիրքը, Եկեղեցու կարգերը և Աստծու օրենքները: Տգետներին բացահայտ մերժել և ամենևին չձեռնադրել, քանզի տգիտությունը, իբրև ամենամեծ չարիք, մերժվում է Աստծու կողմից»²:

Մեր Եկեղեցին այս խնդրում ելնում է հետևյալ աստվածային պատգամից. «Արդարև, քահանայի շրթունքները զգույշ պիտի վարվեն գիտության հետ, մարդիկ նրա բերանից պիտի օրենքներ խնդրեն, քանի որ նա է ամենակալ Տիրոջ պատգամաբերը» (Մաղաք. Բ 7):

XI դ. պատմիչ Ասողիկը զարմանահրաշտեղեկություններ է հաղորդում ոմն Սարգիս վարդապետի մասին, որը «մանկուց Ս. Գիրքն

¹ Գիրք Մեծ Մաշտոց կոչեցեալ, Պոլիս, 1807, էջ 343:

² Նույն տեղում, էջ 343:

ամբողջությամբ անգիր գիտեր»¹:

Ս. Ներսես Շնորհալին «հավաքում էր Աստծու խոսքը սիրողներին և նրանց հետ բնակվում: Սուրբ Հոգու խոսքն էր կարդում և Սուրբ Հոգու հետ խոսակցում»²: Նա և նրա օրինակին հետևած Միմենոս Այրիվանեցի կաթողիկոսը հանգիմանում էին Դավթի 150 սաղմոսներն անգիր չիմացող քահանաներին:

Մեծն Լամբրոնացու մասին ուշագրավ վկայությունն կա. «Ընթերցում և ուսանում էր միշտ ու գիշեր-ցերեկ գրում առանց հանգստանալու, այնպես որ երբեք ոտքն իսկ չմեկնեց իր անկողնու մեջ ո՛չ ցերեկը, ո՛չ գիշերը, այլ ցերեկը զբաղվում էր աղոթքով և Սուրբ Գրքի ընթերցանությամբ և ամենայն բարի գործով, իսկ գիշերը, նստելով աթոռի վրա, մի քիչ քնում էր, ապա շուտ արթնանալով, շտապում աղոթքի կանգնել՝ աչքերից արտասուքի աղբյուրներ բխելով»³:

Իսկ մեծ Վկայասերի՝ Գրիգոր կաթողիկոսի մասին կարդում ենք. «Միշտ զբաղվում էր Ս. Գրքի ընթերցանությամբ և աստվածախոս

¹ Ստեփանոս վրդ. Տարօնացի, Տիեզերական պատմութիւն, Փարիզ, 1859, էջ 172:

² Շնորհալի, Չափածո երկեր:

³ Հայապատում, Վենետիկ, 1901, էջ 420:

աղոթքներով», որին մեծն Շնորհալին՝ նրա թուր, ձոնել է այս տողերը.

«ԶԲանի սիրողսն հաւաքեալ
Եւ առ ինքեան բնակեցուցեալ
ԶԳիրս Հոգւոյն միշտ ընթերցեալ
Եւ ընդ նոսին իր խօսեցեալ»¹:

XIII դ. ապրած Հովհաննես Երզնկացի Պլուզ վարդապետը նույնպես անգիր գիտեր Աստվածաշունչ Մատյանը: Մի օր Անիի Մայր տաճարում պաշտամունք մատուցելիս քահանաները բարձր գրակալի վրա են զետեղում Ատյանի Ավետարանը, որպեսզի կարճահասակ վարդապետը չկարողանա կարդալ և ծաղրվի: Իսկ նա ամոթով է թողնում վերջիններին, երբ անգիր և անսխալ կարդում է օրվա ընթերցվածքները:

XIII դ. ապրած Հակոբ Բ կաթողիկոսը կկոչվի «հանճարոյ իմաստութեամբ վարժն Աստուածաշունչ Գրոց, հմուտ և գիտող բանից իմաստնոց, աննախանձաբար սիրողն և պատուողն ուսումնասիրաց, որ և հայր մեր հոգևոր»²:

Ս. Գրիգոր Տաթևացին 7 տարեկանից է սկսել ուսումնասիրել Ս. Գիրքը: 14 տարեկանում Սուրբ Հոգու շնորհով նա այնքան քաջատեղյակ էր Աստվածաշնչին, որ անգամ մեկնում

¹ Սիսուան, Վեներտիկ, 1885, էջ 406:

² Հայապատում, Վեներտիկ, 1901, էջ 509-510:

էր այն իր հետ խորհրդակցելու եկած վարդապետների համար:

Պատմում են, որ Կ. Պոլսի պատրիարք երջանկահիշատակ Շնորհք արք. Գալուստյանը սովորություն ուներ ամեն գիշեր մոմի լույսի ներքո ընթերցել Ս. Գիրքը, թեպետև կատարելապես քաջատեղյակ էր աստվածային Մատյանին:

Ս. Գրիգոր Լուսավորիչը Հայաստանով մեկ վանքեր հիմնեց և «չեն ու անչեն տեղերում հաստատեց դաշտաբնակ, շենաբնակ, լեռնական, անձավաբնակ, արգելաբնակ վանականների բազում ու անհամար խմբեր»¹: Հայոց վանքերը, սակայն, սոսկ ճգնարաններ չէին. այնտեղ ներանձնական կյանքը, սրբակենցաղ վարքը և վշտակյաց տկարությունը միահյուսված էին մանավանդ Ս. Գրքի ուսմանը. «Այնտեղ չէին հարբում գինով, այլ լցվում էին Հոգով ու սրտերը հոգևոր երգերով էին պատրաստում ի փառս և ի գովություն Աստծու: Այնտեղ վարժվում էին հոգեպատում Գրքերի քաղցրուսույց ընթերցանությամբ: Այնտեղ քաջալերվում էին հորդորող լուսավոր քարոզությամբ՝ հասնելու Քրիստոսի նշանակած պսակառատ նպատակների»²:

¹ Ագաթանգեղոս, 839:

² Անդ, 847:

Հ. Ք. Չրաքյանը այդ մասին գրում է. «Ինչ որ ուրիշները IV և V դարերի Եգիպտոսի համար են ավանդում, մենք էլ մեր անապատականների ու վանականների համար կարող ենք ասել, որ նրանց բովանդակ գիտությունը, նրանց ուսումի ու խոկումի նյութը միայն Աստվածաշունչ Մատյանն էր: Եթե ունենայինք այդ վանքերի կանոններն ու կանոնադրությունը՝ նման ս. Պախոմեոսի կանոններին, պիտի գտնեինք Ս. Գրքի ուսման մեջ հարատևելու խիստ պարտավորություն՝ գեթ Նոր Կտակարանն ու Սաղմոսարանը անգիր սերտելու»¹:

Ս. Ն. Շնորհալին իր «Թուղթ ընդհանրականում» վանական սուրբ ուխտերի առաջնորդներին՝ «Եկեղեցու մարմնի աչքերի դերն ու սպասավորությունը կատարողներին» հղած հորդորում բացահայտում է անմոլոր առաջնորդությունը: «Եկեղեցու առաջնորդներից ով երկու աչքով լուսավորված լինի, այսինքն՝ Աստվածաշնչի գիտությունամբ և առաքինասեր գործերով՝ անբծությունամբ, սրբությունամբ և ամենայն արդարությունամբ, ինչպես Աստծու պատվիրաններն են ուսուցանում, այդպիսին ինչպես իր անձը, այնպես էլ ամբողջ եղբայ-

¹ Բազմավեպ, 1901, էջ 159:

րությունը բարվոք կառաջնորդի աստվածային գործերի մեջ»¹:

Վանքերը, շնորհիվ հոգևոր տեսական ու գործնական աստվածաշտության բուռն աճի, շուտով վերածուժ են հոգևոր կյանքի կենտրոնների, և վարդապետանոցները՝ հոգևոր ուսումնական հաստատությունները, մեծ մասամբ հաստատվում են այդտեղ: Ղազար Փարպեցին տեղեկություններ է հաղորդում Ս. Գրքի դասավանդման կերպի մասին. «Իսկ մեր երանելի վարդապետները, երեք-չորս անգամ մեզ սովորեցնելով Եկեղեցու բոլոր Կտակարանները սկզբից մինչև վերջ, մեզնից էլ պահանջում էին նույնը և հարկադրում այդ բոլորն իմանալ Դավթի սաղմոսների պես»²: Նշենք, որ մեր մատենագիրները մեծ մասամբ վանականներ ու հոգևորականներ են եղել, «ինչպես որ արևմտյան մենաստանները միշտ մայր ու դայակ եղան դպրության»³:

Այս և ուշ դարերի հոգևոր ուսումնական հաստատություններում ինչպես մյուս բոլոր

¹ Ս. Ներսես Շնորհալի, Թուղթ ընդհանրական, «Գանձասար» հանդես, 1991, էջ 59:

² Ղազար Փարպեցի, Թուղթ Վահան Մամիկոնյանին, Երևան, 1982, էջ 481-483:

³ Դ. Վ. Հացունի, Դաստիարակութիւնը հին հայոց քով, Վենետիկ, 1923, էջ 182:

քրիստոնյա ազգերի, այնպես էլ հայերի մոտ դասավանդման գլխավոր առարկան Ս. Գիրքն էր:

Այսպես՝ Հովհան Երզնկացին՝ իբրև ուսուցիչ, Սեպուհ լեռան Ս. Մինաս վանքում մեկնում էր Աստվածաշունչը:

Ներսես վարդապետ Սասնեցին՝ Մշո Ս. Ղազար վանքի վանականը, 1332 թ. գրում է. «Գլաձորի համալսարանը գնացի, ուր եօթն ամ աշխատեցայ ի վարժումն Հին և Նոր Կտակարանաց և այլ բազում սրբոց բանից»¹:

Սիմեոն Այրիվանեցին Եղիվարդ գյուղի մենաստանում դասավանդում է «Հին և Նոր Կտակարանք»:

Հովհաննես վարդապետը Տարոնի Ս. Կարապետ վանքում ուսուցիչ է կարգվում՝ «ասել դաս և մեկնել զգիրս Աստուածաշունչ՝ աշակերտելոցն եկեղեցւոց մանկանց»²:

Ս. Գր. Նարեկացին, անկասկած, անգիր գիտեր Հին և Նոր Կտակարանները. այս մասին նա ինքն է վկայում.

«Ունեմ Մովսեսիսն իր օրեքմերով՝
Մահացածների աշխարհից եկած,

¹ Բ. Եղիայեան, Քննական պատմութիւն սուրբգրական ժամանակներու, Անթիլիաս, 1926, էջ 1174:

² Անդ, էջ 1174:

Մարգարեաների գրքերը բոլոր՝ գրված հոգու մեջ,
Եվ մատյանները առաքյալների՝
Ծարված իմ մտքի մատների վրա,
Տիրոջ համայնի՝ հանդերձ Կտակով իր ավետա-
բեր...»¹:

Ուսումնասիրողներն իրավամբ պնդում են
Նարեկա վանքի մեծ ճգնավորի մասին, «քաջ
և մանաւանդ անգիր սերտող մը միայն պիտի
կրնար այնքան նիւթ և հիւթ քաղել անկից»²:
Գր. Նարեկացու «Մատյանում» հանդիպող
սուրբգրային մեջբերումների թիվն անցնում է
1000-ից:

Ասողիկը Սևանի վանքի մասին գրում է,
որ այնտեղ «հավաքվեցին բազում եղբայրներ՝
ստանալով բազմաթիվ Սուրբ Գրքեր, որպեսզի
լուսավորվեն հոգու աչքերը՝ տեսնելու Տիրոջ
ճանապարհը՝ ըստ իր անստվեր ուղևորութուն-
ների»³: Մովսես վարդապետը՝ ապագա կաթո-
ղիկոսը, Երևանի հյուսիսային կողմում՝ ներ-
կայիս Ս. Աստվածածին (Զորավոր) եկեղեցու
տարածքում, վանք է հիմնում. «Նրա մոտ հա-

¹ Ս. Գր. Նարեկացի, Մատյան ողբերգության, Երևան, 1979, ԿԴ, Բ:

² «Լոյս» շքթթ., Կ. Պոլիս, 1906, թիւ 46:

³ Ստեփանոս վրդ. Տարօնացի, Տիեզերական պատմութիւն,
Փարիզ, 1853, էջ 146:

վաքվեցին բազմաթիվ միաբաններ, միայնակ-
յացներ, Սուրբ Գրքի իմաստուն ու սրբակյաց
աշակերտներ: Մեծ ու փոքր միասին սիրով ու
խաղաղ մնում էին խցում՝ միշտ աղոթելով ու
Սուրբ Գիրքն ընթերցելով»¹:

Սուրբ Գրքի ուսումը, սակայն, չի սահմա-
նափակվում միայն հոգևորականների ու վա-
նականների դասով:

Ս. Սահակն ու ս. Մեսրոպը, ըստ Կորյունի
վկայության, Ս. Գրքի թարգմանությունից ան-
միջապես հետո «աստվածային իմաստություն
կրթեցին հենց այնտեղ իրենց մոտ եղած ար-
քունիքը՝ ամբողջ ազատագունդ բանակի հետ:
Երանելի Սահակն ուսման վարժությունը զբա-
ղեցնում էր ավելի Մամիկոնյան մարդկանց,
որոնց առաջինի անունն էր Վարդան, որ և
Վարդկան էր կոչվում: Նույնպես ամեն մարդու
աշխատում էր նա կրթել, հասկացնել ճշմար-
տություն գիտությունը»²:

Ս. Սահակն ու ս. Մեսրոպը լծվեցին ամե-
նուր նոր դպրոցներ հիմնելու գործին ոչ միայն
կղերի, այլև ազնվականների ու ռամիկների
համար, որտեղ դասավանդման անկյունաքա-
րը դարձյալ Ս. Գիրքն էր, որ մեր մատենագ-

¹ Առաքել Ռավրիժեցի, Պատմություն, Երևան, 1994, էջ 46:

² Կորյուն, Վարք Մաշտոցի, Երևան, 1994, էջ 36:

րության մեջ հանդիպում է «Սուրբ Գրոց ուսում», «գիտութիւն Աստուծոյ», «չնորհք պատուիրանացն Աստուծոյ» և այլ անուններով: Բոլորի աչքերն այսուհետ ուղղվում են դեպի Վաղարշապատ, որտեղից բխում էր «բացեալ աղբիւրն Աստուծոյ», և դեպի ուր շարժվում էին գունդ-գունդ՝ Ս. Գրքով լուսավորվելու համար:

Ղազար Փարպեցին վկայում է. «Անվերջ բխում-հոսում էին մեկնությունների խոսքերը, որոնք մարգարեների գաղտնին հայտնի դարձնելով՝ ամբողջ ժողովրդի առաջ էին դնում հոգևոր կերակուրներով լեցուն սեղանը: Իմաստության հետևողներն էլ ճաշակում էին դրանք և իրենց քիմքերը քաղցրացնում՝ ըստ սաղմոսերգուհի խոսքի, որ ասում է. «Վարդապետության խոսքերն առավել են, քան խորիսխը մեղրի» (տե՛ս Սաղմ. ԺԸ 11): Եվ որպեսզի միանգամից ասեմ, ըստ Եսայի սուրբ մարգարեի խոսքի՝ Հայոց ամբողջ երկիրն Աստծու գիտությամբ լցվեց ս. Սահակ հայրապետի հոգևոր քարոզներից, որոնք բազում վտակների պես ծովերն էին լցնում»¹:

Իսկ երբ պարսիկները մտադրվեցին արմատախիլ անել քրիստոնեությունը, հանդիպեցին հայ ժողովրդի աննկուն կամքին. «Մեզ հայր

¹ Ղազար Փարպեցի, Հայոց պատմություն, Երևան, 1982, էջ 41:

ենք ճանաչում սուրբ Ավետարանը և մայր՝ Առաքելական Կաթողիկե Եկեղեցին. թող ոչ ոք, իբրև չար անջրպետ մեջ ընկնելով, մեզ սրանից չբաժանի»¹:

Ավելին, այդ օրհասական օրերին «աստվածային Կտակարանների ընթերցումը երբեք չէր դադարում ոչ մի ժամ»²: Իսկ թշնամու դեմ «վասն հաւատոյ և վասն հայրենեաց» ելած քաջ դյուցազնի մասին նույն պատմիչը գրում է. «Մանկուլթյունից տեղյակ էր սուրբ Կտակարաններին»³:

Նրան հարած շատ իշխաններ ու նախարարներ «Սուրբ Գիրքը սովորել էին մանկուլթյունից»⁴: Սա հաստատվում է նաև Ղևոնդ Երեցի խոսքում. «Ինձնից ավելի տեղյակ և հմուտ էք սուրբ Կտակարաններին»⁵: Իսկ Ավարայրի ճակատամտից առաջ քաջ Վարդանը զորքին քաջալերելու համար կարդում է Մակաբայեցիների գիրքը:

Շուշանիկն իր մոտ իբրև հիշատակ պահում

¹ Եղիշե, Վարդանի և Յայոց պատերազմի մասին, Երևան, 1989, էջ 135:

² Անդ, էջ 137:

³ Անդ, էջ 213:

⁴ Անդ, էջ 43:

⁵ Անդ, էջ 219:

և հանապազ կարգում էր իր պապի՝ ս. Սահակ հայրապետի անձնական փոքրիկ Ավետարանը¹:

«Վահրամ Պահլավունին (X դ. գինվորական) առավոտ թե երեկո Հովհաննես Մկրտչի նման ճգնում էր պահեցողությամբ և, Աստվածաշունչ ընթերցելով, կերակրում իր բանական հոգին»²:

«Մուշեղ իշխանը՝ Սմբատ սպարապետի որդին (IX դ.), կրթված էր Աստվածաշունչի ընթերցումներով և ծանոթ էր ճարտասանական արվեստին»³:

XII դ. պատմիչ Մատթեոս Ուռհայեցին գրվատանքով վկայում է, որ Գագիկ արքան «կատարելապես գիտակ է Աստծու Հին և Նոր Կտակարաններին», իսկ Գրիգոր Պահլավունին «անչափ կրթված, բոլոր գիտություններն ուսումնասիրած, Աստծու Հին և Նոր Կտակարանները կատարելապես յուրացրած մարդ էր: Նա իմաստասերների հետ Ս. Սոփիայի ատյանում էր նստում և բանավիճում հոռոմ վարդապետների հետ»: Իսկ Բագրևանդի գավառից

¹ Սուփերք, Թ 27:

² Գր. ավագ քահանա Հայրապետյան, Աստվածաշունչը, Գ տպագրություն, Երևան, 1995, էջ 10:

³ Անդ, էջ 9:

Ատրններսեհ մեծ իշխանի մասին նույն պատմիչը գրում է. «Նա ևս քաջատեղյակ էր, շատ տաղանդավոր, իսկական իմաստասեր մարդ էր, ուսանել էր Մեծ Արգինայում և սովորել աստվածային Կտակարանները»¹:

Արիստակես Լաստիվերցին ևս իշխան Գրիգոր Պահլավունու (Մագիստրոսի) մասին նույն վկայությունն է տալիս. «Իմաստուն և աստուածային Գրքերին հույժ հմուտ այր էր, ինչպես ուրիշ ոչ ոք»²:

Հեթում Ա թագավորը սիրում էր կարգալ Աստվածաշունչը. նրա մասին դրվատանքով է խոսում Երզնկացին. «Վարժ աստուածային Գրոց Սրբոց»: Նմանօրինակ հիշատակություն կա Թորոս Բ-ի մասին.

«Աստուածային Գրով վարժեալ

Եւ յիմաստից արուեստ մտեալ»:

Կիլիկիայի Հեթում թագավորի մասին կարգում ենք. «Քանզի մանկությունից վարժված էր աստվածային օրենքների ընթերցանության կրթությունը, որը կարող է իր մեջ հաստատված»

¹ Մատթեոս Ուռուխյեցի, Ժամանակագրություն, Երևան, 1973, էջ 121:

² Արիստակես Լաստիվերցի, Պատմություն, Երևան, 1971, էջ 36:

ներին ավելի լավ սնուցել, քան մայրերի ու դայակների հոգատարութիւնը: Նա սիրեց իմաստութիւնը և սիրվեց նրա կողմից»¹:

Հեթում Բ-ի հորաքույր Ֆիմին, պատերազմի պատճառով փախչելով հայերի մոտ, արքաեղբայր Հովհաննես եպիսկոպոսից խնդրում է Սողոմոնի գրքերը՝ սփոփանք և մխիթարութիւն գտնելու. «Որով, ասում է ընծայողը, յԱստուած և յաստուածայինսն խոկասցես միշտ և տրտմեալ սրտի քո սփոփանս սովաւ արասցես»: Նույն առիթով սույն տիկնոջ «աստվածասեր եղբայրը»՝ Լևոնը, Ավետարան է նվիրում նրան՝ «ի մխիթարութիւն և ի փրկութիւն հոգւոյ»²:

Ըստ XIII դ. պատմիչ Կիրակոս Գանձակեցու՝ Խաչենի Զալալ անվանված իշխան Հասանը, որը Զաքարեի և Իվանեի քեռորդին էր, «մի բարեպաշտ, աստվածասեր, հեզ ու հանգիստ, ողորմած ու աղքատասեր, անապատականների նման աղոթքների ու աղաչանքների մեջ ճգնող էր: Որտեղ էլ լիներ, անխափան կատարում էր ցերեկվա և գիշերվա պաշտամունքը, ինչպես վանականները: ...Չափազանց քահանայասեր և

¹ Հայապատում, Վեներտիկ, 1901, էջ 516:

² Սիսուան, Վեներտիկ, 1885, էջ 145:

ուսումնասեր էր ու աստվածային Կտակարանների ընթերցող»¹:

Աստվածաշունչը շատ սիրվեց նաև հասարակ ժողովրդի կողմից. «Բայց ավելի տարածուն էին Դավթի սաղմոսները, որոնք իրենց ախորժական եղանակով ու ազդեցական իմաստներով խոսում էին բոլորի սրտերի հետ և բոլորի շուրթերին էին»²:

Ղազար Փարպեցին այսպես է նկարագրում Սուրբ Գրքի թարգմանությունը կյանքի կոչված բուն հոգևոր զարթոնքը. «Սուրբ Եկեղեցիների արարողությունները զարդարվեցին: Կանանց և տղամարդկանց բազմությունները ճոխացան Փրկչի տոների ժամանակ և մարտիրոսացածների վկայարաններում: Գոհանալով, հոգևոր մխիթարությունից երջանկացած՝ նրանք իրենց տներն էին գնում՝ մեծամեծերն ու տղաները սաղմոսելով և կցորդներն ասելով ամենայն տեղ՝ հրապարակներում, փողոցներում և տներում»³:

Թովմա Արծրունին պատմում է Սասնա լեռ-

¹ Կիրակոս Գանձակեցի, Հայոց պատմություն, Երևան, 1982, էջ 192-193:

² Վ. Հացունի, Աստուածաշունչն ու Հայաստան, տե՛ս Յուշարձան Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան 1500-ամեակի, Երուսաղէմ, 1938, էջ 390:

³ Ղ. Փարպեցի, էջ 41:

ների խնայթ գյուղի բնակիչների մասին, ովքեր «անգիր գիտեին հայոց վարդապետների թարգմանած հին սաղմոսները, որ մշտապես ունեն շուրթներին»¹:

Իսկ Հովհաննես Գառնեցին վկայում է, որ ամբողջ ժողովուրդը՝ «քահանայք, ռամիկք, մանկունք, կոզեռք և հաւատաւոր կանայք», ի տարբերություն մյուս ազգերի, ովքեր սաղմոսները գրքով են երգում, անգիր են ասում Դավթի հոգեգմայլ սաղմոսները և այդ իսկ պատճառով բազում սխալներ թույլ տալիս:

Սաղմոսները դարեդար երգվել ու արտասանվել են ռազմի դաշտում, պանդխտության մեջ, արտերում ու այգիներում, եկեղեցիներում ու վանքերում, նեղության և ուրախության մեջ: Սակայն ժողովրդի բոլոր խավերի կողմից սաղմոսների լայն կիրառությունը փաստող բազում մատենագրական վկայություններից չպետք է տպավորություն ստեղծվի, թե Սաղմոսաց գիրքը հայերի ամենասիրելի գիրքն է եղել անցյալում: Հայերը, ինչպես նաև մյուս քրիստոնյա ազգերը, ամենից շատ պատվել, գերադասել և սիրել են Ավետարանը՝ իբրև մեր Տէր Հիսուս Քրիստոսի ուղղակի խոսք:

¹ Թովմա Արծրունի, Պատմութիւն Արծրունյաց տան, Երևան, 1978, էջ 138:

Կիլիկիայի Բաբկեն Ա կաթողիկոսը ինքն անձամբ ճանաչել է երկու կույր հայերի, «որոնք անթերի գիտեին ընթերցվածքները»¹:

Բոլոր ժամանակներում մեծ է եղել Աստվածաշնչի դերը նաև մատաղ սերնդի դաստիարակության մեջ: «Մեր բարեպաշտ նախնիք լայնօրէն կը խառնէին դաստիարակութեան գործին մեջ Ս. Գիրքը. իրենց պարծանք կը համարէին անոր հմտութիւնը և սփոփանք՝ անոր ընթերցումն ու սաղմոսերգութիւնն իրենց բոլոր կենաց մէջ»²:

Բարեպաշտ ընտանիքներում Աստվածաշնչի ընթերցումով են մեծացել հայոց բազում սրբեր, հայրեր, վարդապետներ, թագավորներ, իշխաններ և ուրիշներ: Մանուկների դաստիարակությունը աչքաթող չի արվել հայրերի ու վարդապետների կողմից՝ Ներսես Շնորհալի, Գրիգոր Տաթևացի, Վարդան վարդապետ, Մխիթար Գոշ, Հովհաննես և Մովսես Երզնկացիներ: Օրինակ՝ Հովհաննեսը երեխաներին չարությունից ետ պահելու համար («նրանց մտքի վրա չարը դյուրին է տպավորվում, ինչպես կնիքը՝ փափուկ մոմի վրա») խորհուրդ է տա-

¹ Բ. Եղիայեան, էջ 1176:

² Վ. Հացունի, Դաստիարակութիւնը հին հայոց քով, Վեներտիկ, 1923, էջ 58:

լիս մանուկներին միտքը սնել «ուսմամբ աստու-
լածային օրինացն»¹:

Առհասարակ, ինչպես վկայում է ս. Հով-
հաննես Ոսկեբերանը, հնուց բարեպաշտ սովո-
րություն կար Ս. Գրքը բացելուց առաջ լվանալ
ձեռքերը: Տղամարդիկ բացում էին գլուխները,
իսկ կանայք՝ պատկառանքով ծածկում: Այս սո-
վորությունը տարածված է եղել և հայերի մոտ:
Այսպես, Ստեփանոս վարդապետ գրիչը 1171 թ.
Ավետարանում խնդրում է. «Մաքրութեամբ և
զգուշութեամբ հպիք յայս Ամենափրկիչ Սուրբ
Աւետարանս», այն էլ՝ «ծոմապահութեամբ և
խնդրուածովք... վասն բժշկութեան ամենե-
ցուն»:

Այսօր Մ. Մաշտոցի անվան Մատենադարա-
նում պահվում են Ս. Գրքի բազմաթիվ ձեռա-
գիր օրինակներ, որոնցից շատերը գրչության,
մանրանկարչության և կազմության առումով
արվեստի գլուխգործոցներ են: Պահպանված
ձեռագրերի թիվը, սակայն, չի արտահայտում
Հայաստանում և նրա սահմաններից դուրս
երբեմնի գործածված Աստվածաշունչ Գրքերի
իրական քանակը: Այս կապակցութեամբ Բաբ-
կեն կաթողիկոս Կյուլենսերյանը գրում է. «Եթէ
կարելի ըլլար նոյնիսկ մերձաւորապէս հաշուել,

¹ Աճղ, էջ 62:

Թէ քանի օրինակ հայերէն Հին և Նոր Կտակարաններ արտագրած են հայ գրիչները Ս. Գրոց Թարգմանութենէն մինչ տպագրութեան գիւտին ընդհանրացումը, ապշեցուցիչ թիւերու առջև պիտի գտնուէինք: Ստեփանոս Օրբելեան միայն Սիւնեաց վիճակին մէջ կը հաշուէ 10000-էն աւելի Ս. Գիրք (անշուշտ, Հին և Նոր Կտակարան)»¹:

Այս թվերը, ինչ խոսք, հարգանք ու պատկառանք են ներշնչում՝ վկայելով Հայաստանում ընդհանրական և առանձնական աստվածապաշտութեան մեջ Ս. Գրքի լայն գործածութեան մասին: Սակայն Սուրբ Գրքի ուսումը, ինչպէս առհասարակ հոգևոր կյանքը, ապրել է տեղատվութեան շրջաններ: Ցավոք, միշտ էլ եղել են ժամանակներ՝ կարճ թե տևական, երբ հոգևոր զարթոնքին հաջորդել են գաղջութեան, անբարոյականութեան, նյութապաշտութեան, սուտ գիտական գաղափարներով մոլորվելու շրջաններ, որ առաջ են բերել հոգու սով՝ Աստծու խոսքը լսելու սով, և պայմանավորել բովանդակ հասարակական կյանքի ճգնաժամը: Առաքել Դավրիժեցին, նկարագրելով իր ժամանակի հոռի բարքերը, որոնք աղերսներ ունեն ներկայիս հետ, եզրակացնում է. «Եվ սրանց

¹ «Լոյս» շրթթ., Կ. Պոլիս, 1905, թիւ 16, էջ 395:

բոլորի պատճառը ոչ այլ ինչ էր, եթե ոչ հե-
ռացումը Աստվածաշնչից և Աստծու երկյու-
ղից. բնավ Գրքեր չէին կարգում, աստվածային
Մատյանները փակվել ու լռել էին, որովհետև
խափանվել էր Աստվածաշնչի ընթերցումը, որ
արհամարհված էր նրանց աչքում. հողով ու
մոխրով պատված՝ ընկած էին որևէ անկյուն,
որովհետև, ըստ Տիրոջ խոսքի, ո՛չ Գիրքն էին
ճանաչում, ո՛չ Գրքերի գորուծյունը» (տե՛ս
Մատթ. ԻԲ 29)¹:



¹ Առաքել Դավրիժեցի, Պատմություն, Երևան, 1988, էջ 229-230:

ՍԱՂՄՈՍ ԾԺԸ

ԳՈՎՔ ԱՍՏԾՈՒ ՕՐԵՆՔԻ

Ալեֆ

- 1 Երանի նրանց, ովքեր անբիծ ուղի են բռնել և ընթացում են Տիրոջ օրենքով:
- 2 Երանի նրանց, ովքեր հետևում են նրա պատվիրաններին, իրենց ամբողջ սրտով փնտրում են նրան: 3 Անորենության գործողները չեն, որ պիտի ընթացան նրա ճանապարհներով:
- 4 Դու հրամայեցիր, որ քո պատվիրանները խատրեն պահեն:
- 5 Իմ ճանապարհները հաջող կլինեն, եթե քո պատվիրանները պահեն:
- 6 Այն ժամանակ ես չէի ամաչում, երբ զգույշ էի քո պատվիրանների հանդեպ:
- 7 Ես գոհությամբ պիտի մատուցեմ քեզ, Տե՛ր, ուղիդ սրտով, սովորելով քո արդար դատաստանները:
- 8 Պահեցի ես քո օրենքները, իսպառ մի՛ լքիր ինձ:

ՀՆԱԶԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻՆ

Բեթ

- 9 Երիտասարդն ի՞նչ միջոցով ուղղի ճանապարհն իր, եթե ոչ քո խոսքերը պահելով:
- 10 Իմ ամբողջ սրտով քեզ փնտրեցի, մի՛ զրկիր ինձ քո պատվիրաններից:
- 11 Քո խոսքերը սրտումս թաքցրի, որ չմեղանչեմ քո դեմ:

- 12 Օրհնչալ ես դու, Տե՛ր, սովորեցրո՛ւ ինձ քո օրենքնե-
րը,
13 որ շրթունքներով իմ պատմեմ բերանիդ բոլոր դա-
տաստանները:
14 Քո պատվիրանների ճանապարհին եմ գտնում ես
իմ ուրախությունը, ավելի քան ամեն տեսակ հարս-
տության մեջ:
15 Քո պատվիրանների մասին խորհեցի, հետևեցի քո
ճանապարհներին:
16 Քո օրենքները կատարեցի և չմոռացա խոսքերը քո:

ԵՐՋԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔՈՒՄ

Գամել

- 17 Հատուցի՛ր քո ծառային, որ ապրեմ ու պահեմ խոս-
քերը քո:
18 Բա՛ց իմ աչքերը, որ տեսնեմ քո օրենքի հրաշալիք-
ները:
19 Պանդուխտ եմ ես երկրի երեսին, պատվիրաններդ
մի՛ թաքցրու ինձնից:
20 Ես փափագեցի ամեն ժամ ցանկանալ քո դատաս-
տանները:
21 Դու սաստեցիր ամբարտավաններին. անիծյալ եմ
նրանք, ովքեր խոտորվեցին քո պատվիրաններից:
22 Հեռացրո՛ւ ինձնից նախատինքն ու արհամարհանքը,
քանզի ես նախանձախնդիր եղա քո վկայություննե-
րին:
23 Թեև իշխանները նստած չարախոսում էին իմ մասին,
բայց քո ծառան խորհում էր քո օրենքների մասին:
24 Քո վկայություններն իմ խոսքերն էին, և քո արդա-
րությունն՝ իմ խորհուրդը:

ՀՆԱԶԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻՆ
Դալեթ

- 25 Հոգիս մերձեցավ հողիմ. Տե՛ր, ըստ քո խոստման՝
փրկի՛ր ինձ:
- 26 Իմ ճանապարհների մասին պատմեցի քեզ, ու դու
ի՞նձ լսեցիր. դատաստաններդ սովորեցրո՛ւ ինձ:
- 27 Ի՞նձ ճանաչե՛լ տուր քո արդարությունների ճանա-
պարհը, որ խորհեմ քո հրաշագործությունների մա-
սին:
- 28 Հոգիս անքուն մնաց ձանձրությոց, ըստ քո խոստ-
ման՝ ասրապնդի՛ր ինձ:
- 29 Մեղքի ճանապարհները հեռացրո՛ւ ինձնից և քո
օրենքով ողորմի՛ր ինձ:
- 30 Քո ճշմարտության ճանապարհն ընտրեցի, և քո
օրենքները ես չմոռացա:
- 31 Մերձեցա քո պատվիրաններին. Տե՛ր, մի՛ ամաչեց-
րու ինձ:
- 32 Քո պատվիրանների ճանապարհով ընթացա, քան-
զի անդորրություն տվիր իմ սրտին:

ԱՂՈԹՔ՝ ՀԱՍԿԱՆԱԼՈՒ ՏԻՐՈՋ ԻՄԱՍՏՈՒԹ-
ՅՈՒՆԸ

Հե

- 33 Տե՛ր, իրավունքիդ ճանապարհի օրենսգետն ինձ
դարձրու, որ ամեն ժամ հետևեմ դրան:
- 34 Իմաստո՛ւն դարձրու ինձ, որ քննեմ քո օրենքը և ամ-
բողջ սրտովս պահպանեմ այն:
- 35 Առաջնորդի՛ր ինձ քո պատվիրանների շավիղներով,
քանզի հաճելի են դրանք ինձ:

- 36 Սիրտս հակի՛ր դեպի քո պատվիրանները, և ոչ թե դեպի ազահություն:
- 37 Շրջի՛ր աչքերս, որ ունայնություն չտեսնեմ, ինձ պահպանի՛ր քո ճանապարհին:
- 38 Քո ծառայի համար հաստատի՛ր քո խոսքը, որ քո երկյուղի մեջ մնամ:
- 39 Ազատի՛ր ինձ նախատինքներից, որոնցից կասկածում էի, քանզի քաղցր են դատաստանները քո:
- 40 Ահա ցանկացա քո պատվիրանները, քո արդարությանը պահպանի՛ր ինձ:

ՎՍՏԱՀՈՒԹՅՈՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻՆ

Վալ

- 41 Ողորմությունդ ինձ վրա թող գա, Տե՛ր, և փրկությունդ՝ ըստ քո խոստման:
- 42 Ես խոսքով պատասխան կտամ ինձ նախատողներին, քանզի հույսս դրի քո խոսքերի վրա:
- 43 Ըշմարտության խոսքը բնավ մի՛ հեռացրու իմ բերանից, քանզի հույսս դրի քո դատաստանների վրա:
- 44 Քո օրենքը պահեցի ամեն ժամ, հավիտյան և հավիտյանս հավիտենից:
- 45 Ես ընթացա անդորրության մեջ, քանզի քո պատվիրանները փնտրեցի:
- 46 Թագավորների առաջ խոսեցի քո պատվիրանների մասին ու չամաչեցի:
- 47 Խորհեցի քո պատվիրանների մասին, որոնք սիրեցի:
- 48 Ձեռքս պարզեցի դեպի պատվիրանները քո, որոնք սիրեցի, և խորհեցի քո արդարության մասին:

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹՅՈՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔՈՒՄ
ՋԵ

- 49 Հիշի՛ր քո ծառային տրված խոսքը, որի վրա էլ դրիք
իմ հույսը:
- 50 Դա է թշվառությանս մեջ ինձ մխիթարողը, քանզի քո
խոսքն ինձ պահպանեց:
- 51 Ամբարտավանները շատ անհրավություն գործեցին
իմ դեմ, բայց ես քո օրենքից չխոտորվեցի:
- 52 Քո հավերժական օրենքները հիշեցի, Տե՛ր, ու մխի-
թարվեցի:
- 53 Տրտմություն իջավ ինձ վրա մեղավորների ու քո
օրենքը լքողների երեսից:
- 54 Պատվիրաններդ գովասանքի արժանի են ինձ հա-
մար իմ պանդխտավայրում:
- 55 Գիշերն հիշեցի քո անունը, Տե՛ր, և քո օրենքը պա-
հեցի:
- 56 Դա՛ եղավ կյանքիս ուղին, քանզի քո արդարությունը
փնտրեցի:

ՆՎԻՐՈՒՄ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔՈՒՆ
ԽԵԹ

- 57 Բաժինս դո՛ւ ես, Տե՛ր, ասացի, որ օրենքիդ պիտի
հետևեմ:
- 58 Ամբողջ սրտովս աղոթեցի քո դիմաց, ողորմի՛ր ինձ
ըստ քո խոստման:
- 59 Իմ ճանապարհի մասին խորհեցի, և քայլերս դեպի քո
պատվիրանները շրջեցի:
- 60 Պատրաստվեցի և չվախեցա պահել քո պատվիրան-
ները:
- 61 Մեղքի ցանցերը պատեցին ինձ, բայց քո օրենքը ես
չմոռացա:

- 62 Կեսգիշերին ելնում էի՝ գոհություն մատուցելու քեզ
քո արդար դատաստանների համար:
- 63 Հաղորդակցվում էի քեզնից երկյուղ կրող բոլոր
մարդկանց հետ, ովքեր պահում են պատվիրաննե-
րը քո:
- 64 Երկիրը լցվել է Տիրոջ ողորմությամբ, սովորեցրո՛ւ
ինձ արդարադատությունը քո:

ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻ ԱՐԺԵՔԸ
ԹԵՔ

- 65 Քաղցրությամբ վարվեցիր ծառայիդ հետ, Տե՛ր, քո
խոսքի համաձայն:
- 66 Քաղցրություն, խրատ և գիտություն սովորեցրո՛ւ
ինձ, քանզի հավատացի քո պատվիրաններին:
- 67 Քանի դեռ չէի խեղճացել, մեղանչում էի, դրա համար
խատորէն հետևեցի քո խոսքերին:
- 68 Քաղցր ես դու, Տե՛ր, և քո քաղցրությամբ քո արդա-
րադատությունը սովորեցրո՛ւ ինձ:
- 69 Ամբարտավանների անիրավություններն իմ դեմ շա-
տացան, բայց ես ամբողջ սրտովս քո պատվիրան-
ները քննեցի:
- 70 Կաթի պես թանձրացավ սիրտը նրանց, բայց ես քո
օրենքներով խոսեցի:
- 71 Լավ է, որ դու խոնարհ դարձրիր ինձ, որպեսզի քո
արդարադատությունը սովորեմ:
- 72 Քո բերանից ելած օրենքն ինձ համար ավելի է, քան
հազարներով արծաթ ու ոսկի:

ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻ ԱՐԴԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
Եող

- 73 Քո ձեռքերն արարեցին ու ստեղծեցին ինձ, ինձ իմաստուն՝ն դարձրու, որ սովորեմ պատվիրանները քո:
- 74 Քեզնից երկյուղ կրողները պիտի տեսնեն ինձ և ուրախանան, քանզի հույսս դրի քո խոսքերի վրա:
- 75 Հասկացա, Տե՛ր, որ քո դատաստանն արդար է, և իրավացիորեն խոնարհ դարձրիր ինձ:
- 76 Ողորմությունդ թող ինձ մխիթարություն լինի՝ ծառայիդ տրված խոսքիդ համաձայն:
- 77 Գթություններդ թող ինձ վրա գան, որպեսզի փրկվեմ, քանզի քո օրենքներն են իմ խոսքերը:
- 78 Ամբարտապանները պիտի ամաչեն, որ իզուր անիրավություն գործեցին իմ դեմ, իսկ ես քո պատվիրանների մասին պիտի խորհեմ:
- 79 Թող ինձ խրատեն քեզնից երկյուղ կրողները և քո վկայությունները ճանաչողները:
- 80 Թող սիրտս անբիծ լինի քո արդարության մեջ, որպեսզի չամաչեմ:

ԱՂՈԹՔ ՓՐԿՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ
Քափ

- 81 Հոգիս կարոտեց քո փրկությանը, քանզի հույսս դրի քո խոսքի վրա:
- 82 Աչքերս սպասեցին քո խոսքին, ասացի. «Ե՞րբ պիտի մխիթարես ինձ»:
- 83 Եղա ես ինչպես տիկ սառնամանիքում, քանի որ քո արդարադատությունը չմոռացա:
- 84 Որքա՞ն են քո ծառայի օրերը, ե՞րբ պիտի տեսնես դատաստանն ինձ հալածողների:

- 85 Անօրեններն ինձ խորհուրդներ տվին, բայց ոչ քո օրենքի համեմատ:
- 86 Քո բոլոր պատվիրանները ճշմարիտ են, իզուր ինձ հալածեցին, օգնի՛ր ինձ:
- 87 Մի փոքր ես, և նրանք կորստյան կմասնեին ինձ երկրի երեսին, բայց ես չլքեցի քո պատվիրանները:
- 88 Քո ողորմությամբ կյանք տուր ինձ, և ես կպահպանեմ քո բերանի վկայությունները:

ՀԱՎԱՏԱՐՄՈՒԹՅՈՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻՆ
Լամեք

- 89 Քո խաբը, Տե՛ր, հավիտյան երկնքում է:
- 90 Սերնդից սերունդ մնում է քո ճշմարտությունը, դու հաստատեցիր երկիրը, որ կա:
- 91 Քո հրամանին է սպասում ցերեկը, քանզի բոլորը քո ծառաներն են:
- 92 Եթե քո օրենքն իմ խոսքը չլիներ, վաղուց ես կործանված կլինեի իմ թշվառության մեջ:
- 93 Հավիտյան չպիտի մոռանամ քո արդարությունները, քանզի դրանցո՛վ ինձ պահպանեցիր:
- 94 Քոնն եմ ես՝ փրկի՛ր ինձ, քանզի արդարադատությունդ փնտրեցի:
- 95 Մեղավորները հետամտեցին, որ կործանեն ինձ, քանզի մտքումս քո վկայությունները դրի:
- 96 Ամեն կատարելության վախճանը տեսա, քո պատվիրանները խիստ ընդարձակ էին ինձ համար:

ՍԵՐ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻ ՀԱՆԴԵՊ
ՄԵՄ

- 97 Որքա՛ն սիրեցի օրենքները քո, նրանք գիշեր և ցերեկ
իմ խոհերն էին:
- 98 Թշնամիներիցս ավելի խելացի դարձրիր ինձ քո
պատվիրաններով, քանզի նրանք իմն էին միշտ:
- 99 Բոլոր ուսուցիչներիցս ավելի իմաստուն եղա, քանզի
քո վկայություններն իմ խոհերն էին:
- 100 Ծերունիներից ավելի իմաստուն դարձա, քանզի քո
պատվիրանները քննեցի:
- 101 Ոտքերս ետ պահեցի չարիքի բոլոր ճանապարհներ-
րից, որպեսզի պահեմ քո խոսքերը:
- 102 Քո իրավունքից չխոտորվեցի, քանզի դու ինձ
օրենսզետ դարձրիր:
- 103 Որքա՛ն քաղցր են քո խոսքերն իմ քիմքի՞ն՝ ավելի
քաղցր, քան մեղրն իմ բերանին:
- 104 Քո պատվիրաններով իմաստնանալով՝ ատեցի չա-
րիքի բոլոր ճանապարհները, քանզի դու ինձ օրենս-
զետ դարձրիր:

ԼՈՒՅՍ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻՑ
ՆՈՒՆ

- 105 Քո խոսքը ճրագ է իմ ոտքերի համար և լուսավորում
է իմ շավիղները:
- 106 Երդվեցի ու որոշեցի, որ պիտի պահեմ քո բոլոր ար-
դար դատաստանները:
- 107 Սաստիկ թշվառ եղա.
Տե՛ր, կյա՛նք տուր ինձ ըստ քո խոստման:
- 108 Բարեհաճի՛ր ընդունել ընծան իմ բերանի, Տե՛ր, և քո
իրավունքն ինձ սովորեցրո՛ւ:

- 109 Հոգիս ամեն ժամ քո ձեռքում է, և ես քո օրենքը չմոռացա:
- 110 Մեղավորները որոգայթ լարեցին իմ դեմ, ես քո պատվիրաններից չխոտորվեցի:
- 111 Հավիտյան ժառանգեցի քո վկայությունները, քանզի նրանք իմ արտի ցնծությունն են:
- 112 Սիրտս առհավետ խոնարհեցրի, որ հաստուցման համար քո օրենքները կատարեմ:

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹՅՈՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔՈՒՄ
Սամքաթ

- 113 Ասեցի անօրեններին և քո օրենքը սիրեցի:
- 114 Օգնականն ու փրկիչն իմ դու ես, և ես հույսս դրի քո խոսքի վրա:
- 115 Հեռացե՛ք ինձնից, չարագործներ՛ր, որ ես իմ Աստծու պատվիրանները քննեմ:
- 116 Օգնի՛ր ինձ ըստ քո խոսքի ու պահպանի՛ր ինձ, և իմ հույսի մեջ ինձ մի՛ ամաչեցրու:
- 117 Օգնի՛ր ու փրկի՛ր ինձ, որ շարունակ քո դատաստանի մասին մտածեմ:
- 118 Անարգեցիբ բոլոր նրանց, ովքեր ընդվզեցին քո արարադատության դեմ, քանզի անիրավ էին նրանց խորհուրդները:
- 119 Հանցավոր համարեցի աշխարհի բոլոր մեղսագործներին, դրա համար սիրեցի պատվիրանները քո:
- 120 Մարմինն իմ գամի՛ր քո երկյուղին, քանզի սաստիկ վախեցա քո դատաստաններից:

ՀՆԱԶԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻՆ
ԷՅ

- 121 Դատաստան և արդարություն գործեցի, ինձ մի՛ մատնիր ինձ նեղողների ձեռքը:
- 122 Ծառայիդ բարության՝նք ընդունիր, որ ամբարտավանները չչարչարեն ինձ:
- 123 Աչքերն իմ սպասեցին քո շնորհելիք փրկությանը, Տե՛ր, և քո արդարության խոսքին:
- 124 Ծառայիդ հետ վարվի՛ր քո ողորմության համեմատ, քո արդարադատությունն ինձ սովորեցրո՛ւ:
- 125 Ես քո ծառան եմ, ինձ իմաստո՛ւն դարձրու, որ ճանաչեմ քո վկայությունները:
- 126 Ժամն է, որ Տերը վեր կենա, քանզի խափանեցին քո օրենքը:
- 127 Հիրավի, սիրեցի քո պատվիրանները ոսկուց ու տպագիտնից ավելի:
- 128 Քո բոլոր պատվիրաններն ինձ հաջողություն բերին, քանզի ատեցի ճանապարհը չարիքի:

ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻՆ ՀՆԱԶԱՆԴՎԵԼՈՒ
ՁԳՏՈՒՄ
ՓԵ

- 129 Սքանչելի եմ քո վկայությունները, դրա համար հոգիս սիրեց դրանք:
- 130 Քո խոսքերի հայտնությունը լուսավորում և իմաստնացնում է պարզամիտներին:
- 131 Բերանս բացեցի ու շունչ առա, հոգիս փափազեց պատվիրանները քո:
- 132 Նայիր ի՛նձ և ողորմի՛ր ինձ քո անունը սիրողների իրավունքի համեմատ:

- 133 Ժանապարհն իմ ուղղի՛ր քո խոսքի համաձայն, որ
զանազան մեղքեր չտիրեն ինձ:
- 134 Փրկի՛ր ինձ մարդկանց զրպարտությունից, և ես քո
պատվիրանները կպահեմ:
- 135 Երեսդ ցո՛ւյց տուր քո ծառային, և քո արդա-
րադատությունը սովորեցրո՛ւ ինձ:
- 136 Ջրերի վտակներ իջան իմ աչքերից, քանզի մարդիկ
չհետևեցին քո օրենքներիս:

ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻ ԱՐԴԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
Ծաղե

- 137 Արդար ես դու, Տե՛ր, և շիտակ են քո դատաստան-
ները:
- 138 Դու պատվիրեցիր քո վկայությունները, որոնք ար-
դարև շատ ճշմարիտ են:
- 139 Նախանձախնդրությունը քո հանդեպ մաշեց ինձ,
քանզի թշնամիներն իմ մոռացան խոսքերը քո:
- 140 Խիստ ընտիր են խոսքերը քո, և քո ծառան սիրեց
դրանք:
- 141 Մանուկ եմ ես և արհամարհված, բայց քո արդա-
րությունը չմոռացա:
- 142 Քո արդարությունը հավերժական արդարություն է,
և քո օրենքը՝ ճշմարիտ:
- 143 Նեղությունն ու վիշտն ինձ պատեցին, բայց քո
պատվիրաններն իմ խոսքերն եղան:
- 144 Քո վկայություններն արդար են հավիտյան. իմաս-
տո՛ւն դարձրու և պահպանի՛ր ինձ:

ԱՂՈԹՔ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ
Կոփ

- 145 Ամբողջ սրտովս քեզ ձայն տվի, լսի՛ր ինձ, Տե՛ր,
քանզի քո արդարությունը փնտրեցի:
- 146 Աղաղակեցի քո առջև՝ փրկի՛ր ինձ, և ես քո վկա-
յությունները կպահեմ:
- 147 Ես վաղ առավոտյան արթնացա ու աղաղակեցի և
իմ հույսը դրի քո խոսքերի վրա:
- 148 Առավոտից շուտ բացվեցին աչքերն իմ, որ քո խոս-
քերն արտասանեմ:
- 149 Լսի՛ր իմ ձայնը, Տե՛ր, ըստ քո ողորմության. Տե՛ր, քո
դատաստանով փրկի՛ր ինձ:
- 150 Հալածիչներս անօրենությունը մոտեցրին ինձ, քան-
զի նրանք հեռու եղան քո օրենքից:
- 151 Մոտ ես դու, Տե՛ր, և քո բոլոր պատվիրանները
ճշմարիտ են:
- 152 Սկզբից ևեթ ճանաչեցի քո վկայությունները, որոնք
դու հավիտյա՛ն հաստատեցիր:

ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳԻՐ
Բեշ

- 153 Տե՛ս իմ թշվառությունը և փրկի՛ր ինձ, քանզի քո
օրենքը ես չմոռացա:
- 154 Տե՛ս իմ դատաստանը և ազատի՛ր ինձ, ու քո խոսքի
համաձայն՝ պահպանի՛ր ինձ:
- 155 Փրկությունը հեռու է մեղավորներից, քանզի նրանք
քո օրենքները չպահեցին:
- 156 Բո գթությունները շատ են, Տե՛ր, և քո դատաստանի
համաձայն՝ պահպանի՛ր ինձ:
- 157 Բազմաթիվ եղան իմ հալածիչներն ու ինձ մեղող մե-

- որը, բայց քո վկայություններից ես չխտտորվեցի:
- 158 Մաշվում էի նայելով անողորմներին, քանզի քո պատվիրանները չպահեցին նրանք:
- 159 Տե՛ս, թե որքա՛ն սիրեցի քո պատվիրանները. Տե՛ր, քո ողորմությամբ կյա՛նք տուր ինձ:
- 160 Քո խոսքի սկիզբը ճշմարտությունն է, հավերժ են քո բոլոր արդար դատաստանները:

ԸՆԾԱՅՈՒՄ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻՆ

Շին

- 161 Իշխաններն իզուր հալածեցին ինձ. սիրտս միայն քո խոսքերից սարսափեց:
- 162 Ես ցնծացի քո խոսքերով, ինչպես մեկը, որ մեծ ավար է գտնում:
- 163 Ատեցի ու արհամարհեցի մեղքը և քո օրենքը սիրեցի:
- 164 Օրվա մեջ յոթն անգամ քեզ պիտի օրհնես քո արդար դատաստանի համար:
- 165 Քո օրենքը սիրողները մեծ խաղաղության մեջ են, և նրանց համար չկա զայթակղություն:
- 166 Սպասեցի քո փրկությանը, Տե՛ր, և քո պատվիրանները սիրեցի:
- 167 Հոգիս պահեց քո վկայությունները, և ես շատ սիրեցի դրանք:
- 168 Հետևեցի քո պատվիրաններին և վկայություններին, քանզի իմ բոլոր ուղիներն առջևդ են:

ԱՂՈԹՔ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

Թավ

- 169 Իմ խնդրանքները թող մոտենան քեզ, Տե՛ր, քո խոսքի համաձայն՝ իմաստո՛ւն դարձրու ինձ:

- 170 Իմ աղոթքը թող հասնի քեզ, Տե՛ր, և քո խոսքով
փրկի՛ր ինձ:
- 171 Իմ շրթունքները քեզ օրհնություն կբխեցնեն, երբ
ինձ սովորեցնես քո արդարադատությունը:
- 172 Իմ լեզուն քո խոսքերը կարտասասնի, քանզի քո բո-
լոր պատվիրաններն արդար են:
- 173 Քո ձեռքն իմ պահապանը թող լինի, քանզի քո
պատվիրաններն ընտրեցի:
- 174 Քո շնորհելիք փրկությունը ցանկացա, Տե՛ր, և քո
օրենքներն իմ խոսքերն եղան:
- 175 Թող ես ապրեմ, որ օրհնեմ քեզ, և քո արդարադա-
տությունն ինձ թող օգնի:
- 176 Մոլորվեցի կորուսյալ ոչխարի պես, փնտրի՛ր ծա-
ռայիդ, քանզի պատվիրաններդ չեմ մոռացել:



Օգտագործված գրականություն

1. Աստուածաշունչ, արևելահայերեն նոր թարգմանութիւն, Ս. Էջմիածին, 1994:
2. Բիւզանդ Եղիայեան, Քննական պատմութիւն սուրբգրական ժամանակներու, Ե գիրք, Անթիլիաս, 1976:
3. «Գանձասար» հանդէս, Ա, 1992, Տիգրան Խաչատրեան, Եկեղեցու հայրերի ուսմունքը հոգևոր ընթերցանութեան և հաւատքի դաւանութեան մասին:
4. Յուշարձան Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան 1500-ամեակի, Երուսաղէմ, 1938:
5. Հոգևոր կեանքի մասին, «Գանձասար», 1997:
6. Գր. ավ. քահանա Հայրապետյան, Եղիա քահանա Հայրապետյան, Աստվածաշունչը, Գ տպագրություն, Երևան, 1995:
7. Աստուածաշնչի սերտողութիւն, Ս. Ներսէս Ճեմարան, Նիւ Եօրք, 1992:
8. Տ. Սահակ քինյ. Սարգսեան, Քննական կրօնագիտութիւն, Կոստանդնուպոլիս, 1874:
9. Գր. Տաթևացի, Գիրք հարցմանց, Երուսաղէմ, 1993:
10. Գր. Տաթևացի, Չմերան հատ. «Գրոց առաւել քննութիւն պարտի»:
11. Գր. Տաթևացի, Սողոմոնի առակների մեկնութիւնը, Երևան, 2000:
12. Ս. Ներսէս Շնորհալի, Թուղթ ընդհանրական, «Գանձասար», 1991:
13. Ս. Շնորհալի, Յորդորակներ, Անթիլիաս, 1978:
14. Գր. Նարեկացի, Մատյան ողբերգության, Երևան, 1979:
15. Կիրեղ Երուսաղէմացի, Կոչումն ընծայութեան:
16. Կանոնագիրք Հայոց, Բ, աշխատ. Վ. Հակոբյանի, Եր., 1971:
17. Գիրք Մեծ Մաշտոց կոչեցեալ, Պոլիս, 1807:

18. Տ. Մեսրոպ քհնյ. Արամեան, Երգ երգոց՝ հանդերձ մեկնութեամբ նախնեաց, «Գանձասար», 1993:
19. Արշակ Տէր-Միքէլեան, Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու քրիստոնէականը, Տփղիս, 1900:
20. Արշակ Տէր-Միքէլեան, Ուսումն Ս. Գրոց, Թիֆլիզ, 1900:
21. Ս. Շնորհալի, Մեկնութիւն Եօթնից թղթոց կաթուղիկեաց, Երուսաղէմ, 1998:
22. Հ. Ք. Չրաքեան, Սուրբ Գրոց ուսումն ի Հայս, «Բազմավէպ», 1901:
23. Հ. Միքայել վրդ. Չամչեանց, Մեկնութիւն Սաղմոսաց, Վենետիկ, 1815:
24. Ս. Ս. ձեռ. 5324, Խրատ ժամակարգութեանց աղօթից և ծնրադրութեանց, հասարակաց և առանձնութեան, ի սուրբ Գրիգոր վարդապետ, 1627:
25. Յովհ. Երզնկացի, Խրատ բոլոր քրիստոնեաներին, Անթիլիաս, 1984:
26. Հայելի վարուց, Երևան, 1994:
27. Գրիգոր Սարաֆեան, Ներածութիւն Նոր Կտակարանի, Անթիլիաս, 1950:
28. Հ. Վ. Հացունի, Դաստիարակութիւնը հին հայոց քով, Վենետիկ, 1923:
29. Գարեգին Ա, Համառօտ ձեռնարկ հովուական աստուածաբանութեան, Ս. Աթոռ, 1995:
30. Կիլիսեւերեան Բաբգէն, Սուրբ Գրոց ընթերցուածները Հայ Եկեղեցւոյ մէջ, «Լոյս» շբթթ, Կ. Պոլիս, 1905, թիւ 16:
31. «Լոյս» շբթթ, Կ. Պոլիս, 1906, թիւ 46:
32. Հովհ. Արճիշեցի, Պատարագի մեկնութիւն, Ս. Էջմիածին, 1999:
33. Սրբոյ հօրն Եւագրի Պոնտացւոյ վարք եւ մատենագրութիւնը, Վենետիկ, 1907:
34. Մամբրէ Վերծանող, Մատենագրութիւնը նախնեաց, Վենետիկ, 1894:

35. Ս. Մայիլյան, Ժամանակակից աղանդները Հայաստանում, Ս. Էջմիածին, 2000:
36. Ազաթանգեղոս, Հայոց պատմություն, Երևան, 1983:
37. Փ. Բուզանդ, Հայոց պատմություն, Երևան, 1982:
38. Ղ. Փարպեցի, Հայոց պատմություն, Թուրք Վահան Մամիկոնյանին, Երևան, 1982:
39. Ասողիկ (Ստեփանոս վրդ. Տարոնացի), Տիեզերական պատմութիւն, Փարիզ, 1859:
40. Կորյուն, Վարք Մաշտոցի, Երևան, 1994:
41. Եղիշե, Վարդանի և Հայոց պատերազմի մասին, Երևան, 1989:
42. Մատթեոս Ուռհայեցի, Ժամանակագրություն, Երևան, 1973:
43. Կիրակոս Գանձակեցի, Հայոց պատմություն, Երևան, 1982:
44. Թովմա Արծրունի, Պատմություն Արծրունյաց տան, Երևան, 1978:
45. Առաքել Դավրիժեցի, Պատմություն, Երևան, 1988:
46. Հայապատում, Վենետիկ, 1901:
47. Սիսուան, Վենետիկ, 1885:
48. Как читать библию? Москва, 1996.
49. Какую духовную литературу читать, Москва, 1998.
50. Иоанн Кронштадтский, Моя жизнь во Христе, Ницца, 1928.
51. Епископ Феофан, Что есть духовная жизнь и как на нее настроиться, Ленинград, 1991.
52. Епископ Каллист Диоклисийский, Как читать Библию, 1989.
53. Традиции и наследие Христианского Востока, Материалы международной конференции, Москва, 1996.

Բովանդակություն

Մուտք	9
Մաս առաջին	
Ա. Սուրբ Գրքի շնորհման նպատակը	17
Բ. Աստծու խոսքի վկայությունն իր իսկ մասին.....	28
Սերմ.....	30
Կերակուր.....	33
Գ. Աստվածաշնչի բարերար ազդեցությունը.....	40
Մխիթարություն	43
Խաղաղություն	44
Տիրոջ խոսքը մաքրագործում, իմաստնացնում և լուսավորում է հոգիները	46
Դ. Աստվածաշնչի ընթերցանությունը առանձնական աստվածպաշտության մեջ.....	51
Մաս երկրորդ	
Ա. Հավատով կարդալու մասին.....	53
Բ. Հասկանալով կարդալու մասին.....	55
Աստվածաշունչը վերընթերցանության գիրք է....	58
Գ. Խոկում և խորհրդածություն կարդացածի շուրջ.....	60
Դ. Սուրբ Գիրքը հարատև ընթերցանությամբ սերտելու մասին.....	66

Ե. Միճչև երբ քրիստոնյան պետք է ընթերցի Սուրբ Գիրքը	71
Զ. Աստծու խոսքը պահելու մասին.....	72
Է. Աղոթքով կարդալու մասին	79

Մաս երրորդ

Ա. Վերաբերմունքը Ս. Գրքի նկատմամբ.....	85
Բ. Սերը Ս. Գրքի նկատմամբ	89
Գ. Սրտի մաքրություն.....	92
Դ. Խոնարհություն	95
Ե. Զգուշություն չարի հարձակումներից	97
Զ. Երկյուղածություն.....	100
Է. Հնազանդություն	101
Ը. Ընթերցանության անձնական բնույթը	104

Մաս չորրորդ

Ա. Սուրբ Գրքի մեկնությունը	109
Բ. Ս. Գրքի մատչելիությունը և շերտերը	113
Գ. Ս. Գրքի անսպառ հարստությունը.....	120

Մաս հինգերորդ

Ա. Աստծու խոսքը՝ մեզ վրա թույլ ներգործելու պատճառների մասին.....	125
Բ. Ս. Գիրքը չընթերցողների մասին.....	129
Գ. Աստվածաշունչը և մյուս գրքերը	138
Դ. Աստվածաշունչը և աղանդները	144

Ե. Աստվածաշնչի նշանակությունն ի պեսոս երեխաների
դաստիարակության..... 149

Մաս վեցերորդ

Ա. Աստվածաշունչը Հիսուս Քրիստոսի մասին է..... 157

Բ. Ս. Գիրքն ընդհանուր քրիստոնեական աշխարհայացքի
լույսի ներքո ընթերցելու մասին 161

Գ. Պատմական մանրամասնությունները..... 164

Դ. Աստվածաշնչի ընթերցանության հերթականությունն
ըստ Գրքերի կարևորության և մատչելիության. 166

Ե. Աստվածաշնչի ընթերցանությունն ըստ ժաշոց գրքի
սկզբունքների..... 172

Զ. Եզրակացություններ..... 177

Հավելված.

Աստվածաշունչը և հայերը (համառոտ ակնարկ)..... 181

Սաղմոս ԾԺԸ..... 206

Օգտագործած գրականություն..... 221

Բովանդակություն..... 225

*Սիրելի՛ ընթերցող, քո սուրբ
ազոթքներում հիշի՛ր այս
գրքույկը կազմողներին և նրանց
ննջեցյալներին հոգիները:*

**ԻՆՉՊԵՍ ԿԱՐԴԱԼ
ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉԸ**

Աշխատասիրությամբ Գրիգոր Դարբինյանի

*Հրատարակության տնօրեն՝ Եզնիկ Արքեպիսկոպոս
Պետրոսյան*

*Գեղ. խմբագիր՝ Ղևոնդ քահանա Մայիլյան
Ծապիկը՝ Աննա Օհանջանյանի*

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՏՊԱՐԱՆ